

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

IS EEN CASSATIEARREST LEESBAAR ?

Vooraf

Vindt de inhoud van een cassatiearrest al eens bijval, de vorm van de arresten is het onderwerp van veel kritiek. Men vindt de redactie te stroef, te ouderwets, te gebald en te impliciet, te abstract en kortweg onleesbaar. Nu, onleesbaarheid is wel het zwaarste verwijt dat aan een alleen maar schrijvende magistratuur als het hof kan worden gericht, daar het met zo'n gebrek toch voor de enige vorm van communicatie die hem gegeven is, zelf de deur dicht doet. Onleesbaarheid is dan meteen de som van de slechte cijfers die het hof in de bedoelde kritiek zijn toegedacht. Het loont dus zeker de moeite op het onderwerp in te gaan.

Toch lijkt het van meet aan vast te staan dat er niet alleen slechte schrijvers, maar ook slechte lezers zijn. Hiertoe behoren niet alleen de persorganen die in een arrest menen te lezen dat de verplichting om de autogordel te dragen onwettig is, terwijl dat arrest alleen maar een vonnis nietig verklaart op grond dat de rechter zich niet onbevoegd had mogen verklaren om die wettelijke verplichting te toetsen aan een bepaling van het Verdrag van Rome tot bescherming van de Rechten van de Mens. Tot dezelfde categorie behoren ook de gespecialiseerde kroniekschrijver die niet minder dan drie arresten aanwijst tot staving van beweerd tegenstrijdige tendensen in een belangrijke rechtspraak van het hof, terwijl bij nader toezien geen enkel van die arresten zijn stelling in de geringste mate kan steunen ; en de professor die meent te kunnen aantonen dat het hof in een en hetzelfde arrest twee onverenigbare formuleringen van een dan ook uiteraard onduidelijke leer opdiend, terwijl het hof in dat arrest geen enkele leer verkondigt, maar eenvoudig constateert dat de eiser in cassatie in het door hem bestreden arrest een stelling heeft gelezen die daarin niet te vinden is. Er zijn dus zelfs slechte lezers in het kwadraat ...¹.

Dat de pers zich in juridische aangelegenheden vergist, tot daar toe, hoe jammer het ook moge zijn. Maar dat vaklieden zich op zo'n manier laten beetnemen, ligt het aan de onleesbaarheid van de cassatiearresten, of aan slechte lezing, of aan beide tegelijk ? Het blijkt noodzakelijk deze onheilige koe bij haar twee horens te vatten.

Wat iemand in een tekst zoekt, is mede verantwoordelijk voor wat hij erin vindt. Een juist begrip van de boodschap van de schrijver veronderstelt dat de lezer zich op diens standpunt plaatst. Daarom is het zeker niet overbodig het standpunt van het hof en het niveau waarop het rechtspraak bedrijft, even in herinnering te brengen.

Cassatie — Droom en werkelijkheid

Opvallend is hoeveel te veel er van het hof wordt verwacht. Men verlangt met name : dat het aan een geschil, door de feitenrechter verkeerd beoordeeld, een nieuwe kans zal geven ; dat het in een onzekere of tegenstrijdige jurisprudentie spoedig een vaste lijn zal trekken ; dat het naar aanleiding van een geschikt of zelfs ongeschikt geval een theorie zal opzetten die richtinggevend zal zijn ; dat het orde zal scheppen in een verwarde wetgeving, die zichzelf tegenspreekt, althans samenhang mist ; dat het nieuwe richtingen zal inslaan, die door een meerderheid van het volk zijn gekozen omtrent vragen die in de wet nu eens wel een vaste en heldere regeling hebben gevonden, maar dan een die

¹ Daar deze bijdrage geen wetenschappelijke maar enkel een praktische bedoeling heeft, is de gebruikelijke basso continuo van voetnoten achterwege gelaten. Ter illustratie van het bovenstaande kan de lezer een jaargang van de *Arresten van het Hof van Cassatie* open slaan en daarin de arresten lezen waarnaar in de inhoudsopgave o.m. onder de trefwoorden Voorziening in cassatie, Cassatie, Cassatiemiddelen, Redenen van de vonnissen en arresten wordt verwezen.

voor velen thans uit de tijd is ; of, waarom niet, dat het hof lang over de zaak zal doen, zodat de tenuitvoerlegging opgeschort blijft en, wie weet, het misdrijf, al is dan de verjaringstermijn geschorst, verjaart.

Maar de bevoegdheid van het hof is beperkt en het laatste wat men aan het hof kan verwijten is dat het aan machtshonger lijdt en zijn bevoegdheid te ver heeft uitgebreid, toen het daartoe gelegenheid had. De bevoegdheid van het hof gaat niet verder dan de uitvoering van zijn opdracht en die opdracht — de neventaken daargelaten — bestaat erin toe te zien op de regelmatigheid van de procedures en de wettigheid van de eindbeslissingen van de «gewone» rechters, voor zover die haar worden onderworpen en, in burgerlijke en daarmee gelijkgestelde zaken, voor zover bovendien een bepaalde en ontvankelijke grief (grond tot vernietiging) wordt aangevoerd.

Wat kan het hof eigenlijk doen ?

Het hof is ongetwijfeld een soort van rechter, maar juist als rechter is het hem verboden «uitspraak te doen bij wege van algemene en als regel geldende beschikking» (art. 6 Ger. W.). Het hof beslist derhalve telkens één geval en het zal dan ook in zijn arresten nimmer naar een ander arrest met name verwijzen : al spreekt het vanzelf dat een formulering die teruggaat op een vorig arrest een impliciete verwijzing inhoudt. Hier punten al dadelijk de horentjes van een der slakken waaraan de kritiek zout offert : het behoud van een rechtspraak of een omgaan van het hof moet uit kopen of voetnoten blijken.

Als rechter mag het hof voorts, evenmin als de «gewone» rechter, uit eigen beweging kennis nemen van enig geschil om bepaalde vragen die in de rechtspraktijk of rechtsleer mochten zijn gerezen, een oplossing te geven. De rechter moet wachten tot de feiten regelmatig bij hem zijn aangebracht. Het hof moet wachten tot de rechtsvraag regelmatig is aangebracht.

Toch is het hof geen eigenlijke rechter, want «het treedt niet in de beoordeling van de zaken zelf» (art. 95 Grondwet), wat betekent dat het niet nagaat of de rechter zich in de feiten heeft vergist.

Die drie regels hebben tot gezamenlijk gevolg dat een rechtsvraag — de enige soort van vragen waarop het hof in de regel mag antwoorden — door het hof niet kan worden onderzocht indien zij niet steunt op vaststaande feiten die blijken, hetzij uit de bestreden beslissing, hetzij uit de procedurestukken, hetzij uit enig stuk dat tot staving dient van een ontvankelijke grief. In de (impliciete, abstracte) taal van het hof : de stukken waarop het vermag acht te slaan. Steunt een middel op feiten die niet overeenstemmen met de feiten zoals zij uit de stukken ... naar voren treden, dan komt het hof aan de rechtsvraag niet toe, omdat, in de (ouderwetse ? gebalde, impliciete) taal van het hof : het middel feitelijke grondslag mist. En, ofschoon de regel zo oud is als het hof, zulke gevallen zijn, in strafzaken, legio.

Uit het voorgaande blijkt al dat de arresten van het

hof geen gewone rechtspraak leveren, maar veeleer kritiek van de rechtspraak, een aanzet van meta-rechtspraak, een oefening boven op het gebouw van de justitie, waarheen de trap nauw en steil is en waar het ontvankelijkheidsbonnetje onverbiddelijk wordt geëist. Het hof beslist niet tussen partijen, maar omtrent de rechter ; het construeert zelf geen oplossing voor een geval, maar vernietigt of behoudt wat door een ander is tot stand gebracht ; het schept geen recht als het ogenblik hem gunstig lijkt, maar als de eiser het hem mogelijk maakt.

Het lezen van een cassatiearrest veronderstelt dan ook in de eerste plaats kennis van gewone rechtspraak. Bespreking van cassatiearresten in een eerstejaarscurcus doet denken aan een les van Sanskrit in het eerste Latijn.

Een arrest lezen

Men kan de beperktheid van de opdracht van het hof betreuren, of ook de Vestaalse kuisheid waarmee het hof aan de bekoring der feiten weerstaat ; zij hebben uiteraard hun stempel geslagen op de inhoud van de arresten, techniek en redactie daarvan mede bepaald.

Nu kan men een arrest, zoals elk ander geschrift, ten minste op twee heel verschillende manieren lezen : men kan aan *close-reading* doen, maar men kan ook het diagonale snellezen beoefenen, zoals dat vandaag de dag wordt aangeprezen om de vloed van informatie tijdig en nuttig te verwerken. In elk geval, maar vooral voor het snel opnemen van de inhoud of van de mogelijke inhoud van een arrest is het nodig weet te hebben van enerzijds de cassatietechniek en anderzijds de redactieknepen van het hof. Deze zijn niet zo talrijk en de vaste vorm waarin ze gehanteerd worden, biedt meer voor- dan nadelen.

Daarbij mag nog een fundamenteel onderscheid tussen civiele en penale uitspraken niet uit het oog worden verloren : in strafzaken onderzoekt het hof ambtshalve alles wat tot het strafrecht (in een iets ruimere zin dan alleen maar de straffen) behoort én alles wat in de strafvordering op straffe van nietigheid is voorgeschreven of *substantieel* is. Dit laatste begrip heeft vooral te maken met het recht van verdediging en de grondvereisten van een eerlijk proces. In burgerlijke zaken daarentegen, en ook bij de beoordeling van uitspraken van de strafrechter over de rechtsvordering van burgerlijke partijen, onderzoekt het hof alleen datgene wat door de eiser(s) in cassatie regelmatig is aangevoerd ; zelfs regels van openbare orde worden door het hof in deze zaken niet ambtshalve gehanteerd.

Inrichting van een arrest

Een arrest is thans praktisch onveranderlijk ingedeeld in vijf delen : de aanhef, het middel, het antwoord, een slotformule die het antwoord in het kader van de cassatietechniek situeert en voor snellezers zeer

belangrijk is, en de beschikking. Wel worden de eerste vier herhaald zo vaak als dat nodig is.

Aanhef

In de aanhef worden, zoals in alle vonnissen, de partijen vermelden en zoals in alle appèluitspraken, de bestreden beslissing(en). Een zeldzame keer wordt ook wel iets meer over de inhoud van de bestreden uitspraak meegedeeld in een inleiding, die Franstalige insiders *le chapeau* noemen en die inderdaad soms het laatst wordt opgesteld, wanneer het voor de duidelijkheid nodig blijkt, zoals iemand het laatst zijn hoed opzet, wanneer hij afscheid neemt. Die inleiding wordt ook wel eens geplaatst na het middel, als aanloop voor het antwoord. Dus toch : zorg voor duidelijkheid ?

Er wordt wel eens gezegd dat lezing en beoordeling van een arrest gemakkelijker zouden zijn, indien de feiten die er de achtergrond van uitmaken (dit komt neer op de inhoud van de bestreden uitspraak en eventueel de hoofdzaken van de gevoerde procedure) wat omstandiger zouden worden weergegeven dan gebruikelijk is. Deze gedachte is wellicht niet verkeerd, maar zij wordt vooral ingegeven door het meestal ongewettigde vermoeden dat een arrest ergens meer betekenis heeft dan het voorgeeft. De meeste arresten vergen geen nadere uitleg, omdat ze volkomen onbelangrijk zijn uit juridisch oogpunt. Dit zal hierna nog blijken : het hof is nu eenmaal geen leverancier van voer voor sociologen. Waarmee niet wordt bedoeld dat zaken die werkelijk belang opleveren voor de rechtspraak, niet ook in feite nader zouden mogen worden gemotiveerd.

Het middel — Redactie

Het middel is het wapen waarmee de cassatieganger de bestreden uitspraak wil vernietigen ; het houdt de grond tot vernietiging in en wordt, hetzij door de eiser in cassatie, hetzij ambtshalve door het hof aangevoerd. Dit laatste in de regel enkel in strafzaken, zoals al eerder is gezegd.

Een middel dat ambtshalve wordt aangevoerd, bevat gewoonlijk niets anders dan de vermelding van de geschonden wetsbepalingen, waarna onmiddellijk wordt overgegaan tot de overwegingen van het hof, die in het andere geval, wanneer wel een middel door de eiser is aangevoerd, het antwoord uitmaken. Het hof wenst uiteraard niet tweemaal hetzelfde te zeggen, eerst als vraag en dan als antwoord.

De partij die in cassatie komt, heeft het niet zo gemakkelijk : zij moet niet alleen de beslissing(en) aanwijzen waarvan zij de vernietiging vordert, maar ook de door haar bestreden motieven waarop die beslissing(en) steun(en). Dit leidt tot het ontstaan van een proza dat kan variëren van academische lezing tot volkskunst, al naar de steller, schrijver of dictafonist. Want wie mag allemaal zo'n middel voorleggen ?

Niet alleen advocaten bij het hof, erkende technici, verplicht in burgerlijke zaken, maar ook gewone advocaten en de partijen zelf, ongeacht opleiding en geestvermogens.

Zo rijst onvermijdelijk de vraag : zal het hof in alle gevallen het middel overnemen zoals het in de *memorie* (in strafzaken soms een gewone brief, met een onbeperkt aantal bladzijden) geschreven staat, of zal het daarin de fouten verbeteren, de zinnen rechtzetten, de gedachten ordenen, zin geven aan wat onzin lijkt ? De praktijk aarzelt niet om spel-, schrijf- en tikfouten te verbeteren, die zich kennelijk als zodanig aandienen. Taalfouten wieden vergt al meer moed, maar die is aanwezig. Evenwel, woorden door andere vervangen kan de zin van het middel verdraaien, in uitzonderlijke gevallen op het antwoord vooruitlopen. Een tekst geheel overnemen waarin herhaaldelijk hetzelfde wordt gezegd, of waarin wordt uitgeweid over feiten die het hof niet kan beoordelen, heeft zeker geen nut. Dan maar afslanken ? Maar het weglaten van een deel van een tekst heeft tot gevolg dat de waarde van het antwoord waarin op de nutteloosheid van die tekst wordt gewezen, in het arrest zelf niet meer of niet meer geheel kan worden nagegaan. Een middel verwerpen omdat het onduidelijk is, zonder het geheel weer te geven, kan een indruk wekken van willekeur. Die is niet aanwezig.

Zo komt het dat de vragen die rijzen in verband met de redactie van het middel in het arrest, soms moeilijker zijn dan het vinden van het antwoord. Advocaten die hun conclusie omtrent de feiten, die zij voor de rechter hebben genomen, voor het hof herhalen, stellen geen probleem van beantwoording, maar van fatsoenlijke voorstelling van hun tenemaal ongeschikt proza.

Het middel — Indeling van de memorie

Als model voor de huidige inrichting van een memorie kunnen wel die schrifturen gelden die door advocaten bij het hof worden opgemaakt. Volgens vermoedelijk ongeschreven regels bestaat een middel uit vier delen : de opgave van de geschonden wettelijke bepalingen (*schending van ...*), de vermelding van de aangevochten beschikkingen en overwegingen van de bestreden uitspraak (*doordat...*), de opgave van de in die uitspraak en motivering begane onwettigheid of onwettigheden (*terwijl...*, het eigenlijke middel, de grond tot vernietiging) en, ten slotte, een eindformule ter conclusie en afronding (*zodat...*). Na het middel volgt vaak nog een *ontwikkeling*. Het geheel besluit met de expliciete vordering tot gehele of gedeeltelijke vernietiging.

Schending van ...

Opgave van de geschonden wettelijke bepalingen is op straffe van nietigheid vereist in burgerlijke zaken (art. 1080 Ger. W.). In strafzaken en de daarmee samengaande civielrechtelijke vorderingen ingesteld door burgerlijke partijen, is die opgave niet voorge-

schreven, hoewel ook daar wenselijk en overigens het natuurlijk resultaat van een ernstig onderzoek van de aangeklaagde gebreken; de aanwijzing van de geschonden bepalingen helpt het hof bij de interpretatie van de memorie en later de lezer van het arrest bij de bepaling van de juiste draagwijdte van de beslissing.

doordat...

Na de opgave van de geschonden wettelijke bepalingen volgt de vermelding van de beschikkingen en overwegingen die worden aangevochten. Dit gedeelte kan uiteraard zeer lang worden. De kunst bestaat erin de kernoverwegingen aan te halen waarin de beweerd onwettigheid tot uiting komt. Het overige vindt zijn plaats in een *ontwikkeling*. Weglatingen zijn hier dan ook welkom, op voorwaarde dat zij de gewraakte consideransen niet verdraaien. Het getuigt van gebrek aan ernst bij de opsteller van een memorie, wanneer het hof hem tot antwoord kan dienen door alleen maar te wijzen op enkele andere (deel)overwegingen van de bestreden beslissing, waaruit blijkt dat deze onvolledig en daardoor onjuist is weergegeven.

Dit deel van de memorie en ook van het arrest begint traditioneel als volgt: *doordat het arrest (of vonnis) eiser veroordeelt om (tot) ... , of de vordering van eiser tot ... afwijst*, en vervolgt dan: *op grond dat ... (of: op de volgende gronden: ...)*.

terwijl ...

Vervolgens zijn de grieven aan de beurt, het eigenlijke middel, de grond tot vernietiging. Dit deel begint met *terwijl ...* In oudere arresten en verachterde memories vindt men ook nog het foutieve *dan wanneer ...*

Soms worden de grieven in *onderdelen* verdeeld, waarin een goed cassatieadvocaat wel eens een zekere cascadelogica kan laten spelen of een uitgebalanceerd dilemma kan uitzetten. Elk onderdeel is gewijd aan een bepaald aspect van de beweerd nietigheid; aldus bijvoorbeeld en achtereenvolgens: schending van een wetsbepaling, althans gebrek aan antwoord op een omstandige conclusie op dit punt, althans, voor zover er antwoord mocht zijn, verkeerde lezing van die conclusie (*miskening van de bewijskracht*). Na elk onderdeel wordt de daarop betrekking hebbende, reeds bij de aanhef opgegeven wettelijke bepaling herhaald (in het gegeven voorbeeld achtereenvolgens: de beoogde wetsbepaling, art. 97 Grondwet, de artt. 1319, 1320 en 1322 B.W.).

zodat ... Ontwikkeling — Conclusie

Het klassieke middel besluit met het eerder overbodige: *zodat het bestreden arrest (of vonnis) alle aangehaalde wettelijke bepalingen schendt*. Een voorlopig besluit, want dan volgt gewoonlijk nog een *ontwikkeling*, waarin het middel wordt toegelicht, de bestre-

den uitspraak soms nog uitvoeriger geciteerd, naar rechtsleer en rechtspraak, bij voorkeur van het hof zelf, verwezen. In burgerlijke zaken kan de ontwikkeling de eventuele gebreken van het middel niet verhelpen; in strafzaken is het anders, nu het hof daarin toch ambtshalve kan en moet vernietigen.

In de conclusie wordt ten slotte gevorderd de bestreden uitspraak geheel of ten dele te vernietigen. Daarop volgt de handtekening, bij afwezigheid waarvan het hof de memorie niet vermag te lezen.

Het antwoord: Overwegende ...

Pas nu komt het werk van het hof zelf aan de beurt. Soms acht het hof zich verplicht, ter wille van de duidelijkheid, een beknopt relaas te geven van de inhoud van de bestreden beslissing, of van de gevoerde procedure. Maar zoals al is gezegd, dit is zeldzaam.

Het hof antwoordt nimmer zonder voorafgaande *close-reading* van het middel. Ervaring wijst uit dat, hoe vaker een middel wordt gelezen, hoe meer aspecten daarvan naar voren komen, soms misschien niet eens vermoed door de opsteller. (Met poëzie is het, zoals bekend, niet anders.) Aan lezing van de middelen wordt dan ook, voor zover zij enige ernst vertonen, veel tijd besteed. Daarna volgt of daarvóór komt, al naar het geval, lezing van het arrest of vonnis, vergelijking hiervan met het middel en toetsing aan de regels van de cassatietechniek (ontvankelijkheid) en van het recht (gegrondheid van het middel).

Is er geen middel, dan is in burgerlijke zaken het cassatieberoep niet ontvankelijk (art. 1080 Ger. W.). Wat aangaat de civielrechtelijke vorderingen voor de strafrechter is daarentegen voor een ontvankelijk cassatieberoep het aanvoeren van een middel niet vereist, maar, daar het hof in deze zaken geen middelen ambtshalve aanvoert, blijft het beroep dan zonder resultaat en beperkt het hof er zich toe te constateren *dat eiser geen middel aanvoert*. In strafzaken, waarin het hof ambtshalve naar onwettigheden moet speuren, gaat aan de lezing van het middel een studie van de procedure vooraf. Wordt daarbij een onwettigheid ontdekt en kan die de eiser in cassatie schaden, dan volgt vernietiging op het aangevoerde middel of anders ambtshalve.

Zijn er meer middelen, dan neemt het hof die maar in acht voor zover zulks voor de vernietiging noodzakelijk is. Kan die op grond van één middel of zelfs van één onderdeel worden uitgesproken, dan *slaat het hof geen acht meer op de overige middelen of onderdelen*. Eventueel wordt dat middel of onderdeel uitgekozen, dat tot de ruimste cassatie leidt; leidt in strafzaken een ambtshalve op te werpen middel tot ruimere cassatie dan de (door de eiser) aangevoerde middelen, dan laat het hof deze terzijde.

Het antwoord is veelal eenvoudig en volkomen logisch. Alleen is dit soms moeilijk in te zien door de lezer die niet, zoals het hof, behoorlijk wat tijd heeft gewijd

aan de lezing van het middel of het onderdeel, waarop het antwoord betrekking heeft. Op grond van een vlugge lezing wil hij, niettegenstaande zijn gebrek aan routine, dadelijk vatten waar het antwoord van het hof juist op het middel inhaakt; dit is veelal niet mogelijk als het middel enigszins complex of zelfs maar lang is. Het hof antwoordt enkel op de kern vervat in het middel, zoals het die heeft afgezonderd dank zij herhaalde lezing. Hoe het hof zulk een antwoord ook moge formuleren, in directe of indirecte stijl, in juridische of in zo algemeen mogelijke termen, het zal vooreerst slechts hem bevredigen die, zoals het hof, het middel aandachtig in zich heeft opgenomen en doorgrond. Zulks vergt soms ook nog een grondige kennis van de toepasselijke rechtsregels, die toch enkel voor ingewijden tot de impliciete context van het middel en van het antwoord kunnen behoren.

Zeker ware de moeilijkheid ook voor snellezers ten dele verholpen, indien het hof meer uitleg gaf over de wijze waarop het middel moet worden gelezen en over de opmerkingen en bedenkingen die de verslaggever daarover bij zich zelf heeft gemaakt. Soms steekt het hof een handje toe, wanneer het schrijft: *dat het middel hierop neerkomt* ..., en aldus onmiddellijk duidelijk maakt welke vis het uit de poel heeft opgehaald.

In de wijze waarop het hof op de middelen antwoordt, ligt de gehele cassatietechniek verscholen. Vermoedelijk heeft, dat zou in de geschiedenis kunnen worden nagegaan, de wijze van antwoorden van het hof ook de vorm van het middel mede bepaald. In feite zijn de denkwijze en de redeneerpatronen van het hof vrij logisch en eenvoudig. Alleen: het recht is ingewikkeld, de regels van het spel strak en het aantal casussen oneindig. Men moge daarbij ook de subtiliteit en de vindingrijkheid van de cassatiegangers niet onderschatten.

Ontvankelijk cassatieberoep

Terloops moge hier worden opgemerkt dat middelen maar ontvankelijk kunnen zijn in zoverre het cassatieberoep zelf ontvankelijk is. Op dit probleem hoeft hier niet te worden ingegaan. Alleen mag niet uit het oog worden verloren dat de ontvankelijkheid van het cassatieberoep niet alleen alle problemen opwerpt die de ontvankelijkheid van een hoger beroep stelt, maar bovendien, in al zijn aspecten, door het hof ambtshalve wordt onderzocht. Alleen, en dit is een vormelijke verzachting van de laatste regel, wordt een memorie van antwoord, uitgaande van de verweerder in cassatie, die geen eigenlijke verweerder is, steeds uitdrukkelijk in aanmerking genomen wanneer zij de ontvankelijkheid van het cassatieberoep betwist. Dit laat sporen na in de redactie van bepaalde arresten.

Voor het overige komt alleen een rechtsgeldig cassatieberoep, voor het eerst en tijdig ingesteld door een bevoegde partij, met enig belang, tegen een beslissing in

laatste aanleg die vatbaar is voor cassatieberoep in aanmerking.

Antwoord — Ontvankelijke middelen

Getrouw aan de opvatting dat het hof geen kennis neemt van rechtsvragen die hem niet formeel regelmatig, duidelijk en op grond van onbetwistbaar door de rechter vastgestelde feiten worden voorgelegd, onderzoekt het hof eerst de ontvankelijkheid van de middelen. Zonder aanspraak op volledigheid volgt hier een reeks van aspecten die door het hof, ongeveer in de aangegeven volgorde, ambtshalve worden onderzocht. Zij berusten ten dele op ruimere begrippen van de logica en van het procesrecht, ten dele op de niet zo gemakkelijk te trekken scheidingslijn tussen feiten, waarvan het hof geen kennis mag nemen, en recht, waarover het hof zich moet uitspreken. Al deze aspecten, samen met het onderzoek ambtshalve van de ontvankelijkheid van het cassatieberoep, vormen de specifieke cassatietechniek, die voor het grootste gedeelte berust op eenvoudige redeneringen, maar waarvan het geheel niet zonder studie overzichtelijk kan worden.

Het hof vraagt:

1. Is de *vorm* van de memorie *regelmatig*? In strafzaken: is er een herkenbare handtekening, in burgerlijke zaken bovendien: is er een advocaat bij het Hof van Cassatie die voor de eiser optreedt en tekent? Maar ook, wanneer een authentiek stuk wordt aangevochten: is de procedure van betichting wegens valsheid ingesteld? Of soms: is het ingeroepen stuk bij de memorie gevoegd? En niet het minst: is de memorie tijdig neergelegd?

2. Is wat aangevoerd wordt eigenlijk wel een *middel*? Een verwijt aan een magistraat is geen middel, een aanklacht van de wandaden van het *Establishment* evenmin. Middel is alleen: aanwijzing van een onwettigheid in de bestreden beslissing of in de procedure die daartoe heeft geleid.

3. Is het middel *begrijpelijk* en, zo ja, *duidelijk*? Hierin is het oordeel van het hof ronduit mild. Indien enigszins mogelijk, wordt op het middel zoals het er staat, een antwoord bedacht. Maar wat te antwoorden op de blote bewering dat een uitspraak niet gemotiveerd is of slecht, dat een niet nader bepaalde akte verkeerd is begrepen, dat de uitspraak geen antwoord bevat op de conclusie? Men kan toch van het hof niet verlangen dat het elke denkbare vergissing van de rechter expliciet gaat onderzoeken om dan tot het besluit te komen dat ze niet bestaande is. Zelfs wanneer het hof zulks ambtshalve doet, met name in strafzaken, heeft het zin noch nut van zo'n onderzoek een omstandig verslag uit te brengen: het hof beperkt er zich dan ook toe te zeggen, eensdeels dat het middel niet ontvankelijk is en anderdeels dat de beslissing wettig is, dit laatste in de zogenaamde *strafformule*, waarvan verder nog sprake zal zijn. Aldus wordt de regel, dat geen

kennis wordt genomen van niet regelmatig aangevoerde middelen, verzoend met de verplichting om ambtshalve na te gaan, in strafzaken, of de beroepen beslissing geheel wettig is genomen.

4. Betreft het middel wel een beslissing van het bestreden vonnis of arrest? De betekening van een arrest, de tenuitvoerlegging van een bevel tot aanhouding zijn geen rechterlijke beslissingen. De grief die daartegen is gericht, is niet gericht tegen de beslissing van de rechter. Zij is, zegt het hof, *vreemd aan de beslissing*.

5. Wordt in de grief werkelijk geklaagd over een verkeerde toepassing van enige wettelijke bepaling van materieel recht of van procesrecht, of beklagt de eiser zich integendeel over een verkeerde beoordeling van de feiten? In het laatste geval kan het hof van de grief geen kennis nemen, omdat de «gewone» rechter, de feitenrechter zoals men hem om die reden noemt, nu eenmaal over de feiten oordeelt op een wijze die *in cassatie onaantastbaar* is, mits hij de rechten van de verdediging in acht heeft genomen. Het beginsel kent wel iedereen, maar de toepassing is niet zó gemakkelijk, omdat de grens tussen beoordeling in feite en beoordeling in rechte niet altijd met de losse hand te trekken is en omdat de vrijheid van de rechter niet zó ver gaat dat hij onmogelijke, kennelijk onjuiste begrippen zou mogen hanteren of kennelijk verkeerde redeneringen zou mogen volgen die tot schending van de wet leiden. Kennelijk: dat wil zeggen dat het hof de onjuistheid kan vaststellen zonder de feiten van het geval te beoordelen. Waar de feitenrechter de mogelijke grenzen van de betekenis van een woord of van de geldigheid van een redenering overschrijdt, grijpt het hof in door *marginale toetsing*: wat buiten de rand van het mogelijke (aanvaardbare) komt, wordt geknipt.

6. Zelfs wanneer in het middel een onwettigheid wordt aangeklaagd, rijst nog de vraag of het hof die kan onderzoeken, zonder een onderzoek te moeten instellen naar de toedracht van een of ander feit, dat in het middel is aangevoerd. Blijkt dit noodzakelijk, dan kan het hof op het middel slechts dan ingaan, wanneer het dat feit kan nagaan in de *stukken waarop het hof vermag acht te slaan*, dat zijn, grof geschetst, de bestreden beslissing, de procedur stukken en eventueel stukken die speciaal in het middel zijn aangewezen en/of bij de memorie gevoegd. Kan het hof de juistheid van het feit in de *stukken* ... niet nagaan, dan antwoordt het met de overweging *dat het middel feiten met* (of: *en*) *recht vermengt* en derhalve niet ontvankelijk is. Een voorbeeld: de eiser, beklagde, stelt dat de rechter zijn maneuver bij een kruispunt verkeerd heeft beoordeeld, omdat hij geen rekening heeft gehouden met het branden van een groene pijl. Dit feit blijkt evenwel niet uit het vonnis of arrest en er wordt niet aangevoerd dat de rechter de *bewijskracht* van (= wat er kan blijken uit) enig proces-verbaal heeft miskend. Het hof kan in zo'n geval nergens op steunen om het aangevoerde feit na te gaan en is verplicht in de aangegeven zin te antwoorden.

7. Heeft de eiser wel enig belang bij het door hem aangevoerde middel? Soms is een beslissing overgemotiveerd zodat de onjuistheid van een van de motieven niet verhindert dat de beslissing wettelijk verantwoord blijft: *middel gericht tegen een ten overvloede gegeven beweegreden*; niet ontvankelijk.

Een bijzondere en opmerkelijke categorie van middelen zonder belang zijn die grieven, in strafzaken, die gericht zijn tegen de veroordeling wegens een bepaald misdrijf, terwijl de eiser slechts één straf heeft opgelopen wegens dat misdrijf en andere misdrijven samen (art. 65 Sw.) en die *straf wettelijk verantwoord* blijft door een of meer misdrijven, waarop het middel geen betrekking heeft. Het gebrek aan belang bestaat in deze gevallen hierin dat het middel *niet tot cassatie kan leiden*, omdat ... de straf wettelijk verantwoord blijft en het hof de artikelen 411 en 416 van het Wetboek van Strafvordering in die zin interpreteert dat een beslissing in die gevallen niet vernietigd kan worden. Het gaat hier verder niet over die leer, maar over het lezen en begrijpen van een arrest.

Een eveneens eigenaardige categorie van middelen zonder belang zijn die gericht tegen een inderdaad verkeerde beweegreden van een beslissing, wanneer die beslissing in stand kan blijven doordat het hof in de plaats van de gekritiseerde en verkeerde beweegreden een ander motief stelt, dat wettig is. Hierover verder in nr. 10.

8. Is het middel *tijdig* opgeworpen of is het integendeel *nieuw*? *Tijdig* wil zeggen: is de inhoud van het middel reeds vroeger in de vorm van een conclusie aan de feitenrechter voorgelegd? Nieuwe middelen, hier in een bijzondere betekenis, zijn die welke *niet voor het eerst in cassatie* kunnen worden aangewend. Aldus, in strafzaken: middelen (weren, grieven, stellingen, eisen) betreffende het vooronderzoek of enkel in eerste aanleg aangevoerd; in alle zaken: grieven betreffende het miskennen van de rechten van de verdediging vóór het sluiten van het debat in hoger beroep; in burgerlijke zaken: alle grieven die niet de openbare orde raken of tot het dwingend recht behoren.

Nieuwe middelen zijn eveneens niet ontvankelijk.

9. Zijn de feiten die door de eiser in cassatie in zijn middel worden gesteld, wel juist? Heeft de eiser die beweert dat op zijn verweer niet is geantwoord, wel dat verweer gevoerd in een conclusie of herhaald in hoger beroep? Is het juist dat de rechter, van wie wordt geklaagd dat hij een stuk verkeerd heeft uitgelegd, van dat stuk wel een interpretatie heeft gegeven? Geeft het middel, dat over onjuiste motivering klaagt, de beweegredenen van de bestreden beslissing wel juist weer? Steunt de beslissing wel op een bepaalde getuigenverklaring, die nietig zou zijn of verkeerd begrepen? Is het juist dat de eiser in cassatie het incidenteel beroep had ingesteld waarop niet zou zijn beslist? Het aantal vragen is zo groot als het mogelijk aantal aan te voeren beweringen.

In al die gevallen gaat het hof na, bij een soms niet

gemakkelijk onderzoek, of de «feiten» (in deze zin : feiten van het proces) juist zijn. Blijkt dit niet het geval, dan luidt het antwoord : *dat het middel feitelijke grondslag mist*. Dit betekent, en het is belangrijk, dat het hof aan de rechtsvraag niet toe is kunnen komen, omdat hem geen vaststaande feiten zijn voorgelegd, die het hof bevoegd maken om de rechtsvraag te beslissen. Anders gezegd : als zodanig was het middel misschien wel ontvankelijk, maar niet de rechtsvraag.

10. Wanneer nu de rechtsvraag wel kan worden beantwoord, zelfs wanneer de eiser in cassatie gelijk heeft en de feitenrechter zich heeft vergist omtrent het recht, moet dan niet de beslissing toch overeind blijven, wanneer het hof een andere juridische reden in de plaats kan stellen, die de genomen beslissing verantwoordt ? Het hof neemt dit aan en schuift, wanneer het geval zich voordoet, de in rechte juiste motivering in plaats van de verkeerde. Zulke middelen hebben de naam meegekregen van *zuiver juridisch middel* en zo'n middel is zonder belang, omdat het niet tot cassatie kan leiden. De gekozen oplossing, evenals die ter zake van *ten overvloede gegeven beweegredenen*, waarover wij het hiervoren al hadden, steunt hierop dat het hof niet geroepen is om de motieven van vonnissen en arresten te beoordelen ter wille van de motieven zelf, maar enkel in functie van de beslissing, het werkelijk onderwerp van de cassatieprocedure.

Middel al dan niet gegrond

Is het middel ontvankelijk, dan komt uiteraard het onderzoek naar de gegrondheid aan de beurt. Pas nu komt het hof tot zijn expliciete rechtspraak betreffende het materiële recht en betreffende de procedure gevoerd voor andere rechtbanken. Niet dat de rechtspraak van het hof in de gevallen van niet-ontvankelijkheid van het middel niet interessant kan zijn, maar zij betreft daar in hoofdzaak de eigenlijke cassatietechniek, met inbegrip van de cassatieprocedure, en het onderscheid tussen feit en recht (een probleem dat voor de feitenrechter onder een geheel andere gedaante verschijnt, maar waarvan de feitenrechter toch weet moet hebben, wil hij zijn uitspraken tegen cassatie verzeke- ren). Ook mag niet uit het oog worden verloren dat het kwalificeren van een beweegreden van een beslissing als *ten overvloede gegeven*, insluit dat de overblijvende beweegredenen de beslissing kunnen verantwoorden ; voorts doet het hof ook aan expliciete rechtspraak, wanneer het een *zuiver juridisch middel* verwerpt en een andere overweging in de plaats stelt van een *verkeerd motief*, maar dit geval is zeldzaam ; ten slotte kunnen rechtsopvattingen van het hof ook worden afgeleid uit de verwerping van menig cassatieberoep in strafzaken, al was het maar omdat het niet ontvankelijk verklaren van een middel, gevolgd door de expliciete bevestiging dat de ... *vormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is geweest*, tot de conclusie moet leiden dat het hof het middel, voor zover het op de bedoelde vorm of de toepasselijke wet

betrekking had, ongegrond acht, zij het dan om een niet uitgedrukte reden.

Maar hiermee zijn wij beland aan het slot van het antwoord.

Slotformule

De slotformules waarmee het hof het antwoord afsluit, zijn niet zeer verscheiden, maar van groot praktisch belang. Zij situeren de oplossing in het kader van de cassatietechniek en geven kostbare aanduidingen omtrent de draagwijdte van het arrest.

— *dat het middel (onderdeel) niet ontvankelijk is*, behoeft nu wel geen uitleg meer : het middel is in de regel niet naar recht onderzocht ; alleen in de gevallen sub 7 en 10 kan in zulk een beslissing enige opvatting van het hof omtrent de opgeworpen rechtsvraag worden gelezen.

— *dat het middel (onderdeel) feitelijke grondslag mist*, toont aan, zoals al eerder is gezegd, dat het hof aan de rechtsvraag niet toe is kunnen komen. Deze formule sluit oplossing van enig rechtsprobleem uit. Arresten die alleen zulke antwoorden bevatten, worden in de regel niet gepubliceerd. Worden ze dat wel, dan misschien wegens het belang van het proces op zich zelf of om te bewijzen dat de verwerping van het cassatieberoep geen bevestiging van de bestreden beslissing inhield. Telkens moet daarbij toch gewezen worden op het principiële onderscheid tussen arresten in strafzaken, waarin het hof ambtshalve de wettigheid onderzoekt en arresten in burgerlijke zaken of omtrent de vordering van de burgerlijke partij, waarin het hof dat niet doet.

— *dat het middel (onderdeel) faalt naar recht, resp. gegrond is*, is duidelijk, mits de lezer aan de beslissing geen ruimere draagwijdte geeft dan het middel toelaat.

— *dat het middel (onderdeel) niet kan worden aangenomen*, zegt het hof zowel wanneer het middel niet gegrond is, als wanneer een enkele van de vorige formules niet geschikt is, of onvolledig zou zijn.

Alvorens te besluiten tot de gegrondheid of ongegrondheid van het middel, geeft het hof vaak nog enige nadere uitleg. Het doet dit in twee formules die bijna hetzelfde zouden kunnen betekenen, maar waarvan de bedoeling zeer verschillend is :

dat de beslissing (niet) regelmatig is gemotiveerd (of : *met redenen is omkleed*) betekent dat de beslissing (niet) voldoet aan het vereiste van artikel 97 van de Grondwet, dat door het hof als een zuiver vormvereiste wordt verstaan. Als er maar enig motief is, zelfs een verkeerd, en als er maar enig antwoord is dat als zodanig kan worden beschouwd, al is het verkeerd, in beide gevallen is er voldaan aan het *vormvereiste*. Het hof gebruikt dit laatste woord wel eens uitdrukkelijk, wanneer de cassatieberoeper aan artikel 97 een te ruime betekenis wil geven.

— *dat de beslissing (niet) wettelijk verantwoord* (of : *gerechtvaardigd*) is, daarentegen, betekent dat de

rechter redenen heeft aangegeven die met de inhoud van de wet (niet) overeenstemmen, d.w.z. dat zijn antwoord op de conclusie (niet) conform de wet is gegeven.

In strafzaken gebruikt het hof nog twee formules, ongeacht of er enig middel is aangevoerd, de zogenaamde *strafformules*. Zij zijn het besluit van het onderzoek dat het hof ambtshalve heeft ingesteld naar de wettigheid van de beslissing en van de gevoerde procedure. De inhoud ervan verduidelijken zou vaak lange uiteenzettingen vergen, daar het hof in die gevallen *niet* vernietigt. De gewone formule luidt thans *dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is geweest*. Heeft het hof een onwettigheid ontdekt die het openbaar ministerie had kunnen aanvoeren, maar die de in cassatie gekomen beklagde niet kan schaden, dan zegt het hof *dat er geen onwettigheden zijn die de eiser kunnen schaden*, tegelijk een onduidelijke tik op de vingers van de rechter en een grimlachje in de richting van de beklagde.

Beschikking

De beschikkingen van het hof zijn uiterst beknopt en op zich zelf duidelijk. Getracht wordt zo nauwkeurig mogelijk aan te geven hoever de cassatie strekt, iets wat in oude arresten niet werd gedaan. Op de omvang van de cassatie behoeft hier niet te worden ingegaan.

Lezen

Uit hetgeen hiervoren is gezegd, kan nu worden afgeleid hoe een arrest behoort te worden gelezen op een van de twee manieren.

Aan een grondige lezer behoeven wel geen richtlijnen te worden gegeven. Hij zal zich de nodige kennis van de cassatietechniek eigen maken, het arrest herhaaldelijk lezen en vooral in het oog houden dat de betekenis ervan praktisch altijd om verschillende redenen beperkt is : door het middel, door de context van de zaak, door de bevoegdheid van het hof. De door het parket van het hof zorgvuldig geredigeerde *koppen* kunnen hierbij veel dienst bewijzen ; soms geven ze ook inzicht in impliciete beslissingen.

Aan koppennellers moet nochtans ook worden gezegd dat het gevaarlijk kan zijn te steunen op de samenvatting van een arrest, zonder de draagwijdte ervan in de tekst na te gaan. Hoeveel zorg er ook aan de redactie van de koppen wordt gewijd, bij samenvatting treedt wel eens een veralgemening op die in het arrest niet was bedoeld.

Belangrijk is : hoe moet een practicus een arrest lezen om zo snel mogelijk aan de weet te komen welke

draagwijdte het kan hebben ? Deze man wil niet zozeer ijlings veel wetenschap opdoen, als wel zekerheid hebben omtrent hetgeen in een arrest *kan* staan.

Uit de gegeven toelichting blijkt dat hij het best tewerk kan gaan als volgt : hij leest eerst het beschikende gedeelte : verwerping of niet ? Is er verwerping, dan klimt hij wat hogerop, naar het slot van het antwoord en hij herinnert zich wat hiervoren is gezegd : mist het middel volgens het hof feitelijke grondslag, dan kan verdere lezing worden uitgesteld tot rustiger tijden. Heeft het hof het middel niet ontvankelijk geacht omdat het een beoordeling van feiten aanvecht, feiten met recht vermengt, of nieuw is, of onduidelijk, of omdat het geen betrekking heeft op de beslissing : verdere lezing overbodig, althans wat het lot van de zaak of enige rechtsvraag buiten de cassatietechniek en -procedure betreft.

Oefening zal leren dat de meeste arresten (hieronder mede de niet gepubliceerde begrepen) «niet interessant» zijn. Er is niets aan te doen. De interessante kant zou moeten zijn dat de betrokken partij of advocaat ervoor zorgt niet tweemaal op dezelfde wijze te worden afgescheept.

Is er cassatie en heeft de lezer zich enigszins vergewist van de omvang ervan, dan weet hij al dat het middel of een onderdeel daarvan gegrond is en van de omvang van die gegrondheid kan hij zich vergewissen op het eind van het antwoord ; aldus zal hij vaak al weten welk onderdeel van het middel voor hem interessant is en de draagwijdte daarvan zal hem verduidelijkt worden door de wettelijke bepalingen waarvan de schending in de aanhef van het middel is aangeklaagd. Aldus behoeft hij niet noodzakelijk geheel het middel te lezen, als het geheel is overgenomen.

Daarbij mag hij niet uit het oog verliezen dat, in de huidige redactie van de arresten, een mening van het hof alleen in de «*overwegende dat*»-alinea's te vinden is, maar ook, dat het hof *al* zijn redenen met *Overwegende* aanvangt, ook die waarin het eenvoudig *constateert* wat o.m. in de bestreden beslissing is gezegd.

Intussen mag het hof toch verwachten dat zij die kritiek wensen uit te oefenen op of informatie wensen te verstrekken over een arrest, daarvan vooraf een grondige studie maken en het nodige doen om de techniek van het hof te leren begrijpen, al is het dan in een redactie die men als gebrekkig meent te moeten beschouwen.

De vraag of de redactie van de arresten voldoening geeft, kan wellicht een andere keer door een gevorderde lezer beantwoord worden.

R. SOETAERT

KRONIEK

INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT 1975-1978 (Tweede deel)

2. *Echtscheiding*

56. A. *De bevoegdheid*. — Alvorens over te gaan tot de bespreking van de problemen over de gronden van de echtscheiding dient eerst iets te worden gezegd over de bevoegdheid. De rechter van de plaats waar de laatste echtelijke verblijfplaats of de woonplaats van de verweerder gevestigd is, is bevoegd om kennis te nemen van de vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten (art. 628 Ger. W.). Dit houdt echter niet in dat de vreemde rechter, in wiens land de laatste verblijfplaats of de woonplaats van de verweerder gevestigd is, de uitsluitende internationale bevoegdheid heeft (Rb. Luik, 1 september 1977, *J.T.*, 1979, 59; zie infra nr. 58).

57. Art. 628, 1°, Ger. W. werd toegepast in een cassatiearrest (Cass., 27 oktober 1977, *R.W.*, 1977-78, 2663, met noot), waarin een arrest van het Hof van Beroep te Luik werd bevestigd, dat op grond van de feiten besliste dat de laatste echtelijke verblijfplaats der partijen te Aarlen was gevestigd en dat bijgevolg die rechtbank bevoegd was. De korte noot die bij dit arrest is gevoegd, stipt aan dat het Hof ook had kunnen steunen op de regel dat de Belgische rechtbanken steeds bevoegd zijn om kennis te nemen van de geschillen betreffende de staat van personen die de Belgische nationaliteit bezitten, zelfs al hebben zij hun verblijfplaats in het buitenland (art. 15 B.W.).

58. Tegenover die noot kunnen wij stellen dat art. 15 B.W. zelden ingeroepen wordt om de bevoegdheid van de Belgische rechtbanken ten aanzien van Belgen te rechtvaardigen in die mate zelfs dat sommige auteurs (L.F. GANSHOF, «La compétence générale des tribunaux belges à l'égard des Belges en matière d'état et de capacité», *J.T.*, 1976, 93-94) zich afvragen of art. 15 B.W. niet stilzwijgend is afgeschaft door de wet van 25 maart 1876, nu art. 635 e.v. Ger. W., waaruit zeker geen algemene bevoegdheid van de Belgische rechtbanken t.a.v. Belgen kan worden afgeleid. Maar met deze stelling is niet iedereen het eens. R. VANDER ELST, «L'article 15 du Code Civil a-t-il été tacitement abrogé?», *J.T.*, 1976, 317, beschouwt art. 15 B.W. als een mogelijkheid voor een eiser, Belg of vreemdeling, om een Belgisch verweerder in België te kunnen dagvaarden, ook als de verbintenis buiten België is aangegaan. Deze laatste strekking schijnt toch de overhand te hebben (M. VERWILGEN en H. VAN HOUTTE, «De bescherming van de persoon van de minderjarigen in de internationale betrekkingen», verslag colloquium Belgisch Genootschap van Internationaal Recht, Brussel 27 oktober 1978, 87; als argument tegen de afschaffing van art. 15 B.W. kan de vermelding van dit artikel in de lijst van exorbitante bevoegdheden in art. 3 van het Verdrag van Brussel van 27 september 1968 ingeroepen worden). Niettemin lijkt ons het toekennen van bevoegdheid aan de Belgische rechtbanken enkel op grond van de Belgische nationaliteit van één der partijen vergezocht, te meer daar de nationaliteit als aanknopingsfactor aan belang verliest (zie nochtans G. VAN HECKE

en F. RIGAUX, «Chronique de Jurisprudence, Droit International Privé», *R.C.J.B.*, 1976, 225).

59. Wanneer de twee partijen de Belgische nationaliteit bezitten, kan de rechtbank zich op die grond bevoegd verklaren (Rb. Brussel, 5 november 1975, *R.W.*, 1977-78, 323), hoewel in dit geval ook de laatste echtelijke verblijfplaats in België gevestigd was. Ook de rechtbank te Leuven besliste in die zin: zelfs al is geen der plaatsen, genoemd in art. 628, 1°, Ger. W. in België gelegen, dan nog kan de echtscheidingsprocedure in België ingeleid worden als beide echtgenoten Belg zijn (Rb. Leuven, 7 november 1977, *R.W.*, 1977-78, 1462, met noot J. PAUWELS). Het gaat hier om een speciale bevoegdheidsregel die enkel gebaseerd is op de nationaliteit van partijen (F. RIGAUX, *a.w.*, 1968, 57, nr. 47B). De achterliggende motivering van de rechtbank was waarschijnlijk dat, indien zij zich onbevoegd zou verklaren, de eiseres haar vordering zou hebben moeten inleiden in Australië (laatste echtelijke verblijfplaats) hetgeen voor haar aanzienlijke praktische problemen tot gevolg zou hebben gehad.

60. Indien een Belgische vrouw in België een vordering tot echtscheiding inleidt tegen haar in Zaïre verblijvende Zaïrese man, dan wordt het verstek van deze laatste beschouwd als een afwijzen van de bevoegdheid van de Belgische rechtbanken (Rb. Brussel 17 oktober 1975, *Pas.*, 1976, III, 14 (S./L.). Een vreemdeling mag immers, volgens art. 636 Ger. W., de bevoegdheid van de Belgische rechter afwijzen, als de Belg in zijn land hetzelfde recht wordt toegekend. Dit is het geval met Zaïre (art. 155 van het Zaïrese wetboek voor de gerechtelijke organisatie en bevoegdheid). In feite kan men in deze regel een discriminatie van de Belgen ten overstaan van de vreemdelingen zien. Immers, de Belg wiens woonplaats en echtelijke verblijfplaats zich in het buitenland bevindt, zou de bevoegdheid van de Belgische rechter niet kunnen afwijzen, de vreemdeling zou dit wel kunnen in het geval er wederkerigheid bestaat (art. 636 Ger. W.).

61. Het Hof van Beroep te Brussel (3 mei 1977, *Pas.*, 1978, II, 13) had zich eveneens uit te spreken over het probleem van art. 636, 3e lid, Ger. W. Een Italiaanse vrouw begint een procedure van scheiding van tafel en bed in België tegen haar in Italië wonende man, die ook de Italiaanse nationaliteit bezit maar niet verschijnt. De eerste rechter verklaarde zich ambtshalve onbevoegd *ratione loci* op grond van art. 636, 3e lid, Ger. W., dat dus inhoudt dat de vreemde verweerder geacht wordt de rechtsmacht van de Belgische rechter af te wijzen als hij niet verschijnt. Eerst moet echter, steeds volgens art. 636, 2e lid, Ger. W., ook worden nagegaan of een Belgisch verweerder die in Italië verstek laat gaan volgens de Italiaanse wet of volgens een internationaal verdrag eveneens geacht wordt de bevoegdheid van de Italiaanse rechter af te wijzen. De eerste rechter verklaarde zich onbevoegd omdat art. 37 van het Italiaans wetboek van burgerlijke procedure bepaalt dat bij verstek van de verweerder de eisende partij de keuze heeft om haar vordering in te leiden

voor de rechter van de laatste echtelijke verblijfplaats of voor de rechter van de woonplaats van verweerder. Hier heeft de eiseres de eerste oplossing gekozen. Het hof stelt echter dat krachtens art. 628, 1^o, Ger. W. de vordering ook kan ingeleid worden voor de rechter van de woonplaats van de verweerder, in casu dus in Italië. Daar uit de stukken niet kan worden opgemaakt of zulks ook naar Italiaans recht mogelijk is, laat het hof aan de eiseres toe om in het kader van het Verdrag van Londen van 7 juni 1968, bekrachtigd door België op 16 oktober 1973 betreffende inlichtingen over vreemd recht, eerst de inhoud van het Italiaans recht voor te leggen alvorens te beslissen. Deze beslissing is voor kritiek vatbaar. Krachtens art. 636, 3e lid, G.W. is de Belgische rechter onbevoegd wegens het verstek van de verweerder. Indien de eiseres dit wenst, kan zij de tweede mogelijkheid proberen doch hiermee heeft o.i. de Belgische rechter niets te maken.

62. De hierboven uitgelegde redenering wordt echter niet gevolgd door de rechtbank te Luik (Rb. Luik, 1 september 1977, *J.T.*, 1979, 59), die zich in een analoog geval zonder meer beroept op art. 37 van het Italiaans wetboek van burgerlijke procedure om zich onbevoegd te verklaren.

63. Ten slotte dient, wat de bevoegdheid betreft, erop gewezen te worden dat in België alleen de rechtbanken bevoegd zijn om de echtscheiding toe te staan. Een echtscheiding tussen twee Marokkanen voor de Marokkaanse consul in België kan niet erkend worden, daar een dergelijke erkenning strijdig zou zijn met de Belgische internationale openbare orde (Vred. Etterbeek, 25 mei 1977, *T. Vred.*, 1978, 101).

Tot een zelfde volkomen juiste beslissing kwam ook de rechtbank te Brussel (Rb. Brussel, 26 mei 1978, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 273) wat betekent dat voor de Belgische rechtbank nog een echtscheidingsprocedure kan worden ingeleid. Zulks heeft ook tot gevolg dat de geboortakte opgesteld door een Belgisch ambtenaar van de burgerlijke stand die een getuigschrift van echtscheiding, uitgaande van het Marokkaans consultaat in Brussel, in aanmerking heeft genomen, moet worden verbeterd (Rb. Brussel, 16 januari 1978, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 271).

64. *B. De voorlopige maatregelen tijdens de echtscheidingsprocedure.* — Tijdens de procedure van echtscheiding is de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg bevoegd om voorlopige maatregelen te bevelen. Hij mag echter beslissen, zonder dat men hem kan verwijten de grond van de zaak te hebben aangeraakt, dat er geen aanleiding bestaat om in kort geding dringende en voorlopige maatregelen te treffen als hij vaststelt dat de vordering tot echtscheiding duidelijk niet ontvankelijk is krachtens art. 1 van de wet van 27 juni 1960 op de internationale echtscheidingen, omdat de nationale wet van de eiser (de Spaanse) de echtscheiding niet kent (Rb. Brussel, 10 maart 1978, *J.T.*, 1979, 58, met noot M. EEKCHAUTE).

65. *C. De echtscheiding op grond van bepaalde feiten.* — De wet van 27 juni 1960 op de toelaatbaarheid van de echtscheiding wanneer ten minste één echtgenoot een vreemdeling is (*B.S.*, 9 juli 1960) bepaalt in art. 1 dat een echtscheiding op grond van bepaalde feiten tussen twee vreemdelingen in België toegelaten is, tenzij de nationale wet van de eiser er zich tegen verzet, en in art. 2 dat de echtscheiding tussen

echtgenoten van wie er één Belg is, steeds is toegelaten; art. 3 bepaalt dat de gronden van de echtscheiding, ongeacht de nationaliteit van partijen, geregeld worden door de Belgische wet. Artikel 1 van de wet kan echter een dubbele draagwijdte hebben. Bedoelt men dat de nationale wet van de eiser zich niet mag verzetten tegen het principe van de echtscheiding, dan wel of zij zich niet mag verzetten tegen het principe van de echtscheiding, dan wel of zij zich niet mag verzetten tegen de toepassing van de Belgische wet? Men aanvaardt echter zonder moeilijkheden de eerste interpretatie.

Het komt erop neer dat deze wet, in de gevallen waarin ze wordt toegepast, het «lex fori»-principe huldigt zodat er een nauw verband bestaat tussen bevoegde rechtbank (nrs. 56 tot 63) en toepasselijke wet. Men kan zelfs stellen dat de Belgische wet (zeker wat de gronden betreft) steeds zal worden toegepast in de gevallen waarin de Belgische rechter bevoegd is. In het geval van de echtscheiding tussen twee Nederlanders (Rb. Brussel, 5 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 2159) moest de rechtbank dus nagaan of er Belgische gronden (in casu overspel) aanwezig waren om de echtscheiding toe te staan. De vaststelling dat het overspel ook de duurzame ontwijking van het huwelijk betekent in de zin van art. 151 van de Nederlandse echtscheidingswet was dus eigenlijk overbodig.

66. Wanneer een echtscheidingsprocedure wordt ingeleid door een der echtgenoten, van wie de nationale wet (hier de Spaanse) het huwelijk als nietig beschouwt, terwijl dit huwelijk naar Belgisch recht geldig is, staan we voor een bijzonder probleem (Rb. Brussel, 17 oktober 1975, *Pas.*, 1976, III, 14 (H. t/ A.)); zie supra in verband met huwelijk, nr. 50). In dat geval kan, volgens de algemene tendens (F. RIGAUX, *a.w.*, 1968 nr. 293 en tabel, blz. 371) de echtscheiding toegestaan worden. Deze opvatting is echter in zekere mate dubbelzinnig, omdat men wel rekening houdt met het Spaans recht, dat het huwelijk nietig verklaart.

Indien immers het huwelijk volgens Spaans recht geldig was geweest, dan had de rechtbank, op grond van art. 1 in fine van de wet van 27 juni 1960, de echtscheiding niet kunnen toestaan. Anderzijds negeert men de Spaanse wetgeving, omdat men het huwelijk toch als geldig erkent. In deze zaak zouden zich immers in Spanje moeilijkheden kunnen voordoen, indien men daar bepaalde beschikkingen van het echtscheidingsvonnis, bv. inzake onderhoudsgeld, zou willen uitvoeren. Aangezien het huwelijk in Spanje niet geldig is, zou er daar echter tussen de betrokkenen ook geen enkele onderhouds- of andere verplichting bestaan. Deze algemene tendens, die in dergelijke gevallen de echtscheiding toestaat ondanks een kleine dubbelzinnigheid, dienen wij toch toe te juichen. Art. 1 van de wet van 17 juni 1960 bepaalt immers dat een echtscheiding tussen twee vreemdelingen mogelijk is, tenzij de nationale wet van de eiser er zich tegen verzet. Dit laatste is niet het geval, wanneer de nationale wet van de eiser het huwelijk als nietig beschouwt.

67. Sinds kort is in België, op grond van art. 232 B.W., een echtscheiding ook mogelijk op grond van een feitelijke scheiding van meer dan tien jaar. Deze echtscheidingsvorm is ook een echtscheiding op grond van bepaalde feiten in de betekenis van art. 1 van de wet van 27 juni 1960 (Hof Bergen, 6 april 1978, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, *Rev. not. b.*, 1978, 331, met noot Sterckx; in het intern recht is de echtscheiding op grond van een feitelijke scheiding van meer dan tien jaar geen echtscheiding op grond van bepaalde feiten). In deze

zaak steunde de oorspronkelijke eis op art. 3, 2°, b, van de Italiaanse echtscheidingswet. De rechtbank en het hof steunden echter op art. 232 van het Belgisch Burgerlijk Wetboek, omdat men, krachtens art. 3 van de wet van 27 juni 1960, moet kijken naar de Belgische echtscheidingsgronden (art. 232 B.W.), die trouwens ook voorhanden waren. Het ging hier dus om een ambtshalve toepassing van I.P.R.-regels.

68. *D. De echtscheiding door onderlinge toestemming.* — De wet van 27 juni 1960 regelt de echtscheiding door onderlinge toestemming, indien een der echtgenoten Belg is. In dat geval is deze echtscheidingsvorm mogelijk. Wanneer twee vreemdelingen (van dezelfde of van verschillende nationaliteit) wensen te scheiden door onderlinge toestemming, dan is de wet van 27 juni 1960 niet meer toepasselijk, maar moeten wij terugrijpen naar art. 3, 3e lid, B.W. zodat de nationale wet van de partijen zal bepalen of de echtscheiding door onderlinge toestemming mogelijk is. Wanneer de beide echtgenoten dezelfde nationaliteit bezitten, bv. de Nederlandse (Hof Gent, 25 april 1975, *T. Not.*, 1975, 187, met noot R.R., *R. W.*, 1974-75, 2545, *Rev. not. b.*, 1975, 621), zal hun gemeenschappelijke nationale wet, dus de Nederlandse, moeten beslissen of de echtscheiding door onderlinge toestemming mogelijk is. Art. 150 en volgende van het Nederlands Burgerlijk Wetboek regelen een echtscheidingsvorm die gelijkaardig is aan onze echtscheiding door onderlinge toestemming, zodat het probleem dus opgelost is.

69. De zaken worden echter moeilijker, wanneer de echtgenoten een verschillende nationaliteit bezitten. In principe zou in dat geval de echtscheiding door onderlinge toestemming enkel mogelijk zijn, als die in de twee nationale wetten toegelaten wordt. In een geval (Hof Brussel 23 maart 1977, *Rev. not. b.*, 1977, 495, *J. T.*, 1978, 647, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 61), waarin het cumulatief principe zou leiden tot het afwijzen van de echtscheiding door onderlinge toestemming werd toch beslist die echtscheiding toe te laten door subsidiair de wet van de effectieve echtelijke verblijfplaats te volgen en zo de echtscheiding door onderlinge toestemming toe te laten. Een van de overwegingen van het hof was precies dat de wet van 27 juni 1960, nochtans niet toepasselijk in ons geval, een aanwijzing was voor de evolutie in de Belgische wetgeving tegen de cumulatieve toepassing (bv. art. 2). Het hof vergat echter dat de wet van 27 juni 1960 een strikt te interpreteren uitzondering is, hoewel het anderzijds duidelijk is dat het hof hoe dan ook naar een middel zocht om de echtscheiding toch toe te laten.

70. Tegen het in nr. 69 uiteengezet arrest werd door de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie in het belang der wet cassatieberoep ingesteld. Het arrest dat hierop volgde (Cass., 14 december 1978, *R. W.*, 1978-79, 2023, met noot J. ERAUW) vernietigde het arrest omdat art. 3, 3e lid, B.W. in dat geval moest worden toegepast en een der nationale wetten (nl. de Italiaanse wet) de echtscheiding door onderlinge toestemming niet kent. Het Hof van Cassatie blijft dus vasthouden aan de strikte regel van art. 3, 3e lid, B.W., althans in de gevallen waarin de wet van 27 juni 1960 niet wordt toegepast.

71. *E. De scheiding van tafel en bed.* — De scheiding van tafel en bed, ook die, gegrond op bepaalde feiten, wordt in het Belgisch I.P.R. niet geregeld door de wet van 27 juni 1960, maar wel door art. 3, 3e lid, B.W., met andere woorden door

de nationale wet der partijen. Bij een verschillende nationaliteit worden de toelaatbaarheid van de vordering en de gronden getoetst aan de twee rechtssystemen. Dit betekent niet, aldus onze rechtspraak (Rb. Brussel, 22 oktober 1975, *R. W.*, 1975-76, 2023, met noot J.M. PAUWELS) dat een scheiding van tafel en bed onmogelijk is als een van de twee nationale wetten deze vorm van scheiding niet kent. In het besproken geval ging het om de scheiding tussen een Nederlandse man en zijn Duitse vrouw. Hoewel het Duitse recht de scheiding van tafel en bed niet kent, wordt zij toegestaan omdat de feiten, die tot de betwisting aanleiding gaven, in Duitsland als echtscheidingsgrond aanvaard worden. Deze redenering, die steunt op het principe «Wie meer mag, mag ook minder» gaat hier niet op, omdat het verschil tussen een echtscheiding en een scheiding van tafel en bed niet gradueel, maar essentieel is. Hier de scheiding toestaan leidt tot een dubbelzinnige situatie in Duitsland.

72. Hier kan nochtans gewezen worden op een tendens in de rechtsleer (F. RIGAUX, *a.w.*, 1968, nr. 292) volgens welke het voldoende is dat enkel de nationale wet van de eiser de scheiding van tafel en bed moet kennen om ze mogelijk te maken. De vraag kan gesteld worden in hoeverre deze tendens verder houdbaar is, gezien in het licht van het cassatiearrest van 14 december 1978.

73. *F. De omzetting van scheiding van tafel en bed in echtscheiding.* — Het probleem van de omzetting van scheiding van tafel en bed in echtscheiding in het Belgisch internationaal privaatrecht komt weinig voor. De rechtbank te Luik (Rb. Luik, 17 november 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 186, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 188) diende nochtans te beslissen of een omzetting van scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming in echtscheiding door onderlinge toestemming, wanneer de echtgenoten Italianen zijn, hier mogelijk is. Het antwoord van de rechtbank is positief. Weliswaar zou deze omzetting onmogelijk zijn indien de Italiaanse wet op basis van art. 3, 3e lid, B.W. toepasselijk zou zijn, want deze wet kent de omzetting niet. De rechtbank is echter van oordeel dat art. 3, 3e lid, enkel toepasselijk is om te weten of de nationale wet de echtscheiding kent (wat het geval is), terwijl art. 3 van de wet van 27 juni 1960, dat stelt dat de Belgische wet van toepassing is op de gronden van de echtscheiding algemeen is en dus ook geldt voor de echtscheiding door onderlinge toestemming, en dus ook voor de omzetting van scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming in echtscheiding door onderlinge toestemming. Aangezien hier voldaan is aan de voorwaarden van de Belgische wet, kan de omzetting doorgaan. O.i. is deze opvatting aanvechtbaar: art. 1 van de wet van 27 juni 1960 spreekt enkel over de echtscheiding (tussen twee vreemdelingen) op grond van bepaalde feiten. Men kan art. 3 van die wet dan ook niet toepassen op alle vormen van echtscheiding tussen twee vreemdelingen. Deze wet dient strikt geïnterpreteerd te worden (zie Cass., 14 december 1978, r.g.).

74. *G. De gevolgen van de echtscheiding.* — De gevolgen van de echtscheiding worden in principe beheerst door de nationale wet van de partijen (art. 3, 3e lid, B.W.), zelfs wanneer de echtscheiding zelf beheerst wordt door de wet van 27 juni 1960. Deze bepaling is voor kritiek vatbaar, daar het logischer is dat de wet die de echtscheiding beheerst, ook de gevolgen ervan zou regelen, zodat tegenstrijdigheden worden vermeden, bv. als een Spanjaard op grond van onze wet

van 27 juni 1960 uit de echt is gescheiden en dan volgens zijn nationale wet niet mag hertrouwen.

75. De toekenning van een onderhoudsgeld wordt bv. voor Nederlanders geregeld door art. 157 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek (Rb. Brussel, 5 mei 1976, R.W., 1976-77, 2159 met noot PAUWELS). In de noot wordt er terecht op gewezen dat «aan de Nederlandse echtgenote een uitkering werd toegestaan die ze niet zou gekregen hebben, wanneer zij Belgische was geweest, aangezien ze krachtens het Belgisch recht geen recht had op uitkering wegens haar schuld». De Belgische rechter wou hoe dan ook aan de behoeftige echtgenoot een onderhoudsgeld toekennen, iets wat niet mogelijk was geweest indien de gevolgen van de echtscheiding beheerst werden door de wet die de echtscheiding zelf regelt. Men evolueert dus in de richting van een meer rekening houden met de situatie van de onderhoudsgerechtigde, wat ook tot uiting komt in de tendens inzake onderhoudsplicht, waar men de wet van de woonplaats van de onderhoudsgerechtigde toepast.

76. Voor personen van Marokkaanse nationaliteit zullen dus de Marokkaanse regelen betreffende onderhoudsplicht toegepast worden (Vred. Deurne, 14 maart 1975, R.W., 1974-75, 2545).

77. Het hoederecht over de kinderen wordt eveneens door de nationale wet geregeld (Jrb. Antwerpen 15 juni 1976, D.M.J., I, 323). Het gaat hier immers om een gevolg van de echtscheiding, waarop art. 3, 3e lid, B.W. wordt toegepast. In dit geval hadden alle partijen dezelfde nationaliteit, zodat niet kan uitgemaakt worden welke wet toegepast zal worden bij een verschillende nationaliteit. In de rechtsleer wordt vooropgesteld (H.A. DESMEDT, «De internationale echtscheiding en het Belgisch I.P.R.», in G. BAETEMAN, *Het echtscheidingsrecht in België*, Gent, 1977, nr. 349) dat «de hoede en het bezoekrecht ten aanzien van de kinderen geregeld worden overeenkomstig de nationale wet van het kind» (zie ook M. THUYSBAERT, «De gevolgen van de echtscheiding in het I.P.R.», R.W., 1972-73, 803 e.v.).

78. Het Hof van Beroep te Brussel (26 juni 1975, D.M.J., I, 326) diende eveneens te beslissen over het bezoekrecht na echtscheiding door de moeder die in Canada woont. In dit geval wordt nergens gewezen op de toepasselijke wet daar het enkel ging, rekening houdend met de feiten, om het uitwerken van de modaliteiten van het bezoekrecht.

79. *H. De bewijsregeling.* — De bewijsmiddelen die in de loop van een echtscheidingsprocedure aangewend worden, dienen eveneens volgens Belgisch recht te worden beoordeeld. De toelaatbaarheid ervan is een vraagstuk dat de grond raakt, maar niet de vorm (in welk geval de «locus regit actum»-regel wordt toegepast). Dus zal de Belgische wet van toepassing zijn (op basis van art. 3 van de wet van 27 juni 1960). Een in Frankrijk opgesteld proces-verbaal van bekentenis van concubinaat is in België alleen als bewijsmiddel aanvaardbaar, als het wordt aangevuld door een ander appreciatieëlement (Rb. Luik, 22 september 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 100).

80. *I. Erkenning van vreemde echtscheidingsvonnissen.* — Vreemde echtscheidingsvonnissen worden in België er-

kend zonder dat een exequatur vereist is, tenzij het gaat om een gedwongen uitvoering op goederen of tegen personen. Deze erkenning wordt zonder meer verleend, indien het vreemde echtscheidingsvonnis voldoet aan de voorwaarden, bepaald in art. 570 Ger. W. of in een eventueel verdrag tussen België en het land waar het vonnis werd gewezen. Art. 570 Ger. W. stelt de volgende voorwaarden :

1° de beslissing mag niets inhouden dat in strijd is met de beginselen van openbare orde of met de regels van het Belgisch publiekrecht ;

2° de rechten van de verdediging moeten geëerbiedigd worden ;

3° de vreemde rechter is niet enkel wegens de nationaliteit van de eiser bevoegd ;

4° de beslissing is in kracht van gewijsde gegaan overeenkomstig de wet van het land waar zij gewezen is ;

5° de overgelegde uitgifte van de beslissing voldoet volgens dezelfde wet aan de voorwaarden gesteld voor haar authenticiteit. Zo werd een Nederlands echtscheidingsvonnis met Belgische partijen hier erkend (Hof Brussel, 8 december 1975, *Rev.not.b.*, 1976, 80, J.T., 1977, 314) omdat de keuze van de territoriaal bevoegde rechtbank niet van openbare orde is, zodat Belgen ook in Nederland kunnen scheiden, ook al wonen ze in België. Het is niet vereist dat de vreemde rechter de nationale wet toepast, wel dat hij de wet toepast die door zijn I.P.R. wordt aangewezen. Dit laatste is meestal het geval.

81. In een vonnis van de rechtbank te Leuven (12 juni 1978, R.W., 1978-79, 675) werd eens te meer het principe bevestigd dat een buitelandse echtscheidingsvonnis zonder voorafgaande exequaturprocedure wordt erkend.

In dit geval ging het om een vonnis van echtscheiding uit Bolivië, een land waarmee België geen verdrag heeft gesloten betreffende deze materie. De rechtbank toetste het vonnis dan ook aan de vijf voorwaarden van art. 570 Ger. W. Het enige probleem was of het Boliviaans vonnis dat de echtscheiding had toegestaan op grond van een feitelijke scheiding van twee jaar in strijd was met onze internationaal privaatrechtelijke openbare orde. De rechtbank besliste o.i. terecht dat «de in de Belgische wetgeving bepaalde duur van de feitelijke scheiding om echtscheiding te bekomen zeker geen principe is dat de wetgever als hoofdzakelijk heeft beschouwd voor de gevestigde zedelijke, politieke of economische orde». Dit houdt met andere woorden in dat, aangezien wij de feitelijke scheiding als grond tot echtscheiding aanvaarden, vreemde vonnissen die dezelfde grond aannemen niet in strijd zijn met onze internationaal privaatrechtelijke openbare orde, ook als de duur van de feitelijke scheiding korter is dan de bij ons vereiste minimumduur.

82. Volgens een nu reeds constante rechtspraak is de verstoting tussen personen (bv. Marokkanen) waarvan de nationale wet de verstoting toelaat niet in strijd met de Belgische internationaal privaatrechtelijke openbare orde, wanneer de verstoting plaatsvond in hun land (zie hierover Jrb. Antwerpen, 15 juni 1976, D.M.J., I, 323). Een gevolg hiervan is dat onder meer een eis tot inkomstendegatie niet meer mogelijk is, bij ontstentenis van huwelijk (Vred. Deurne, 15 november 1974, R.W., 1974-75, 2545, en Vred. Deurne, 14 maart 1975, R.W., 1974-75, 2545).

3. *Afstamming*

83. A. *Wettige afstamming*. — De wettige afstamming wordt beschouwd als een gevolg van het huwelijk, en wordt dus beheerst door de wet die toepasselijk is op het personeel huwelijksstatuut (R. VANDER ELST, *a.w.*, 76*bis*, nr. 18.1, en de verwijzingen aldaar ; Rb. Luik, 24 december 1976 en 9 december 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 284 en 228).

Bijgevolg wordt de vordering tot ontkenning van vaderschap beheerst door de gemeenschappelijke nationale wet van de echtgenoten (Rb. Luik, 24 juni 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 292, en 9 december 1977, r.g.).

Hebben de echtgenoten een verschillende nationaliteit, dan is volgens de klassieke opvatting de nationale wet van de man toepasselijk (Rb. Brussel, 12 november 1975, *R.W.*, 1975-76, 1581). De Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik verdedigt echter de stelling dat in dit geval de wet van de (gemeenschappelijke) woonplaats der echtgenoten toepasselijk is, wegens de gelijkschakeling van man en vrouw (Rb. Luik, 24 december 1976, r.g.). De vraag kan echter gesteld worden welke wet toepasselijk is op de ontkenning van vaderschap wanneer echtgenoten, die een verschillende nationaliteit hebben, geen gemeenschappelijke woonplaats hebben ? Indien beiden in hetzelfde land wonen, zal de wet van dit land de vordering beheersen.

Zijn hun woonplaatsen in verschillende landen gelegen, dan kan toepassing gemaakt worden van de wet van het land waar hun laatste gemeenschappelijke woonplaats gevestigd is, naar analogie met de wet die toepasselijk is op het huwelijksstatuut.

84. Het toepassingsgebied van de aldus toepasselijk verklaarde wet omvat niet alleen de voorwaarden en de bewijsmiddelen voor de ontkenning van vaderschap. Ook de termijn waarbinnen de vordering ingesteld moet worden, wordt door deze wet bepaald (Rb. Brussel, 12 november 1975, Rb. Luik, 24 juni 1977 en 9 december 1977, r.g.). Deze termijn behoort immers tot de algemene politiek die t.o.v. het instituut van de wettige afstamming wordt gevoerd.

85. B. *Natuurlijke afstamming* — a) *Erkenning*. — Overeenkomstig artikel 3, 3e lid, B.W. wordt de natuurlijke afstamming beheerst door de nationale wet van de betrokkenen (R. VANDER ELST, *a.w.*, 67*ter*, nr. 19.1). De erkenning wordt dus beheerst door de gemeenschappelijke nationale wet van de vrijwillig erkennende of tot erkenning gedwongen ouder en van het erkende kind.

Welke nationale wet is echter toepasselijk wanneer ouder en kind een verschillende nationaliteit hebben ?

Gaat het om een gedwongen erkenning, dan zijn rechtsleer en rechtspraak unaniem : de nationale wet van het kind dient toegepast te worden (R. VANDER ELST, *a.w.*, nr. 19.1, blz. 67*ter* en de daar geciteerde rechtspraak ; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, 243, nr. 34).

Wanneer het echter om een vrijwillige erkenning gaat, werden er twee verschillende oplossingen verdedigd : volgens de ene stelling moet de nationale wet van de erkennende ouder toegepast worden, volgens de andere de nationale wet van het erkende kind (R. VANDER ELST, *a.w.*, 68, nr. 19.4 ; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, 243, nr. 34 ; H. VAN HOUTTE, noot bij Hof Gent, 9 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 2357, nr. 3).

86. In de besproken periode werd dit probleem in een drietal gepubliceerde uitspraken behandeld ; alle drie volgden ze de laatste theorie. Nadat de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik reeds in een eerste vonnis van 13 juni 1975 (*Jur. Liège*, 1975-76, 92 (Brams)) had gezegd dat de nationale wet van het kind moet worden toegepast op de vaststelling van de natuurlijke afstamming (in casu ging het om een vrijwillige erkenning) vinden we in een tweede vonnis van deze rechtbank (Rb. Luik, 26 november 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 235) de motivering voor deze toepassing van de nationale wet van het kind op de vrijwillige erkenning. Nadat de rechtbank heeft vooropgesteld dat men niet kan kiezen tussen de nationale wetten op basis van het belang van het kind, omdat dit belang (in concreto) onbepaalbaar is op het ogenblik dat de rechtbank uitspraak moet doen, zegt ze dat de door haar gegeven oplossing zich opdringt omdat een constante rechtspraak op de gedwongen erkenning de nationale wet van het kind toepast, en het onlogisch is de natuurlijke afstamming te laten beheersen door verschillende wetten, naar gelang ze vrijwillig of gedwongen vastgesteld wordt (zie in die zin ook : R. VANDER ELST, *a.w.*, 68, nr. 19.4). Er kan wel opgemerkt worden dat de verwijzingsregel voor de gedwongen erkenning aanvaard werd, uitgaand vanuit het belang van het kind dat, naar werd vooropgesteld, gediend zou zijn met de toepassing van zijn nationale wet (zie Cass., 20 maart 1941, *Pas.*, 1941, I, 86). Het Hof van Beroep te Gent (9 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 2351, met advies O.M. en noot van H. VAN HOUTTE) paste eveneens de nationale wet van het kind toe, op basis van de volgende motivering : de rechter moet toepassing maken van de nationale wet die het persoonlijk statuut beheerst van diegene wiens overwegend belang de Belgische wetgever heeft willen verzekeren. Dit overwegend belang ligt bij een erkenning aan de zijde van de kinderen, onverschillig of het nu gaat om een gedwongen of om een vrijwillige erkenning : in beide gevallen verkrijgen ze een staat, maar worden ze niet opgenomen in een familie. De nationale wet van het kind moet toegepast worden, «niet omdat deze wet in feite minder of meer voordelig uitvalt, maar omdat, uit het oogpunt van het IPR, deze wet alleen in aanmerking komt om te bepalen wat het belang van het kind is». Wanneer men vooropstelt dat enkel de nationale wet kan bepalen wat het belang van het kind is, dan heeft men het over het belang van het kind *in abstracto* ; de nationale wet van de erkenner kan immers *in concreto* voordeliger zijn. In casu was dit het geval : door toepassing van de Belgische wet, nationale wet van drie overspelige kinderen, werd hun erkenning onmogelijk omdat niet voldaan was aan de voorwaarden van artikel 331 B.W. Een dergelijke erkenning was wel mogelijk volgens de Nederlandse wet, nationale wet van de erkennende vader. Onder meer daarom verlangde het O.M. toepassing van de Nederlandse wet.

87. Daarenboven kan men stellen dat er geen enkele valabele reden is waarom de nationale wet van het kind het best geroepen is om te bepalen wat het belang van het kind is. Het verdedigen van het belang van het kind, nl. het verlenen van een staat, kan met evenveel recht opgeëist worden door de nationale wet van de erkennende ouder.

Als men dan werkelijk wil handelen in het belang van het kind (en het een staat wil verlenen met de daaruit voortvloeiende rechten), is het dan niet beter een alternatieve verwijzingsregel te aanvaarden, en de erkenning als geldig te be-

schouwen wanneer ze voldoet aan de grondvoorwaarden, hetzij van de nationale wet van het kind, hetzij van de nationale wet van de erkenner? Deze verwijzingsregel zou dan betrekking hebben op de vrijwillige en op de gedwongen erkenning, om nieuwe discrepanties tussen deze twee wijzen van erkenning te voorkomen.

88. De bekwaamheid om een natuurlijk kind te erkennen is een genotsbekwaamheid, en bijgevolg wordt ze beheerst door de wet die — overeenkomstig de hierboven uiteengezette principes — de natuurlijke afstamming beheerst (Rb. Luik, 26 november 1976, r.g.). Zo kan een Marokkaan een kind, geboren uit een Belgische vrouw, erkennen, ondanks het feit dat het Marokkaans recht de vaststelling van een natuurlijke afstamming niet toelaat.

89. b) *Onderhoudsvorderingen gebaseerd op vermoedelijk vaderschap.* — Wanneer het gaat om een onderhoudsvordering gebaseerd op vermoedelijk vaderschap worden de vermoedens van vaderschap, volgens ons gemeenschappelijk IPR, beheerst door de nationale wet van het kind (Rb. Luik, 13 februari 1976, *Jur. Liège*, 1975-76, 229; Rb. Brussel, 22 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 2605, met noot H. VAN HOUTTE). De rechtbank te Luik wijst er in het hier geciteerde vonnis, waar ze Belgisch recht toepast, bovendien nog op, alsof het om een onrechtmatige daad ging, dat «de feiten» (d.i. het tijdens het wettelijk tijdperk van bevruchting gemeenschap hebben met de moeder van het kind) zich in België hebben voorgedaan.

90. c) *Wettiging en erkenning met het oog op de wettiging.* — Omdat de wettiging leidt tot de vestiging van een wettige afstammingsband, wordt vooropgesteld dat ze beheerst wordt door de wet die toepasselijk is op de wettige afstamming (R. VANDER ELST, *a.w.*, 67bis, nr. 18.1).

Bijgevolg is de gemeenschappelijke nationale wet van de betrokkenen toepasselijk. Zo paste de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik (28 februari 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 211, *Pas.*, 1975, III, 42) de Belgische wet toe op de wettiging van een Belgisch kind dat met zijn Belgische natuurlijke ouders in Spanje woonde (over de bevoegdheid van de Belgische rechtbank in deze zaak, zie supra nr. 58).

Ook de Rechtbank van Eerste Aanleg te Charleroi paste de Belgische wet toe op de wettiging post nuptias van het kind, door een Belgische vrouw waarvan de Franse echtgenoot vóór het verzoek tot wettiging overleden was. Het kind had ondertussen, door zelf te huwen, de Belgische nationaliteit verkregen (Rb. Charleroi, 1 maart 1976, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 275; over het probleem van de wettiging post nuptias wanneer een der echtgenoten overleden is, zie de noot van C. JONGMANS bij dit vonnis). Was de toepassing van de Belgische wet echter zo vanzelfsprekend in dit geval? Artikel 331bis B.W. bepaalt immers dat de rechtbank bij wie een verzoekschrift tot wettiging post nuptias van een kind (zich bevindend in een geval bedoeld in art. 331) wordt ingediend, moet nagaan of aan de overige gestelde vereisten voldaan was op het ogenblik van de voltrekking van het huwelijk. Moet de rechtbank dan ook geen rekening houden met de nationaliteit van de betrokkenen op dat ogenblik? De vrouw was Belgische van geboorte en verkreeg de Franse nationaliteit door het huwelijk; de man en het kind hadden de Franse nationaliteit. Had men dan de Franse wet niet moeten toepassen?

De rechtbank te Charleroi ging op dit probleem niet verder in, hoewel ze zich er wel van bewust was. Getuige hiervan is

de overweging dat «cette légitimation (d.i. de wettiging post nuptias) est d'ailleurs prévue par la loi française également».

91. Welke wet is nu toepasselijk op de wettiging wanneer de betrokkenen een verschillende nationaliteit hebben?

Volgens de traditionele opvatting wordt de wettiging in dit geval beheerst door de nationale wet van de man.

In die zin sprak zich de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel uit (9 november 1976, *Pas.*, 1976, III, 76): het ging om een wettiging van een Zaïrees kind door een Belgische vader en een moeder wier nationaliteit niet vermeld wordt. Na opgemerkt te hebben dat de Zaïrese wet de erkenning en wettiging verbiedt van een in overspel verwekt kind door de persoon in wiens hoofde er overspel is, stelt de rechtbank voorop dat deze materie beheerst wordt door de nationale wet van de man. Ze voegt er aan toe dat deze oplossing overeenstemt met het overwegend belang van het kind omdat aldus in casu conflicten vermeden worden met de overheden van het land waarvan het kind, door de wettiging, de nationaliteit verkrijgt. «Il y a lieu en effet», volgens de rechtbank, «de faire application de la loi qui permet de réaliser le plus efficacement le but social général qui sert de base aux dispositions légales.»

Dat bij de vrijwillige en gedwongen erkenning geargumenteed wordt dat enkel de nationale wet van het kind in aanmerking komt om te bepalen wat het belang van het kind is (zie supra nrs. 86-97) is niet tegenstrijdig met de hier geformuleerde stelling dat i.g.v. wettiging de nationale wet van de man geroepen is om het belang van het kind te bepalen. Bij de gewone erkenning krijgt het kind enkel een staat en wordt het niet opgenomen in een familie; dit laatste is wel het geval wanneer het gaat om een wettiging. Nog op te merken is dat in het door de rechtbank te Brussel beslechte geval een zelfde resultaat verkregen zou worden indien men de nieuwe tendens inzake wettige afstamming, nl. toepassing van de wet van de gemeenschappelijke woonplaats (zie supra nr. 83), zou volgen.

92. De Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik kreeg het volgend geval te beslechten (27 januari 1978, *Jur. Liège*, 1977-78, 293): een in België geboren natuurlijk kind werd vroeger erkend door zijn Boliviaanse moeder. Naderhand wordt het erkend en gewettigd door de Turkse vader, door middel van een verklaring afgelegd op het Turkse consulaat-generaal. Hij wenst van de rechtbank te verkrijgen dat ze de ambtenaar van de burgerlijke stand beveelt hiervan een kantmelding te maken in de geboorteakte.

De rechtbank gaat ervan uit dat eerst de nationaliteit van het kind moet worden onderzocht, omdat de nationale wet van het kind moet worden toegepast zo deze verschillend is van de nationale wet van de man, omdat alleen die wet kan bepalen wat het belang van het kind is.

Ze komt tot de bevinding dat het kind door de erkenning door de moeder apatride is geworden. Bijgevolg moet volgens de rechtbank de lex fori toegepast worden als subsidiaire verwijzingsregel, de Belgische wet dus, die tevens de nationale wet van het kind was op het ogenblik van de geboorte, de wet volgens welke de moederlijke afstamming bepaald werd, en de wet van de plaats waar de kantmelding moet geschieden. Merken we hier onmiddellijk op dat de rechtbank niets zegt over de woonplaats van het kind, terwijl toch als algemeen principe geldt dat de staat en bekwaamheid van een apatride beheerst worden door de wet van zijn woonplaats of verblijfplaats.

De rechtbank haalt dan ook de artikelen van ons B.W. inzake erkenning (van overspelige kinderen) aan, en stelt vast dat de daar gestelde voorwaarden voor erkenning niet vervuld zijn. De erkenning en wettiging geschied door een verklaring op het Turks consulaat, is volgens Turks recht wel geldig. En aangezien een vreemde wet die de erkenning van overspelige kinderen toelaat in andere gevallen dan de Belgische wet, niet strijdig is met onze internationale openbare orde, moet de erkenning als geldig beschouwd worden, aldus de rechtbank. De geldigheid van de wettiging wordt echter niet aanvaard: de wettiging is volgens Belgisch recht slechts mogelijk door een huwelijk tussen de vader en de moeder van het kind. Voor zover de wettiging volgens Turks recht enkel een afstammingsband tussen de vader en het kind creëert, met uitsluiting van de moeder, is ze strijdig met onze internationale openbare orde. De redenering van de rechtbank is wel enigszins verwarrend: na gesteld te hebben dat in geval van verschillende nationaliteit de nationale wet van het kind toegepast dient te worden, zegt ze dat de *lex fori* moet worden toegepast aangezien het kind apatride is. Volgens de Belgische wet is de erkenning en wettiging echter onmogelijk. Dan onderzoekt de rechtbank de geldigheid van de erkenning en wettiging naar Turks recht, nationale wet van de man, zoals ze op het consulaat geschied zijn.

Deze verwarring spruit voort uit het feit dat de rechtbank de haar voorgelegde vordering benadert vanuit een verkeerd beginpunt (zie nr. 93).

93. *d) Aanvaarding van erkenningen en wettigingen, geschied in het buitenland.* — Indien een erkenning of wettiging voor een vreemde overheid geschied is, moeten de vreemde authentieke akten en/of gerechtelijke beslissingen in België van rechtswege erkend worden, onder voorbehoud van toetsing aan de vijf in artikel 570 Ger. W. gestelde voorwaarden of aan de in verdragen gestelde voorwaarden (zie over dit probleem ook nr. 39 e.v.).

Onze rechtbanken dienen dus niet meer te onderzoeken welke wet toepasselijk is op de afstamming, noch, meer algemeen, de zaak ten gronde te onderzoeken (zie aldus de kritische opmerkingen van H. VAN HOUTTE onder het reeds besproken arrest van het Hof te Gent van 9 december 1976; het hof had het probleem van de geldigheid van de erkenning van overspelige kinderen volledig opnieuw onderzocht, zonder rekening te houden met een eventuele erkenning van de in Nederland verleden notariële akte tot erkenning van de kinderen).

Ook de rechtbank te Luik (13 juni 1975, (Brams) r.g.) heeft verkeerdelijk eerst onderzocht welke wet toepasselijk is op de erkenning en wettiging van een natuurlijk kind in Frankrijk geschied, zij het dat ze deze erkenning en wettiging naderhand in België erkent. Dezelfde vergissing beging de rechtbank te Luik in haar vonnis van 27 januari 1978 (r.g.).

Ten slotte kunnen we nog vermelden dat een in het buitenland geschiedde erkenning of wettiging van overspelige kinderen in andere gevallen dan die van het Belgisch B.W., niet strijdig is met onze internationale openbare orde (VAN HOUTTE, noot bij Hof Gent, 9 december 1976, R.W., 1976-77, 2358; Rb. Luik, 13 juni 1975, (Brams) r.g.). De rechtbank te Luik heeft in het hier geciteerde vonnis zeer duidelijk het actuele karakter van de internationale openbare orde belicht: de erkenning van een overspelig kind was in Frankrijk (geldig) geschied vóór onze wet van 10 februari 1958 (waardoor ook in België de erkenning van overspelige kinderen mogelijk werd). Terecht zegt de rechtbank dat de

eventuele onverenigbaarheid met onze internationale openbare orde moet worden beoordeeld op het ogenblik dat de toepassing van het vreemde recht met onze rechtssfeer in contact komt.

94. *e) Gevolgen van de erkenning en wettiging — Nationaliteit.* — Op basis van artikel 2 van de Nationaliteitswet verkrijgt een natuurlijk kind de nationaliteit van de eerste ouder die het erkent. Erkennen beiden het samen, dan krijgt het de nationaliteit van de vader.

Wanneer de erkennende ouder echter geen Belg is, is natuurlijk vereist dat zijn nationale wet deze nationaliteit toekent aan het kind. Of een kind de nationaliteit van een bepaalde staat verkrijgt kan immers enkel bepaald worden door de wetgeving van die staat (Rb. Luik, 27 januari 1978, r.g.; zie ook Rb. Luik, 26 november 1976, r.g.). Kent het vreemde recht deze wijze van nationaliteitsverzekrijging niet (Rb. Luik 26 november 1976, r.g.) of worden de formaliteiten voorgeschreven door de wet niet nageleefd (Rb. Luik 27 januari 1978, r.g.), dan wordt het kind apatride.

In het vonnis van 26 november 1976 heeft de rechtbank te Luik echter wel ten onrechte beslist dat een kind dat niet de nationaliteit kreeg van de vader, die het kind eerst erkende, de Belgische nationaliteit heeft op basis van de artt. 1 en 2, 1e lid, van de Nationaliteitswet. De Belgische nationaliteit die het kind had op basis van het feit dat het in België geboren was uit wettelijk onbekende ouders (art. 1) had het verloren door de erkenning door de vader.

Enkel de latere erkenning door de moeder kon het kind deze nationaliteit terugbezorgen (art. 2, 1e lid).

95. Een natuurlijk kind dat gedurende zijn minderjarigheid en vóór zijn emancipatie gewettigd wordt, krijgt de nationaliteit van de vader indien deze Belg is of onderdaan van een land waarvan de wet aan de gewettigde kinderen de nationaliteit van de vader geeft (art. 3 Nationaliteitswet; Rb. Brussel, 9 november 1976, r.g.).

96. *Naam.* — Welke naam krijgt het kind dat zowel erkend werd door de moeder als door de vader?

De Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik (26 november 1976, r.g.) werd met dit probleem geconfronteerd n.a.v. een vordering tot nietigverklaring van een erkenning van een natuurlijk kind door een Marokkaan, vordering ingesteld door de Belgische moeder die het kind eveneens erkend had.

De rechtbank oordeelde dat de vrijwillige erkenning beheerst werd door de Belgische wet, nationale wet van het kind, en dat ze bijgevolg geldig was.

Om de naam te bepalen die het kind ingevolge de erkenningen kreeg, paste de rechtbank Belgisch recht toe. Ze vermeldde evenwel niet op basis van welke verwijzingsregel ze dit deed: hetzij krachtens de wet die de erkenning beheerste (omdat het hier om een gevolg van de erkenning gaat), hetzij krachtens de regel dat de naamverzekrijging behoort tot het personeel statuut en dus beheerst wordt door de nationale wet.

De rechtbank stelt vast dat geen wettekst bepaalt dat de naam van het natuurlijk kind noodzakelijkerwijze die van de vader is. De rechtbank oordeelt dat, terwijl meestal geargumenteed wordt dat dit in het belang van het kind is, dit in concreto niet het geval is aangezien het kind bij de moeder inwoont: het krijgt dan ook de naam van de moeder.

De regel dat het door beide ouders erkend natuurlijk kind de naam krijgt van de vader (zeker wanneer de vader het kind

eerst erkende) kan echter beschouwd worden als een gewoonterechtelijke regel, die door de rechtbank toegepast moest worden. Toch kan opgemerkt worden dat de beslissing van de rechtbank te Luik door opportuniteitsoverwegingen ingegeven is : het kind heeft de Belgische nationaliteit en woont bij zijn Belgische moeder ; de vader is Marokkaan en zal misschien na een zekere tijd het land verlaten.

De vraag rijst echter wat de rechtbank zou beslist hebben indien, alle gegevens dezelfde blijvend, de vader eveneens Belg geweest zou zijn, of indien de moeder niet de Belgische nationaliteit zou hebben gehad ?

97. *C. Adoptieve afstamming — a) Adoptie.* — De internationaal-privaatrechtelijke aspecten van de adoptie worden nu geregeld door art. 344 B.W. (wet van 21 maart 1969). Zo bepaalt art. 344, § 1, B.W. dat de partijen met betrekking tot de grondvoorwaarden moeten voldoen aan de eisen van hun personeel statuut (in de recente rechtsleer dient voor een bespreking van de problematiek van de adoptie in het I.P.R. verwezen te worden naar de artikelen van J. CANIVET, «De l'équivalence des institutions prévoyant la filiation adoptive en droit international privé», *J.T.*, 1972, 685, en M. VERWILGHEN, «La filiation adoptive en droit international privé belge», *Rev.not.b.*, 1973, 162 e.v.).

98. Zo moet een Italiaan die wil adopteren minstens 35 jaar oud zijn, en in uitzonderlijke omstandigheden en met toelating van de rechtbank, minstens 30 jaar. In het besproken geval (Jrb. Dinant, 19 september 1977, *J.T.*, 1978, 209) moest de Italiaanse would-be adoptant aan die voorwaarden voldoen, maar de vraag rees welke rechtbank materieel bevoegd was om die toelating te geven. Hiervoor dient te worden onderzocht welke rechtbank het meest geschikt is om de taak van de Italiaanse rechtbank hier te vervullen. Gelet op het feit dat bij ons de jeugdrechtbank een algemene bevoegdheid heeft in jeugdzaken, is het duidelijk dat die rechtbank ook in ons geval bevoegd zal zijn. De tweede voorwaarde, gesteld in de Italiaanse wet, is dat men het bestaan van uitzonderlijke omstandigheden moet bewijzen. Dat was hier het geval omdat het te adopteren kind naar school moest onder de naam van de adoptant. Hier kan men de vraag stellen of de rechtbank het begrip «uitzonderlijke omstandigheden», dat voorkomt in de Italiaanse wet, in de praktijk niet had moeten beoordelen op de wijze zoals dat in de Italiaanse rechtspraak gebeurt.

99. *b) Wettiging door adoptie.* — In een geval dat voor het Hof van Beroep te Luik werd behandeld (21 juni 1977, *Rev. not.b.*, 1978, 85) waren de adoptanten Belgen en de geadopteerde en zijn natuurlijke moeder Fransen. Na aanvankelijk akkoord te zijn gegaan met de wettiging door adoptie, verzette de natuurlijke moeder er zich later tegen. Het hof besloot dit verzet naast zich neer te leggen omdat het in strijd was met de belangen van het kind, wiens gezondheid en moraliteit ernstig gevaar liepen, indien de wettiging niet zou worden toegestaan. Op grond van art. 348, 6, van het Franse Burgerlijk Wetboek — de wet toepasselijk volgens art. 344 van het Belgisch Burgerlijk Wetboek — kon het hof het verzet van de natuurlijke moeder terzijde leggen, omdat deze wet, evenals de Belgische het belang van het kind centraal stelt in de adoptiewetgeving. Het hof heeft hier terecht toepassing gemaakt van de Belgische verwijzingsregel. Verweerders hadden immers opgeworpen dat het I.P.R.-probleem door de eiser voor het eerst in graad van beroep werd gesteld

en dus als nieuwe eis niet mocht worden behandeld. Het hof besliste dat het hier niet ging om een nieuwe eis maar enkel om een nieuw middel. Het voegt er bovendien aan toe dat, daar het gaat om een materie m.b.t. de staat en bekwaamheid van personen, die behoort tot de openbare orde, het probleem zelfs ambtshalve opgeworpen moest worden.

100. *c) Bevoegdheid.* — Elke adoptieakte moet, volgens art. 350, § 1, B.W., worden voorgelegd aan de rechtbank van eerste aanleg voor homologatie tenzij de geadopteerde of een der geadopteerden minderjarig is, in welk geval de jeugdrechtbank bevoegd is. Daarentegen neemt men, wat de interne bevoegdheid *ratione loci* betreft, de verblijfplaats van de adoptant(en) als richtsnoer en slechts subsidiair, doch dit is slechts voor de interne bevoegdheid *ratione loci* van belang, de verblijfplaats van de adoptant(en). In een recent arrest (Hof Gent, 11 mei 1978, *R.W.*, 1978-79, 505) heeft het Hof van Beroep te Gent het begrip verblijfplaats zoals dat voorkomt in art. 350, § 1, B.W. omschreven als de plaats waar iemand de *facto* woont, wanneer dit wonen een zekere tijd duurt. Het hof ontleent die definitie aan De Page, I, nr. 307, daar art. 36 Ger. W. de verblijfplaats omschrijft als elke andere vestiging dan de woonplaats, een begripsbepaling waaraan men in de praktijk en dan vooral voor de toepassing van art. 350, § 1, B.W. weinig heeft. De nadere precisering die het hof hier geeft aan het begrip verblijfplaats, om zodoende de bevoegdheid, internationaal-privaatrechtelijk gezien, te bepalen lijkt ons wel duidelijker maar niettemin zal een rechtbank bij elk concreet geval dat haar wordt voorgelegd op grond van de specifieke feitelijke omstandigheden moeten nagaan of iemand gedurende een zekere tijd op die bepaalde plaats de *facto* verblijft.

101. Dat (wel degelijk) de verblijfplaats en niet de woonplaats van partijen het criterium voor het bepalen van de bevoegdheid op grond van art. 350 B.W. is, werd duidelijk gesteld door de Jeugdrechtbank te Kortrijk (Jrb. Kortrijk, 4 april 1978, *R.W.*, 1978-79, 506). Het ging hier om het verzoek van een Nederlands-Belgisch echtpaar om de homologatie van een adoptieakte in verband met een in België geboren niet erkend natuurlijk kind. Geen der partijen had zijn verblijfplaats in België en dus zeker niet in het arrondissement Kortrijk, zodat de rechtbank van Kortrijk zich terecht onbevoegd verklaarde *ratione loci*. Wel bestaat de mogelijkheid om krachtens art. 350, § 1, in fine, in dit geval de homologatieprocedure voor een Belgische rechtbank, meer bepaald die van Brussel, te voeren, aangezien een van de partijen de Belgische nationaliteit bezit.

102. *d) Gevolgen.* — De gevolgen van adoptie en wettiging door adoptie worden geregeld door art. 344, § 2, B.W. Dit wetsartikel houdt in dat de gevolgen van adoptie en wettiging door adoptie geregeld worden door het persoonlijk statuut van de adoptant of van de man indien echtgenoten van verschillende nationaliteit adopteren. Uitzondering hierop zijn de regeling van de voogdij, de erfopvolging van de geadopteerde en de wederzijdse rechten en plichten tussen de geadopteerde en zijn oorspronkelijke familie, die beheerst worden door de nationale wet van de geadopteerde. Niettemin werd, in strijd met art. 344, § 2, 2e lid, 1°, B.W. beslist dat ook de regeling van de naam beheerst wordt door de nationale wet van de geadopteerde (Jrb. Oudenaarde, 27 januari 1978, *R.W.*, 1978-79, 231). De jeugdrechter besliste dit, op

grond van de vroegere rechtsleer (F. RIGAUX, *a.w.*, 1968, nrs. 270-271). In dat geval bezat de geadopteerde de Ecuadoriaanse nationaliteit zodat hij overeenkomstig art. 74 van het wetboek over de minderjarigen van de Republiek Ecuador de naam krijgt van de mannelijke adoptant gevolgd door die van de vrouwelijke adoptant.

4. Onderhoudsverplichtingen

103. In een reeds besproken vonnis (Rb. Luik, 26 juni 1975, *Jur. Liège*, 1975-76, 163, zie nr. 55) werd beslist dat de gevolgen van een polygaam huwelijk, gesloten in het buitenland, niet strijdig zijn met de internationale openbare orde. Dit houdt concreet in dat, indien de feitelijke scheiding tussen de man en zijn eerste echtgenote niet te wijten is aan deze laatste, zij recht heeft op onderhoudsgeld. De rechtbank heeft niet gespecificeerd op basis van welke wet dit onderhoudsgeld wordt toegekend (het wetsconflict werd ook niet behandeld door de vrederechter te Kontich, in twee beschikkingen van 2 januari 1979, bij vorderingen tussen Marokkaanse echtgenoten).

De vraag is of de onderhoudsverplichting tussen feitelijk gescheiden echtgenoten beheerst wordt door de wet die de gevolgen van het huwelijk regelt dan wel of het een wet van politie en veiligheid is, zodat art. 3, 1e lid, B.W. toepasselijk is. De vrederechter te Elsene (29 juni 1977, *T. Vred.*, 1978, 44) opteerde blijkbaar voor de toepassing van art. 223 B.W. als wetgeving van politie en veiligheid, zodat dit artikel toepasselijk is op alle echtparen die in België verblijven. De vrederechter vervolgde echter dat de Belgische wet ook moet worden toegepast indien men de wet toepast die het personeel huwelijksstatuut beheerst: in geval van verschillende nationaliteit wordt dit beheerst door de wet van de gemeenschappelijke verblijfplaats.

Meestal wordt echter de wet die het personeel huwelijksstatuut regelt, toegepast (zie A. HEYVAERT, «Onderhoudsgeld in het Belgisch internationaal privaatrecht», 210 e.v. in *Onderhoudsgeld*, C.E.D., Samson, Brussel, 1978, 227, nrs. 31-34 en de verwijzingen aldaar; Hof Brussel 1 april 1977, *J.T.*, 1978, 119, waar de Belgische wet wordt toegepast op een Belgisch echtpaar dat in Italië woont).

104. *De erkenning van buitenlandse vonnissen in verband met onderhoudsgeld.* — De recente rechtspraak had zich vooral uit te spreken over de uitvoerbaarheid van vreemde vonnissen. Deze materie wordt — enkel met betrekking tot de onderhoudsverplichting ten opzichte van kinderen onder de 21 jaar — geregeld door het Verdrag van Den Haag betreffende de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen inzake onderhoudsverplichtingen jegens kinderen van 15 april 1958, goedgekeurd bij de wet van 11 augustus 1961 (ook het Verdrag van Brussel van 27 september 1968 is (kan) toepasselijk (zijn) op onderhoudsbeslissingen, zie hierover de noot van H. VAN HOUTTE bij Rb. Brussel, 22 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 2605). Zo rees het probleem van de uitvoerbaarheid van een Duits vonnis dat de natuurlijke vader tot het betalen van een onderhoudsgeld verplichtte. Daar dit vonnis niet steunt op een erkenning van vaderschap maar enkel op een vermoeden van vaderschap, eveneens geregeld door art. 340b B.W., is het bij ons niet in strijd met de Belgische internationale openbare orde (Rb. Brussel, 22 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 2605).

105. De familie- en afstammingsbanden die tussen schuldeiser en schuldenaar van onderhoudsgeld vastgesteld worden in de vreemde beslissing zijn geen redenen om een exequatur op grond van art. 3 van bovengenoemd verdrag te weigeren. Een gedeeltelijk exequatur, dat alleen betrekking heeft op het deel van een vonnis dat een onderhoudsgeld toekent is immers mogelijk op grond van art. 5 van het verdrag (Rb. Luik, 8 oktober 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 117).

106. Daarentegen mag, op grond van het reeds aangehaald Verdrag van 15 april 1958 van Den Haag op de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen inzake onderhoudsgeld jegens kinderen, het exequatur van een Duits vonnis, bij verstek toegestaan tegen een Belg, worden geweigerd wanneer de procedurestukken die aan deze verweerder werden overhandigd in het Duits waren opgesteld, en niet vergezeld waren van een Nederlandse vertaling. De verweerder kende onvoldoende Duits. Art. 12, § 2, van bovengemeld verdrag bepaalt immers, dat in geval van verstek, erkenning en tenuitvoerlegging geweigerd kunnen worden indien uit de omstandigheden blijkt dat de verwerende partij, buiten haar schuld, geen kennis heeft genomen of heeft kunnen nemen van de procedure (Cass., 24 oktober 1975, *Pas.*, 1976, I, 251).

III. Familiaal vermogensrecht

1. Huwelijksvermogensrecht

107. Wat hier volgt is een bespreking van ons actueel geldend I.P.R. ter zake van huwelijksvermogensrecht. Er wordt nog niet ingegaan op het Verdrag van Den Haag betreffende de wet toepasselijk op het huwelijksvermogensrecht, daar dit nog niet in werking is getreden en het afwachten blijft of België het zal ratificeren (voor een bespreking van dit verdrag, zie J. ERAUW, «Wetskeuze in het internationaal huwelijksvermogensrecht, volgens de conferentie van Den Haag», *T. Not.*, 1979, 9 e.v. en de daar geciteerde rechtsleer).

108. *A. Toepasselijke wet wanneer geen huwelijkscontract opgemaakt werd; wet toepasselijk op het wettelijk stelsel.* — Vóór de door dit overzicht bestreken periode huldigde een (sinds bijna 20 jaar) constante rechtspraak als regel, — gebaseerd op de koppeling van het huwelijksvermogensstelsel aan het personeel statuut — dat, bij afwezigheid van huwelijkscontract, het wettelijk huwelijksvermogensstelsel beheerst wordt door de gemeenschappelijke nationale wet van de echtgenoten, en wanneer beiden een verschillende nationaliteit hebben, door de nationale wet van de man (zie o.m. A. HEYVAERT, «Het Belgisch internationaal huwelijksvermogensrecht», in *T.P.R.*, 1978, 562, nr. 12 e.v.).

Maar in de rechtsleer werden er bezwaren aangevoerd tegen deze verwijzingsregel; enerzijds omdat de aanknopingsfactor «nationaliteit», wanneer de echtgenoten een verschillende nationaliteit hebben, niet overeenstemt met het beginsel van de gelijkheid tussen man en vrouw (zie hierover de beschouwingen van A. HEYVAERT, *a.w.*, 565, nr. 15), en anderzijds, meer algemeen, omdat er een tendens bestaat om de nationaliteit als aanknopingsfactor te vervangen door de (echtelijke) woon- of verblijfplaats of, (m.a.w.) de socio-economische inschakeling of integratie.

Geïnspireerd door deze rechtsleer kwam er in de rechtspraak een evolutie op gang, die op dit moment nog niet voltooid is. Daarom wordt deze problematiek hier iets uitgebreider besproken.

109. De evolutie werd ingezet door een arrest van 22 oktober 1975 van het Hof van Beroep te Bergen (*Rev. Not. b.*, 1976, 520, met noot R. VANDER ELST, *Rec. Gen.*, 1977, 140, nr. 22117), een arrest dat reeds heel wat inkt heeft doen vloeien (zie o.m. H. BORN, «Ferments nouveaux d'évolution des conflits de lois concernant les régimes matrimoniaux», in *J.T.*, 1977, 166, nr. 25 e.v.; A. HEYVAERT, *a.w.*, 562, nr. 13-15; R. VANDER ELST, noot bij het arrest in *Rev. Not. b.*, 1976, 522 e.v.; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1976, 230, nr. 16; H. VAN HOUTTE, «I.P.R. en huwelijksvermogensregime — Nationaliteits- of woonplaatsbeginsel?», *R.W.*, 1975-76, 1927 e.v.). Een Italiaan, die reeds acht jaar in België woonde, huwde hier in 1962 met een Belgische, zonder dat vooraf een huwelijkscontract werd opgesteld. Na de echtscheiding, in België toegestaan in 1971, ontstond er betwisting over de vraag wie eigenaar was van een tijdens het huwelijk aangekocht onroerend goed. De man beweerde dat hij, met toepassing van het Belgisch huwelijksvermogensrecht, alleen eigenaar was, daar de vrouw niet tijdig de (wettelijke) gemeenschap aanvaardde.

In eerste aanleg werd de eis afgewezen aangezien de Italiaanse wet, als nationale wet van de man, (volgens een constante rechtspraak) het huwelijksvermogensregime van de echtgenoten beheerste. Het onroerend goed behoorde bijgevolg in onverdeelde toe aan de echtgenoten.

Na erop gewezen te hebben dat het aanvaarden van de nationaliteit van de man als aanknopingsfactor in een tijd van vrouwenemancipatie toch enigszins paradoxaal lijkt, oordeelde het hof van beroep dat in het concreet geval, waar de man zich definitief («sans esprit de retour») in België gevestigd had, het behoud van de traditionele aanknopingsfactor als gekunsteld en tot onzekerheid aanleiding gevend moet worden beschouwd; dit geldt zeker nu het hier niet gaat om een toevallige eerste (echtelijke) verblijfplaats. Bijgevolg wordt het huwelijksvermogensstelsel van deze echtgenoten, aldus het hof, beheerst door de Belgische wet, d.i. de wet van het land van ontvangst en definitieve vestiging.

Aangezien het hof geen duidelijke basistheorie heeft vooropgesteld en de draagwijdte van het arrest niet precies kan worden afgelijnd (zie hierover: A. HEYVAERT, *a.w.*, 563, nr. 14; R. VANDER ELST, *a.w.*, 526, e.v.; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, 231, nr. 16; H. VAN HOUTTE, *a.w.*, 1930 e.v.), namen de meeste auteurs een afwachende houding aan tegenover de verdere jurisprudentiële evolutie.

Kan er nu reeds uit de na dit arrest gewezen beslissingen een duidelijke regel afgeleid worden.

110. Onderzoeken we vooreerst de hypothese dat beide echtgenoten een verschillende nationaliteit hebben.

De Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel heeft op 21 december 1977 (*Rev. Trim. dr. fam.*, 1978, 76) beslist over de vraag welke wet toepasselijk is op het huwelijksgoederenstelsel van een Belgische man en een Franse vrouw, gehuwd in Frankrijk. Dit paar had zijn eerste gemeenschappelijke verblijfplaats na het huwelijk in Frankrijk gevestigd, en was zich na drie jaar in België komen vestigen, waar de echtgenoten op het ogenblik van de procedure (tot wijziging van hun huwelijksvermogensstelsel) ongeveer drieëndertig jaar verbleven.

De rechtbank oordeelde dat het huwelijksvermogensregime van deze echtgenoten met verschillende nationaliteit beheerst wordt door de wet van de eerste gemeenschappelijke verblijfplaats, voor zover deze wet samenvalt met de nationale wet van een der echtgenoten (en voor zover ze niet geldig overeengekomen zijn om hun huwelijksgoederenstelsel aan een andere wet te onderwerpen). De rechtbank voegt er, als algemene regel, aan toe dat de wet van 14 juli 1976 — door de echtgenoten op gelijke voet te plaatsen — definitief uitsluit dat het huwelijksgoederenstelsel van echtgenoten met een verschillende nationaliteit zou worden bepaald door de nationale wet van de man.

Deze laatste regel, aldus geformuleerd, gaat in ieder geval verder dan wat het Hof te Bergen in zijn arrest van 22 oktober 1975 uitdrukkelijk stelde — na gewezen te hebben op de tegenstelling tussen vrouwenemancipatie en de nationaliteit van de man als aanknopingsfactor — nl. dat in dit concreet geval de nationaliteit van de man als aanknopingsfactor kunstmatig was. De rechtbank te Brussel schuift deze aanknopingsfactor echter definitief en resoluut terzijde, hoewel in casu niet beweerd zou kunnen worden dat deze Belgische nationaliteit van de man als aanknopingsfactor gekunsteld is, aangezien de echtgenoten zich, na een driejarig verblijf in Frankrijk (wegens oorlogsomstandigheden?), definitief in België kwamen vestigen.

De door de rechtbank gegeven oplossing, nl. de toepassing van de wet van het land waar de echtgenoten hun eerste echtelijke verblijfplaats vestigen (voor zover deze wet samenvalt met de nationale wet van een der echtgenoten) stemt o.i. overeen met de door het Hof te Bergen voorgestelde oplossing. Hoewel het hof spreekt over het land van ontvangst (vóór het huwelijk of juist erna?) en definitieve vestiging (onmiddellijk na het huwelijk?), spreekt het in een overgaande overweging toch over het soms kunstmatige karakter van een eerste verblijfplaats.

Toch levert de door de rechtbank te Brussel gegeven regel — het huwelijksvermogensstelsel van echtgenoten met verschillende nationaliteit wordt beheerst door de wet van de eerste gemeenschappelijke verblijfplaats, voor zover deze samenvalt met de nationale wet van één der echtgenoten — geen oplossing voor alle gevallen. Quid immers wanneer deze echtgenoten hun eerste echtelijke verblijfplaats zouden vestigen in een land waarvan geen van beiden onderdaan is? Teruggrijpen naar de nationale wet van de man is echter uitgesloten, aangezien de rechtbank deze aanknopingsfactor resoluut verworpen heeft.

111. Ook de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik heeft zich over de hier bedoelde hypothese dienen uit te spreken (*Rb. Luik*, 30 december 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 196, *Rev. Not. b.*, 1978, 342 met noot F. LAINÉ). De feiten kunnen als volgt weergegeven worden: in 1965 huwden te Antwerpen een Italiaan en een Belgische vrouw, zonder dat vooraf een huwelijkscontract werd opgesteld. Sindsdien hebben ze hun huishouden vast in België gevestigd; beiden oefenen hier hun beroep uit. Het doel van de vordering was de homologatie van een (Belgische) notariële akte waarin de echtgenoten verklaren het vroegere Italiaanse wettelijk stelsel (dat volgens hen hun huwelijksvermogensregime beheerst) te behouden, dit overeenkomstig de overgangsbepalingen van de nieuwe Italiaanse wet op het huwelijksvermogensrecht van 19 mei 1975 (zie infra nr. 122). Deze homologatie wordt gevraagd met het oog op het mogelijk

maken of vergemakkelijken van de vermelding van hun verklaring in de rand van hun huwelijksakte.

Na opgemerkt te hebben dat de nationaliteit van de man in casu het enige aanknopingspunt met de Italiaanse rechtsfeer is, zegt de rechtbank dat haar voorkeur uitgaat naar de woonplaats als aanknopingsfactor, en naar de wet van het land van overwegende integratie van de echtgenoten. Ze stelt echter vast dat in dit geval de echtgenoten, ondanks de klaarblijkelijke actuele integratie van de man in België, akkoord zijn dat de Italiaanse wet hun wettelijk huwelijksvermogensstelsel bepaalt.

De rechtbank oordeelt het dan ook niet opportuun om in dit concreet geval, gelet op de duidelijk geuite en bevestigde wil van de echtgenoten een andere aanknopingsfactor te hanteren dan die, voorgesteld door de echtgenoten, nl. de nationaliteit van de man.

Hieruit blijkt dat aan de wilsautonomie van de echtgenoten (niet uitgedrukt in een huwelijkscontract) een overwegende rol wordt toegekend: het enige aanknopingspunt met de Italiaanse wet was immers de nationaliteit van de man.

112. Heeft het arrest van 22 oktober 1975 van het Hof van Beroep te Bergen nu ook een evolutie op gang gebracht m.b.t. de hypothese dat de echtgenoten een gemeenschappelijke nationaliteit hebben? Heeft het hof de gemeenschappelijke nationaliteit als aanknopingsfactor eveneens op de helling gezet?

In een vonnis van 11 juni 1976 oordeelde de vrederechter te Willebroek (*T. Vred.*, 1977, 208) dat het huwelijksvermogensstelsel van twee Marokkaanse echtgenoten beheerst wordt door hun gemeenschappelijke nationale wet.

Of het hier gaat om een onvoorwaardelijke bevestiging van de vroegere rechtspraak (die de nationale wet als aanknopingsfactor huldigde) valt moeilijk uit te maken. Het door het vonnis weergegeven feitenmateriaal laat een dergelijk oordeel niet toe: Waren ze gehuwd in Marokko of in België? Verbleven ze, in het eerste geval, onmiddellijk na hun huwelijk nog geruime tijd in Marokko of vestigden ze zich onmiddellijk en definitief in België? En in het tweede geval, verbleven ze reeds geruime tijd in België en hebben ze zich er «sans esprit de retour» gevestigd?

113. De Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik heeft zich tijdens de onderzochte periode ook over deze hypothese uitgesproken (Rb. Luik, 6 januari 1978, *Jur. Liège*, 1977-78, 285): twee reeds in België verblijvende Italiaanse onderdanen huwden hier in 1966. Sindsdien is hun huishouden hier gevestigd, en oefenen ze hier beiden hun beroep uit.

Uit een aantal overgelegde stukken leidt de rechtbank af dat deze echtgenoten volkomen geïntegreerd zijn in de Belgische gemeenschap, en dat ze in België — zonder enig mogelijke twijfel — al hun affectieve, familiale, professionele en vermogensrechtelijke belangen geconcentreerd hebben. Bovendien achtten de echtgenoten en hun notaris steeds het Belgisch wettelijk huwelijksvermogensstelsel toepasselijk. Na gesteld te hebben dat de nationaliteit als aanknopingsfactor steeds minder en minder gerechtvaardigd lijkt (zowel in rechte als in feite) wanneer de echtgenoten een verschillende nationaliteit hebben, vervolgt de rechtbank dat het even gevaarlijk is om automatisch en imperatief de nationaliteit als aanknopingsfactor te behouden, zelfs wanneer deze nationaliteit gemeenschappelijk is; ook dan kan deze aanknopingsfactor artificieel zijn. De rechtbank komt dan ook tot het volgende besluit: «Attendu toutefois que le critère de

rattachement de la matière à la loi du pays de l'intégration prépondérante des époux paraît à la fois le plus certain et le plus équitable lorsque — comme en l'espèce — il n'existe absolument aucun doute quant à cette intégration prépondérante et que la volonté clairement manifestée par les époux fut et demeure de soumettre l'ensemble de leur vie familiale en général et de leur association conjugale en particulier à la seule loi du pays où, de longue date, ils ont choisi de vivre.»

114. O.i. verdient dit vonnis navolging. De nationaliteit dient inzake huwelijksvermogensrecht als imperatieve aanknopingsfactor terzijde geschoven te worden, zeker wanneer de echtgenoten een verschillende nationaliteit hebben, maar ook wanneer ze een gemeenschappelijke nationaliteit hebben (in die zin ook: A. HEYVAERT, *a.w.*, 564, nr. 14). Ook dan kan deze aanknopingsfactor artificieel zijn. Vroeger werd het huwelijksvermogensstelsel gekoppeld aan het personeel statuut. Nochtans kan gezegd worden dat het huwelijksvermogensrecht, hoewel het de personen aanbelangt, als zodanig toch niet hun staat aanbelangt (Rb. Luik, 6 januari 1978, (r.g.), en dat bijgevolg niet noodzakelijk dezelfde verwijzingsregels voor beide materies gehanteerd dienen te worden.

Het lijkt het beste, zowel voor de echtgenoten zelf als voor derden die met hen vermogensrechtelijke betrekkingen onderhouden, het huwelijksvermogensstelsel te laten beheersen door de wet van het land waar de echtgenoten overwegend geïntegreerd zijn, d.w.z. waar ze hun affectieve, familiale, professionele en (andere) vermogensrechtelijke belangen geconcentreerd hebben.

Voor de localisatie van deze «overwegende integratie of inschakeling» kan er o.m. rekening gehouden worden met de nationaliteit van de betrokkenen, zeker wanneer deze gemeenschappelijk is, hun verblijfplaats en ook met hun al dan niet uitgedrukte wil. Dit laatste element wordt (vooral) benadrukt in de vonnissen van de rechtbank te Luik.

115. De aanvaarding van deze verwijzingsregel heeft trouwens een gunstige weerslag op de regeling van de familiale vermogensbelangen als geheel. Het huwelijksvermogensrecht en het erfrecht zijn in ieder land complementair: worden aan iedere echtgenoot grote rechten en voordelen toegekend door het huwelijksvermogensrecht, dan zullen ze door het erfrecht minder toebedeeld krijgen, en omgekeerd. Door de aanvaarding van verschillende aanknopingsfactoren om de wetten te bepalen die toepasselijk zijn op het huwelijksvermogensrecht (nationale wet) en het erfrecht (voor roerende goederen: de wet van de woonplaats op het ogenblik van overlijden, en, voor onroerende goederen: de wet van hun ligging), is het mogelijk dat de langstlevende overdreden benadeeld of bevoordeeld wordt.

Aanvaardt men de sociaal-economische inschakeling (of echtelijke verblijfplaats) als aanknopingsfactor voor het huwelijksvermogensrecht, dan zullen deze excessen grotendeels verdwijnen: in dit geval zal de verwijzingsregel inzake huwelijksvermogensrecht bijna altijd dezelfde wet aanwijzen als de verwijzingsregel inzake roerende nalatenschappen (zie ook infra nr. 120 betreffende het conflict mobile). Dit geldt eveneens voor onroerende nalatenschappen, daar veelal onroerende goederen gekocht worden in het land waar men woont.

Deze aanknopingsfactor heeft ook tot gevolg dat heel wat moeilijkheden i.v.m. het primair stelsel (waarover in de rechtspraak nog niets gezegd werd) vermeden zullen worden (zie over deze moeilijkheden: J. ERAUW, «De collisierechtelijke

aanknopning van het patrimoniale basisstatuut («primaire statuut») van het huwelijk», R.W., 1978-79, 881 e.v.; A. HEYVAERT, *a.w.*, 567, nr. 17; zie ook J.M. PAUWELS, *Rechten en plichten van gehuwden. Het nieuw primair huwelijksstelsel* (art. 212-224 B.W.), Acco, Leuven, 1977, 54 e.v., nrs. 46-47).

116. Voorzichtigheid is echter, om verschillende redenen, geboden t.a.v. de door ons verdedigde aanknopingsfactor inzake huwelijksvermogensrecht.

Er mag zeker niet uit het oog verloren worden dat ook de «overwegende integratie» artificieel kan worden, meer bepaald wanneer onze regels inzake conflict mobile ongewijzigd blijven (zie infra nr. 120). Het is immers mogelijk dat echtgenoten zich in een land gaan vestigen, na gedurende een zekere periode in een ander land geïntegreerd te zijn geweest. Een (al dan niet automatische) wijziging van toepasselijk huwelijksvermogensregime zou dan aanvaard moeten worden (vgl. art. 7 van het Haags Verdrag inzake de toepasselijke wet op het huwelijksvermogensrecht van 23 oktober 1976).

Nog een ander probleem kan m.b.t. de door ons aanvaarde verwijzingsregel rijzen. In welk land zijn echtgenoten overwegend geïntegreerd wanneer hun affectieve en familiale belangen zich in één land afspelen, en hun professionele en patrimoniale belangen in een ander land geconcentreerd zijn (vgl. met de moeilijkheden in het fiscaal recht).

Kan men dan nog wel spreken van een «overwegende integratie»? De rechtbank te Luik (6 januari 1978, r.g.) was zich bewust van dit probleem aangezien ze aanstipte dat in het haar voorgelegde geval «il n'existe absolument aucun doute quant à cette intégration prépondérante».

Men kan dit probleem trouwens ruimer stellen: hoe moet bepaald worden of en vanaf welk ogenblik echtgenoten in een bepaald land geïntegreerd zijn? Dat dit een feitenkwestie is, is duidelijk, maar heeft ook tot gevolg dat de bepaling ervan slechts a posteriori zal (kan) gebeuren (door de rechter).

117. *B. Toepassingsgebied van de toepasselijke wet: veranderlijkheid van het stelsel.* — De toelaatbaarheid van een wijziging van huwelijksvermogensstelsel wordt beheerst door de wet die het huwelijksvermogensregime bepaalt, wegens het feit dat het hier gaat om een genotsbekwaamheid (A. HEYVAERT, *a.w.*, 583, nr. 40 en 583, nr. 42, en de verwijzingen aldaar; H. BORN, *a.w.*, 185, nr. 66 e.v.). Deze stelling werd tijdens de behandelde periode bevestigd (Rb. Brussel, 21 december 1977, r.g.; zie ook Hof Brussel, 20 juni 1978, *T.Not.*, 1978, 268: het hof stelde dat de (gemeenschappelijke) nationale wet van de echtgenoten toepasselijk is op de grondvereisten van de wijzigingsakte; beide echtgenoten waren Belg en in België gehuwd, en slechts enkele jaren later naar Luxemburg verhuisd, zodat hun huwelijksvermogensregime beheerst werd door de Belgische wet).

Aangezien de akte tot wijziging van het huwelijksvermogensstelsel zelf een huwelijkscontract is, worden de vormen ervan beheerst door de *lex fori*. Zo moet de in België verleden akte tot wijziging van een — zelfs vreemd — huwelijksvermogensstelsel voldoen aan het voorschrift van art. 1389 B.W. (Rb. Brussel, 21 december 1977, r.g.; Hof Brussel, 20 juni 1978, r.g.; voor een uitgebreide bespreking van dit art. 1389, zie L. VAN CAMPENHOUT, «Het toepassingsgebied van art. 1389 B.W.», *Jura Falconis*, 1977-78, 319 e.v.). Uiteraard wordt ook de (homologatie)procedure beheerst door de *lex fori*; hetzelfde geldt voor de tegenwerpelijke aan derden van in België opgemaakte wijzigingsakten (Rb. Brussel, 21

december 1977, r.g.; A. HEYVAERT, *a.w.*, 584, nr. 41; H. BORN, *a.w.*, 186, nr. 73 e.v.; zie dezelfde auteurs voor de tegenwerpelijke aan derden, van in het buitenland opgemaakte wijzigingsakten).

118. Ten slotte kan nog een opmerking gemaakt worden i.v.m. de bevoegdheid van de Belgische rechtbanken wanneer een in het buitenland wonend echtpaar hier te lande een wijzigingsakte laat opstellen en de homologatie ervan wenst te krijgen. Dit kan o.m. voorkomen wanneer het huwelijksvermogensrecht van dit echtpaar beheerst wordt door de Belgische wet.

In een dergelijk geval besliste het Hof van Beroep te Brussel (20 juni 1978, r.g.) dat de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel in zo'n geval bevoegd is om de wijzigingsakte te homologeren. Het hof kwam tot dit besluit bij analogie met de bepaling van artikel 1395, § 2, dat bepaalt dat wanneer een huwelijk niet in België voltrokken is, het uittreksel van de homologatiebeslissing gezonden wordt aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van het eerste district Brussel, die het overschrijft in het register van de huwelijksakten. O.i. kan tegen deze beslissing wel enige kritiek geuit worden: in casu waren de Belgische echtgenoten te Veerle, in België, gehuwd. Bijgevolg staat in hun aldaar bijgehouden huwelijksakte vermeld dat ze eertijds huwden zonder huwelijkscontract. Het lijkt onlogisch om in het hier geschetste geval de rechtbank te Brussel bevoegd te verklaren, eventueel met het oog op het overzenden van een uittreksel van de homologatiebeslissing aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van het eerste district Brussel.

O.i. is het, gelet op het belang van derden, noodzakelijk dat het uittreksel van de homologatiebeslissing meegedeeld wordt aan de ambtenaar van de burgerlijke stand die de desbetreffende huwelijksakte bijhoudt opdat deze de vereiste kantmelding kan aanbrengen. Het lijkt dan ook logischer bevoegdheid toe te kennen aan de rechtbank van de plaats waar het huwelijk werd aangegaan. We zien trouwens niet in hoe het hof te Brussel zijn oplossing bij analogie uit art. 1395 in fine kon afleiden. Dit artikel bedoelt de hypothese waarbij het huwelijk niet in België voltrokken is. De stelling van het hof zou enkel verdedigbaar zijn, bij analogie redenerend op basis van dit artikel, indien de echtgenoten niet in België gehuwd waren! Wel had het hof o.i., redenerend dan bij analogie met art. 1395, § 1, de rechtbank van eerste aanleg van de laatste echtelijke verblijfplaats in België bevoegd kunnen verklaren. Een uittreksel zou dan nog kunnen worden gezonden aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk voltrokken is, overeenkomstig art. 1395, § 2, eerste lid.

In ieder geval zou het beter geweest zijn zo de wetgever ook voor de hier onderzochte hypothese een bevoegdheidsregel had uitgewerkt.

119. *C. Conflict mobile en wijziging van het intern recht van de toepasselijke wet.* — Overeenkomstig de hierboven weergegeven regels wordt het huwelijksvermogensregime op het ogenblik van het aangaan van het huwelijk bepaald. De vraag is nu of ditzelfde regime ongewijzigd behouden blijft tijdens de ganse duur van het huwelijk.

Versillende problemen kunnen zich voordoen: enerzijds moet onderzocht worden welke invloed uitgaat van een wijziging van de aanknopingsfactor en van de wijziging van de verwijzingsregel (conflict mobile), en anderzijds wat het ge-

volg is van een wijziging van het intern recht van de toepasselijke wet.

120. a) *Conflict mobile — Wijziging van de aanknopingsfactor.* — Vroeger werd aanvaard dat een wijziging van de nationaliteit geen invloed had op de wet, toepasselijk op het huwelijksvermogensstelsel. Wel werd aanvaard dat de persoonlijke gevolgen van het huwelijk beheerst werden door de wet van de nieuwe gemeenschappelijke nationaliteit van de echtgenoten, of door de nieuwe nationale wet van de man (A. HEYVAERT, *a.w.*, 579, nr. 34). Deze oplossing m.b.t. het conflict mobile inzake huwelijksvermogensrecht was gegrond op het in ons recht geldende principe van de onveranderlijkheid van huwelijksvermogensregimes. Heeft de wet van 14 juli 1976 aan deze oplossing iets gewijzigd?

Blijkbaar niet: zo oordeelde de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel (21 december 1977, r.g.), na gezegd te hebben dat het huwelijksvermogensstelsel beheerst wordt door de wet van de eerste echtelijke verblijfplaats, dat een wijziging van de verblijfplaats niet kan leiden tot de wijziging van het (op het ogenblik van het huwelijk) toepasselijk wettelijk stelsel. Ze motiveerde dit door te zeggen dat het huwelijksvermogensstelsel noodzakelijk — behoudens toegelaten wijziging — permanent is, omwille van de rechtszekerheid voor de echtgenoten en voor derden.

Deze door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel verdedigde opvatting inzake conflict mobile moet o.i. verlaten worden wanneer men de «overwegende integratie» als aanknopingsfactor hanteert. In casu woonden de echtgenoten reeds 33 jaar in België, nadat ze de eerste drie jaren na hun huwelijk in Frankrijk doorbrachten (wegens oorlogsomstandigheden?). Anders loopt men het risico dat ook deze aanknopingsfactor artificieel wordt (wat dan eigenlijk een *contradictio in terminis* is). Indien een echtpaar zich integreert in een ander land zou het wettelijk stelsel van dit land (al dan niet automatisch; zie hierover: A. HEYVAERT, *a.w.*, 579, nr. 35) hun vermogensverhouding moeten beheersen; zo krijgt men een opsplitsing in de tijd van toepasselijke wetten (zie H. BORN, *a.w.*, 186, nr. 77-78).

121. *Wijziging van de verwijzingsregel.* — In de nrs. 108-116 werd de evolutie geschetst waaraan de verwijzingsregel m.b.t. het huwelijksvermogensrecht onderhevig is. Meer en meer (en hopelijk definitief) wordt de aanknopingsfactor «nationaliteit» vervangen door de aanknopingsfactor «overwegende integratie».

Wat is nu de invloed van een wijziging van de verwijzingsregel op de wet die het huwelijksvermogensstelsel beheerst?

Volgens de algemene principes van het overgangsrecht (die gelden bij gebrek aan overgangsbepalingen) zou deze nieuwe verwijzingsregel geen terugwerkende kracht mogen hebben, en zou men dus voor vroeger gehuwde personen de toepasselijke wet moeten bepalen aan de hand van de vroegere conflictenregel (A. HEYVAERT, *a.w.*, 580, nr. 36). Dit betekent in concreto dat een rechtbank die gevraagd wordt uitspraak te doen over de wet die het huwelijksvermogensstelsel beheerst van echtgenoten met verschillende nationaliteit die tien jaar geleden huwden, de nationale wet van de man zou moeten toepassen.

Onmiddellijk moet echter gewezen worden op het feit dat de desbetreffende verwijzingsregels in de rechtspraak (en de rechtsleer) gegroeid zijn. Dit maakt het bijzonder moeilijk precies te bepalen gedurende welke periode een bepaalde verwijzingsregel van kracht was.

Dit verklaart waarschijnlijk waarom er in de rechtspraak aan deze overgangsrechtelijke problemen geen aandacht wordt besteed, en de nieuwe verwijzingsregel wordt toegepast (Hof Bergen, 22 oktober 1975; Rb. Brussel, 21 december 1977; Rb. Luik 6 januari 1978, alle reeds geciteerd; zie in die zin ook Rb. Luik, 30 december 1977, r.g., waar nochtans de oude verwijzingsregel werd toegepast, dus de nationale wet van de man, wegens het feit dat de echtgenoten al hun vermogensrechtelijke verhoudingen op basis van deze wet geregeld hebben).

122. b) *Wijziging van het intern recht van de toepasselijke wet.* — Tijdens het huwelijk kan het intern recht van de door de verwijzingsregel toepasselijk verklaarde wet gewijzigd worden. Men denke bijv. maar aan de wet van 14 juli 1976, en aan de Italiaanse wet van 19 mei 1975. Welke invloed heeft een dergelijke wijziging?

Aanvaard wordt, wanneer het gemengd karakter van de situatie ongewijzigd is gebleven (zie A. HEYVAERT, *a.w.*, 580, nr. 37, waar ook het geval behandeld wordt dat het gemengd karakter gewijzigd is), dat de eigen overgangsbepalingen van de nieuwe huwelijksvermogenswet de invloed van het nieuwe huwelijksvermogensrecht op de voorheen geldende huwelijksvermogensregimes bepaalt (idem; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, 231, nr. 18; E. GHORAIN, «Régime matrimonial de droit italien...», *Rec. Gén.*, 1977, 291, nr. 22156; Rb. Luik, 30 december 1977 en 6 januari 1978, impliciet, r.g.).

Wanneer de wet van de «overwegende integratie» in gemeenge situaties het huwelijksvermogensrecht beheerst, zullen er geen problemen rijzen. De toestand is echter ingewikkelder wanneer echtgenoten, onderworpen aan het huwelijksvermogensrecht van een bepaald land, in een ander land de overgangsbepalingen van het nieuwe huwelijksvermogensrecht van het eerste land willen naleven.

Zo werd door de rechtbank te Luik op 30 december 1977 (r.g.) beslist dat de vordering (van een Italiaan en een Belgische, gehuwd onder het Italiaanse wettelijk stelsel) tot homologatie van een (Belgische) akte tot behoud van het vroegere Italiaanse wettelijk stelsel niet ontvankelijk is, omdat — hoewel de verklaring van behoud overeenstemt met de Italiaanse overgangsbepalingen — de artikelen 1394 en 1395 van ons B.W. slechts betrekking hebben op akten tot *wijziging* van het huwelijksvermogensstelsel.

Na gewezen te hebben op de complexiteit van de materie die tot voorzichtigheid noopt, stelt de rechtbank terecht dat de homologatie in casu niet vereist is om het oude stelsel toepasselijk te laten: een dergelijke homologatie is niet vereist volgens de Italiaanse overgangsbepalingen (zie de tekst van art. 228 van de wet van 19 mei 1975, zoals opgenomen in het vonnis).

Er is enkel een melding in de kant van de huwelijksakte vereist om de verklaring (bij notariële akte) aan derden tegenwerpelijk te maken (voor verdere informatie hierover, zie E. GHORAIN, *a.w.*, 291-293). In een dergelijke kantmelding was ook in de overgangsbepalingen van onze wet van 14 juli 1976 voorzien (zie hierover: A. HEYVAERT, «Het overgangsrecht, de situatie na 28 september 1978», *T.P.R.*, 1978, 602, nr. 19).

Men kan echter de vraag stellen welke oplossing aan het probleem zou kunnen worden gegeven indien de Italiaanse overgangsbepalingen wel een homologatie van de verklaring tot behoud van het oude stelsel zouden vereisen.

2. *Het erfrecht*

123. Het erfrecht vormt samen met het huwelijksvermogensrecht één geheel, het familiaal vermogensrecht. Intern-rechtelijk zijn ze dan ook complementair, zoals reeds gezegd werd (nr. 115).

Ten gevolge van het feit dat de verwijzingsregels echter verschillen voor beide materies, zeker wanneer men voor het huwelijksvermogensrecht de nationale wet toepasselijk verklaart, kan de langstlevende overdreven bevoor- of benadeeld worden. Een dergelijke discrepantie vermijdt men (gedeeltelijk) door de woonplaats of sociaal-economische integratie als aanknopingsfactor te nemen voor het huwelijksvermogensrecht. Dan is dezelfde wet immers toepasselijk op het huwelijksvermogensregime en op de vererving van de roerende nalatenschap en van de in het land van de woonplaats gelegen onroerende goederen.

124. In tegenstelling met het huwelijksvermogensrecht blijft men ter zake van het erfrecht nog steeds vasthouden aan de verwijzingsregels die sinds 1804 eensgezind — op enkele niet al te duidelijke beslissingen na — gehuldigd worden: de roerende nalatenschap wordt beheerst door de wet van de laatste woonplaats van de *de cuius*, en de onroerende nalatenschappen door de wet(ten) van de ligging (R. VANDER ELST, *a.w.*, 80, nr. 28; Hof Luik, 21 februari 1978, *Jur. Liège*, 1978-79, 161). Het beginsel van de universaliteit van een nalatenschap, dat in ons intern recht gehuldigd wordt, werkt niet door op internationaal vlak. Daar krijgen we — via de dubbele verwijzingsregel, gebaseerd op de statutenleer — een opsplitsing van de nalatenschap in één roerende en zoveel onroerende nalatenschappen als er landen zijn waarin onroerende goederen gelegen zijn. Deze opsplitsing wordt wel doorkruist door het recht van voorafnemings, geregeld in art. 4 van de wet van 27 april 1865: in geval van verdeling van een zelfde nalatenschap tussen vreemde en Belgische medeërftgenamen, nemen deze laatsten van de in België gelegen goederen een deel vooraf, dat gelijk is aan de waarde van de in het buitenland gelegen goederen waarvan zij, uit welken hoofde ook, krachtens de plaatselijke wetten en gewoonten zouden zijn uitgesloten. Dit recht van voorafnemings komt, zoals het traditioneel geïnterpreteerd wordt, hierop neer dat Belgische erfgenamen de Belgische wetgeving kunnen inroepen zodra deze voor hen gunstiger is dan de vreemde wetgeving (zelfs al is deze door onze verwijzingsregels als toepasselijk aangewezen) (zie hierover R. DILLEMANS e.a., «Overzicht van rechtspraak, Erfenissen», *T.P.R.*, 1978, 73, nr. 3; voor een kritische bespreking, zie G. VAN HECKE en F. RIGAUX, «Examen de jurisprudence, Droit international privé (1949-52)», *R.C.J.B.*, 1953, 80, nr. 35).

125. In de behandelde periode werd er zeer weinig rechtspraak gepubliceerd met betrekking tot internationale nalatenschappen. Uit het arrest van het Hof te Luik van 21 februari 1978 blijkt impliciet dat de optie voor de erfgenamen (in casu ging het om een aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving) beheerst wordt door de wet die de nalatenschap beheerst, en dus door de Belgische wet, daar de laatste woonplaats van de overledene in België gevestigd was. De Belgische wet werd eveneens toegepast op de pleegvormen bij de uitoefening van de optie. Hierop is de Belgische wet toepasselijk als *lex rei sitae* (zie hierover F. RIGAUX en R. DECHAMP, «Het erfrecht», in de Verslagen van het VIIe

Congres van het Notariat Latin, Brussel, 15 juli 1963, 167, nr. 38).

126. Een vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent van 30 juni 1975 werd reeds besproken in het hoofdstuk gewijd aan minderjarigen (zie supra nr. 33). Herhalen we hier enkel dat de bescherming van minderjarigen, tijdens de vereffening en verdeling van een nalatenschap, o.a. wat de bevoegdmakende pleegvormen betreft, beheerst wordt door de nationale wet van de minderjarige (art. 3, derde lid, B.W. en art. 6 van het Haags Verdrag inzake Kinderbescherming van 12 juni 1904), ongeacht de wet die de nalatenschap beheerst. Aldus kan, bij de openbare verkoop van een onroerend goed, de moeder-voogdes zelf en alleen optreden als wettelijke vertegenwoordiger van haar kinderen, wanneer de vreemde wet (in casu: de Engelse) geen toeziende voogd of familieraad kent.

Aanvaard wordt (F. RIGAUX en R. DECHAMPS, *a.w.*, 202-203, nr. 71, en de verwijzingen aldaar) dat de bescherming van minderjarigen slechts moet geschieden voor zover en in de mate dat hun nationale wet zelf bescherming verleent. Zo zouden de uit een openbare verkoop aan een vreemde minderjarige toekomende gelden slechts bij een openbare instelling geplaatst of op een bepaalde wijze belegd dienen te worden, indien zijn nationale wet dit voorschrijft. Toch oordeelde de rechtbank te Gent dat er «gronden» zijn om te bepalen hoe de gelden moesten worden aangewend (storting op een spaarboekje of rekening met voorbehouden kapitaal bij het Gemeentekrediet of de ASLK ..., of belegging in onroerende goederen, of aankoop van Belgische staatsobligaties.)

127. Was de rechtbank te Gent bevoegd om machtiging tot verkoop te verlenen van het in Gent gelegen onroerend goed? Ongetwijfeld, aangezien daar de nalatenschap is opgevallen; de in Frankrijk overledene had in Gent immers zijn (laatste) woonplaats. Maar op welke regel rust deze bevoegdheid? Een vraag die zeker kan worden gesteld wanneer de overledene in het buitenland woonde, want ook dan verklaart de (Belgische) rechtbank van de ligging van het onroerend goed zich bevoegd (zie G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1976, 261, nr. 65).

Eén zaak kan in ieder geval vooropgesteld worden: het feit dat men op het vlak van de wetsconflicten de universaliteit van de nalatenschap niet eerbiedigt en meerdere nalatenschappen heeft, moet bij de projectie van onze interne territoriale bevoegdheidsregels (o.m. artt. 627, 3° en 4°, 629 Ger. W.) op internationaal vlak (traditionele wijze om de internationale bevoegdheid van onze rechtbanken te bepalen) tot moeilijkheden leiden. Men heeft meerdere nalatenschappen en slechts één plaats van opvallen der nalatenschap(pen).

Hierbij kan opgemerkt worden dat deze projectie (gedeeltelijk) in ons Gerechtelijk Wetboek is opgenomen. Art. 635, 4°, bepaalt immers dat vreemdelingen hetzij door een Belg, hetzij door een vreemdeling, voor de Belgische rechtbanken gedagvaard kunnen worden indien de rechtsvordering betrekking heeft op een in België opgevallen erfenis.

Op basis van deze regel (en de projectie van art. 627, 3° en 4°, wanneer de verweerder Belg is) wordt algemeen aanvaard dat de Belgische rechtbanken bevoegd zijn om kennis te nemen van vorderingen m.b.t. roerende nalatenschappen, wanneer de *de cuius* in België zijn woonplaats had. Zo deze zich in het buitenland bevond, achten ze zich onbevoegd. Hierbij kan opgemerkt worden dat toch een Belgische recht-

bank bevoegd moet zijn indien Belgische erfgenamen hun recht van voorafnemings (zie supra nr. 124) uitoefenen en er daarover betwisting ontstaat. Wat de onroerende nalatenschappen betreft, gebeurt de projectie echter niet: algemeen wordt aanvaard dat de rechtbank (van het land) van de ligging van deze goederen bevoegd is (zie hierover F. BOUCKAERT, «Ascendentenverdeling en IPR», *T.Not.*, 1972, 54 e.v., en de verwijzingen aldaar, ook bij Rb. Gent, 16 juni 1970, *T.Not.*, 1972, 58; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1976, 261, nr. 65).

Aldus krijgt de term «nalatenschap» in de artikelen 627, 3° en 4°, en 635, 4°, een andere betekenis wanneer men met een internationale nalatenschap te maken heeft, zo het aanknopingspunt met een andere rechtssfeer (dan het land van de laatste woonplaats) bestaat in de ligging van onroerende goederen.

Nergens wordt echter duidelijk gezegd waarom de rechtbank van de ligging der onroerende goederen bevoegd is. Wel wordt gewezen op de nauwe band tussen wetgevende en rechterlijke bevoegdheid: de dualiteit inzake wetgevende bevoegdheid werkt door op het vlak van de rechterlijke bevoegdheid.

Om deze bevoegdheid te rechtvaardigen argumenteert men ook dat vonnissen inzake onroerende goederen noodzakelijkerwijze uitgevoerd moeten worden daar waar de goederen gelegen zijn, en dat ook daar onderzoeksmaatregelen (schattingen e.d.) uitgevoerd moeten worden.

128. De vraag kan gesteld worden of art. 629, 1° (en 635, 1°), dat bepaalt dat uitsluitend bevoegd is de rechter van de plaats van de ligging van het goed, aangaande zakelijke rechten op onroerende goederen, toepasselijk is.

Men kan — niet helemaal ten onrechte — aanvoeren dat in internationaal verband de vorderingen betreffende onroerende erfgoederen *zakelijke vorderingen* zijn (vordering tot inbezitstelling, tot verdeling, ...). En bijgevolg zijn de Belgische rechtbanken bevoegd zodra die goederen in België gelegen zijn, en onbevoegd zo ze in het buitenland liggen. En een vergelijking wordt hier gemaakt met de bepaling van het toepasselijk recht: omdat de erfrechtelijke bepalingen tot het zakelijk statuut gerekend worden, komt men tot een dualiteit van ons internationaal erfrecht. Men past art. 3, 2e lid, toe op erfenissen, voortgaande op de vroegere statutenleer (en bij gebrek aan andersluidende bepaling in het B.W.).

In het Ger. W. is er echter een uitdrukkelijke bepaling opgenomen inzake nalatenschappen (de roerende en onroerende goederen omvattend), zodat men hier eigenlijk moeilijk de vorderingen m.b.t. onroerende nalatenschappen onder art. 629, 1°, kan brengen, en aan 635, 4°, kan onttrekken.

Deze traditionele opvatting van dualiteit inzake bevoegdheid heeft tot gevolg dat er nogal wat *negatieve bevoegdheidsconflicten* kunnen rijzen, wanneer in een ander land een bevoegdheidsregel wordt gehuldigd die één bevoegde rechtbank aanwijst (ook op internationaal vlak) om vorderingen m.b.t. een internationale nalatenschap te beslechten, of het nu om roerende dan wel om onroerende goederen gaat.

De thans algemeen aanvaarde regel leidt ook tot heel wat moeilijkheden inzake *minnelijke verdelingen*: indien erfgenamen in een *globale verdeling* alle Belgische en vreemde (roerende en onroerende) goederen verdelen, en er rijst een betwisting, dan zal een Belgische rechtbank over die hele verdeling niet kunnen oordelen, en zullen voor de vreemde

onroerende goederen buitenlandse rechtbanken bevoegd zijn.

Voorgestaan wordt om in dit geval aan de partijen de keuze te laten zelf zich tot één der (van meerdere landen) bevoegde rechters te wenden, die dan de hele verdeling kan beoordelen (zie F. BOUCKAERT, «Ascendentenverdeling en IPR», *T.Not.*, 1972, 50).

En in verband hiermee dient nog het volgende opgemerkt te worden: de territoriale bevoegdheidsregel(s) inzake erfenissen zijn niet van openbare orde, wel van dwingend recht. Na het ontstaan van de betwisting mogen de *partijen* er immers van *afwijken* (art. 630 Ger. W.). Dit geldt ook op internationaal vlak.

Indien de partijen dan een vordering m.b.t. een vreemde onroerende nalatenschap voor een Belgische rechtbank brengen, en de onbevoegdheid niet wordt opgeworpen, dient ze van de vordering kennis te nemen.

129. O.i. zou echter art. 627, 3° en 4°, (en 635, 4°) ook, conform de traditionele opvatting inzake internationale rechtsmacht, op het internationale vlak geprojecteerd kunnen worden, zodat de Belgische rechtbanken bevoegd zijn (en alleen bevoegd zijn) wanneer de *de cuius* in België woonde, ook al zal onze rechtbank in dat geval vreemd recht moeten toepassen op de vererving van de vreemde onroerende nalatenschap(en).

Wel kan opgemerkt worden dat niet alle bevoegdheidsregels geprojecteerd kunnen worden, bijv. art. 1189 Ger. W.: de openbare verkoping van onroerende goederen behorend tot onbeheerde nalatenschappen of nalatenschappen aanvaard onder voorrecht van boedelbeschrijving moet aangevraagd worden bij de rechtbank van eerste aanleg van de plaats waar de erfenis is opge gevallen. Verleent de rechtbank de machtiging, dan wijst ze een notaris aan die de openbare verkoop zal doen. Dit is echter onmogelijk indien het onroerend goed gelegen is in het buitenland, want een Belgische rechtbank kan geen opdracht geven aan een vreemde overheid.

Bovendien stelt dit artikel dat de verkoop gehouden wordt t.o.v. de vrederechter van het kanton waar de goederen gelegen zijn. En ook hier kan dezelfde bedenking geformuleerd worden.

130. Een tweede beslissing inzake internationale nalatenschappen werd gewezen door het Hof van Beroep te Bergen (24 november 1975, *Rev.not.b.*, 1976, 364, met kritische noot van M.L. STENGERS, *Pas.*, 1976, II, 153). Kort samengevat kunnen de feiten als volgt weergegeven worden: een dame, Belgische geworden door haar huwelijk, had in 1965 een authentiek testament gemaakt in Frankrijk, waarin ze het erfdeel van haar enige zoon beperkte tot zijn reserve, en waarin ze drie algemene legatarissen aanstelde en nog een reeks bijzondere legaten vermeldde. Na haar overlijden in België, waar ze haar laatste woonplaats had, vocht haar zoon de geldigheid van dit testament aan. Over de aard van de erfgoederen en hun ligging werden geen verdere gegevens verstrekt.

Eerst en vooral werd de ongeldigheid van het testament ingeroepen wegens begunstiging van de instrumenterende notaris, meer bepaald omdat deze belast werd met de vereffening der nalatenschap. Dit werd terecht verworpen door het hof (omdat het hier niet gaat om een materieel of moreel, rechtstreeks of onrechtstreeks voordeel voor de notaris in de zin van de wet van 25 ventôse jaar XI), doch ten onrechte

oordeelde het hof dat er hier geen wetsconflict was omdat de wetgeving in beide landen identiek is. Hoewel het uiteindelijk resultaat hetzelfde is; had het hof hier in principe de Franse wet toepasselijk moeten verklaren, als de wet die de organisatie van het notariaat waartoe de instrumenterende notaris behoort en diens deontologie, beheerst.

131. Ook op de beweerde schending van de herroepelijkheid van testamenten paste het hof Belgisch recht toe na geoordeeld te hebben dat er ook hier weer, gelet op de identiteit van de Franse en Belgische wetteksten ter zake (hoewel de Franse rechtspraak deze regels anders interpreteert) geen wetsconflict was. En wegens schending van het principe der onherroepelijkheid verklaarde het hof het testament nietig.

In haar noot onder dit arrest zegt M.L. Stengers dat de vraag of de testatrice door het opnemen van bepaalde clausules afbreuk heeft gedaan aan het principe van de herroepelijkheid der testamenten, behoort tot de interpretatie van het testament, en dus door de Belgische wet beheerst wordt, aangezien dit de wet van de woonplaats van de testatrice is en deze geen andere wet uitdrukkelijk heeft gekozen (*a.w.*, 381 met noot 10 in fine; F. RIGAUX, *a.w.*, 1968, nr. 409 e.v.).

In ieder geval mag o.i. gezegd worden dat de vraag of een testament (in principe) een herroepelijk karakter heeft (of moet hebben) bepaald wordt door de wet die de (ab intestato) vererving beheerst: de innerlijke geldigheid van een testament (inzake de devolutie) wordt immers beheerst door de wet die de ab intestato-nalatenschap beheerst (zie o.m. F. RIGAUX, *a.w.*, 1968, nr. 403 e.v., F. RIGAUX en R. DECHAMPS, *a.w.*, nr. 58).

Bijgevolg moet dan o.i. ook op basis van de wet die de nalatenschap beheerst onderzocht worden of een bepaalde clausule al dan niet dit herroepelijk karakter schendt. Dit is in

principe een andere vraag dan die naar de interpretatie van dubbelzinnige clausules of naar de aanvulling van onvolledige bepalingen.

132. M.b.t. de laatste twee nietigheidsgronden (afwezigheid van handtekening en valse verklaring van de testatrice dat ze niet kon tekenen, en het feit dat legatarissen als getuige optreden) rept het hof met geen woord over enig mogelijk wetsconflict. (Om deze gronden te behandelen deed het hof wel een beroep op Belgische en Franse auteurs, en wees het, m.b.t. de laatste nietigheidsgrond, op de gelijkkluidendheid van beide wetgevingen).

Zoals M.L. Stengers terecht opmerkt, behoort het probleem van de handtekening tot de vraag naar de formele geldigheid van het testament. De oplossing moet dus thans gezocht worden op basis van het Haags Verdrag van 5 oktober 1961 (W. 29 juli 1971). Of hetzelfde echter kan worden gezegd van de bijzondere onbekwaamheid van getuigen om legataris te zijn, lijkt ons inziens betwistbaar. Deze onbekwaamheid hangt o.i. nauw samen met het erfrecht (vrees voor beïnvloeding door de legataris-getuige), en er zou kunnen gepleit worden voor toepassing van de wet die de nalatenschap beheerst. Maar deze onbekwaamheid hangt ook samen met de organisatie van het notariaat, zodat de toepassing van de wet die hierop toepasselijk is (in casu de Franse), kan bepleit worden (auctor regit actum).

(vervolg in volgend nummer)

Jan DE CEUSTER
Simon REICH

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 22 JUNI 1977

Voorzitter: de h. Naulaerts

Raadsheer-rapporteur: de h. Closon

Advocaat-generaal: de h. Colard

Advocaten: mrs. Fally en Simont

Internationaal privaatrecht—Bediende tijdelijk tewerkgesteld in Zaïre—Arbeidsongeval—Toepasselijke wet.

In een contract, gesloten tussen een werknemer en zijn werkgever, een in België gevestigde vennootschap, was bepaald dat de uitvoering deels in Zaïre en deels in België zou plaatshebben; bedongen was dat, indien een vergoeding zou worden toegekend krachtens de Zaïrese wetgeving inzake vergoeding van arbeidsongevallen van niet-inwoners, de in Zaïre aan de getroffen betaalde bedragen moesten worden afgetrokken van de bedragen die krachtens de groepsverzekering worden uitgekeerd. De werknemer kwam om het

leven ten gevolge van een ongeval op de weg naar het werk terwijl hij in Zaïre werkzaam was.

De rechter heeft, op grond van de macht die hij heeft om het contract en de wil van de partijen te beoordelen, wettelijk kunnen beslissen dat het contract niet onttrokken was aan het Belgische recht. Door te beslissen dat de Belgische wetgeving inzake arbeidsongevallen ten deze toepasselijk is, heeft hij die wetgeving juist toegepast, nu de omstandigheid dat het ongeval in Zaïre gebeurde niet voldoende was om de toepassing van de Belgische wet uit te sluiten.

N.V. A. t/ G. e.a.

Gelet op de bestreden vonnissen, op 24 april 1975 en 1 juli 1975 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Charleroi;

Overwegende dat de vordering strekt tot vergoeding van de schade die de verweerders geleden hebben door een ongeval op de weg naar en van het werk dat op 11 november 1965 in Zaïre gebeurde en waardoor hun echtgenoot en vader werd getroffen;

Overwegende dat het vonnis van 24 april 1975 beslist dat de verweerders recht hebben op de vergoedingen bepaald bij de wetten betreffende de schadevergoeding van arbeidsongevallen, gecoördineerd op 28 september 1931, en dat het vonnis van 1 juli 1975 het bedrag van deze vergoedingen regelt ;

Over het *eerste middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 1, 9, 12 van de wetten betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit de arbeidsongevallen, gecoördineerd op 28 september 1931, artikel 1 als gewijzigd bij de besluitwet van 9 juni 1945, 1, 2, van de besluitwet van 13 december 1945 betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit ongevallen die zich op de weg naar of van het werk voordoen, 1121, 1134, 1135, 1165, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het eerste van de bestreden vonnissen eiseres als «bedrijfshoofd» beschouwt, bij wie Omer M. in dienst was op het ogenblik van het ongeval, in de betekenis die deze bewoordingen hebben in de gecoördineerde wetten betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit de arbeidsongevallen en in de besluitwet betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit ongevallen die zich op de weg naar of van het werk voordoen, om de redenen, met name, dat vaststaat dat de getroffene op 15 september 1965 terzelfder tijd twee contracten heeft ondertekend, één met de vennootschap A., en een ander met de vennootschap C. ; dat uit het geheel van het met de vennootschap A. gesloten contract en meer bepaald uit artikel 1 daarvan de werkelijke wilsovereenstemming van de partijen blijkt, waardoor één der ondertekenaars, de vennootschap A., bedingt en zich verbindt in naam van een derde de vennootschap C. ; dat dit contract aldus het enige en ware contract blijkt, dat de getroffene, de vennootschap A. en de vennootschap C. verbindt, terwijl het contract dat op dezelfde dag werd ondertekend door de getroffene en C. enkel hetzij een schijnbaar contract is dat wegens de bijzondere omstandigheden van het ogenblik werd gesloten, hetzij de aanvaarding door de derde van hetgeen in zijn naam werd bedongen ; dat mevrouw G. terecht betoogt dat de vennootschap A., krachtens het bovenvermeld contract, «het gezag, de leiding en het toezicht had over haar aangestelde» ; dat deze, in dienst van de vennootschap A., «bevel kreeg en zich jegens haar, zijn werkelijke patroon, verbonden heeft om voor een bepaald werk te gehoorzamen aan C., zijn gelegenheidspatroon» ; dat de vennootschap A. ten onrechte betoogt dat door het beding dat de schorsing bepaalt van de gewone uitvoering van het contract tussen de aangestelde en A., tijdelijk elke rechtsband tussen hen opgeheven zou zijn en dat deze uitlegging, die onverenigbaar is met de formele bepalingen van het contract en met de door de contracterende partijen uitgesproken bedoelingen, niet kan worden aangenomen ;

terwijl, 1^o) in de gecoördineerde wetten betreffende de vergoeding van de schade voortvloeiende uit de arbeidsongevallen en in de besluitwet van 13 december 1945, de hoedanigheid «bedrijfshoofd», schuldenaar van de forfaitaire vergoedingen, op een rechts criterium berust, met name het optreden als werkgever in een arbeids-, bedienden- of leercontract ; de rechters in hoger beroep bijgevolg niet wettelijk konden beslissen zowel dat het contract van 15 september 1965 tussen eiseres en M. de uitdrukking was van een werkelijke wilsovereenstemming waarin eiseres «bedingt en zich verbindt in naam van een derde, de vennootschap C.», en dat eiseres op het ogenblik van het ongeval het bedrijfshoofd

was van M. en de aan diens rechthebbenden verschuldigde forfaitaire vergoedingen moest betalen ; eiseres inderdaad volgens hun uitlegging van dit contract, met wijlen M. enkel is overeengekomen dat hij gedurende een bepaalde tijd in dienst van de vennootschap C. zou staan ; zij aldus niet als werkgever in een bediendencontract is opgetreden (schending van al de in het middel bedoelde wettelijke bepalingen) ; 2^o) het beding van dit contract, dat de schorsing bepaalt van de gewone uitvoering van het contract tussen M. en A. in België, duidelijk en precies is ; dit beding geenszins onverenigbaar is met de formele beschikkingen van dit contract of met de bedoelingen van de partijen, daaruit volgt dat de rechters in hoger beroep door het tegendeel te beslissen, de bewijskracht van dit contract hebben geschonden of het althans uitgelegd hebben op een wijze die onverenigbaar is met de bewoordingen ervan (schending van de artikelen 1134, 1135, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet) ; deze clause de rechters bovendien verplichtte tot de beslissing dat op het ogenblik van het ongeval waarbij M. het leven liet, het contract tussen eiseres en laatstgenoemde geschorst was, waaruit noodzakelijk volgde dat het ongeval bij ontstentenis van bijzondere omstandigheden waarop door de rechters in hoger beroep niet wordt gewezen, wettelijk geen ongeval op de weg naar of van het werk kon zijn (schending, inzonderheid, van de artikelen 1, 2 van de besluitwet van 13 december 1945 betreffende de vergoeding van de schade voortvloeiende uit ongevallen die zich op de weg naar of van het werk voordoen, 1134, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet) :

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat het vonnis van 24 april 1975, om te beslissen dat eiseres op het ogenblik van het ongeval de werkgever van M. was, met name erop wijst dat krachtens het op 15 september 1965 tussen eiseres en M. gesloten contract, dat door het vonnis als het ware en enige contract tussen de getroffene, eiseres en C. wordt beschouwd, eiseres overeenkomstig artikel 2 van de genoemde overeenkomst de aangestelde M., met diens instemming, ter beschikking stelde van C. om de functie uit te oefenen van directeur van de herstellingswerkplaats van deze firma te Jadotville ; dat deze aangestelde, krachtens artikel 3 van hetzelfde contract, zich ertoe verbindt zich volledig ten dienste te stellen van de bewuste onderneming en zich te schikken naar de richtlijnen die hem dienaangaande verstrekt zullen worden ; dat artikel 11 van hetzelfde contract het geval beoogt dat eiseres het contract voortijdig zou beëindigen wegens incompetentie of zware beroepsfout van de aangestelde ;

Dat het vonnis daaruit afleidt dat M., bediende van eiseres, het bevel heeft gekregen en zich jegens laatstgenoemde, zijn werkelijke patroon, ertoe verbonden heeft voor een bepaald werk te gehoorzamen aan C., zijn gelegenheidspatroon ;

Overwegende dat uit het geheel van de motieven van het vonnis blijkt dat de rechtbank beslist heeft dat het contract, enerzijds, bepalingen bevatte die door eiseres, in haar eigen naam, als werkgever van M. werden opgesteld, en, anderzijds, bepalingen die opgesteld werden in naam van de vennootschap C., waaraan M. voor een bepaald werk uitgeleend moest worden ;

Dat het vonnis bijgevolg wettelijk beslist heeft zonder aan tegenstrijdigheid te lijden dat eiseres als werkgever in het bediendencontract is opgetreden ;

Dat het eerste onderdeel van het middel op een onjuiste uitlegging van het vonnis van 24 april 1975 berust en feitelijke grondslag mist ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat het vonnis, op de conclusie van eiseres waarin werd betoogd dat de clause, waarin de schorsing van de gewone uitvoering van het contract bepaald werd, leidde tot de tijdelijke opschorting van elke rechtsband tussen de partijen, antwoordt dat een dergelijke uitlegging van de clause onverenigbaar is met de formele bepalingen van het contract en met de door de contracterende partijen uitgedrukte bedoelingen ;

Dat het vonnis, enerzijds, in strijd met hetgeen het middel betoogt, aldus beslist dat de uitlegging van eiseres en niet de clause zelf tegenstrijdig is met het contract en met de bedoelingen van de partijen ; dat het vonnis bijgevolg de bewijskracht van het contract niet geschonden heeft ;

Dat het vonnis, anderzijds, nu artikel 2 van het contract niet elke uitvoering ervan schorst doch enkel de «gewone» uitvoering, deze clause op grond van de verschillende gegevens die het aanhaalt kon uitleggen in die zin dat ze de betrekkingen werkgever/werknemer tussen eiseres en de getroffene niet heeft geschorst, doch enkel dat ze de uitvoering van het contract zodanig gewijzigd heeft dat de getroffene ter beschikking werd gesteld van de vennootschap C. ; dat het vonnis, nu het had gewezen op de band van ondergeschiktheid tussen M. en eiseres op het ogenblik van het ongeval, wettelijk beslist dat genoemd ongeval ten overstaan van eiseres een ongeval op de weg naar of van het werk was ;

Dat dit onderdeel van het middel niet kan aangenomen worden ;

Over het *tweede middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 3, inzonderheid eerste lid, 6, 1134, 1135, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 1, inzonderheid eerste lid, 21 van de wetten betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit arbeidsongevallen gecoördineerd bij koninklijk besluit van 28 september 1931, genoemd artikel 1 als gewijzigd bij artikel 1 van de besluitwet van 9 juni 1945, 1 van de besluitwet van 13 december 1945 betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit ongevallen die zich op de weg naar of van het werk voordoen, 12, 13 van de wet van 17 juli 1963 betreffende de overzeese sociale zekerheid, artikel 12 als gewijzigd bij artikel 8 van de wet van 22 februari 1971, 1 van het koninklijk besluit van 15 maart 1965 tot vaststelling van het toepassingsgebied van de genoemde wet van 17 juli 1963 en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis van 24 april 1975 het middel verwerpt dat eiseres in haar conclusie van hoger beroep subsidiair afgeleid heeft uit het feit dat ook al was zij de werkgever die aan de rechthebbenden van wijlen M. de vergoedingen waarop zij recht hadden wegens het overlijden van hun rechtsvoorganger in een ongeval op de weg naar of van het werk verschuldigd was, dan zou ten deze de Zaïrese wet moeten worden toegepast, en de verwerping van dit middel verantwoordt om de redenen dat het contract dat op 15 september 1965 tussen M. en eiseres werd gesloten de uitvoering ervan bepaalde in Zaïre gedurende een periode van 21 en een halve maand, en daarna gedurende twee en een halve maand in Europa, waarvan 2 maanden vakantie en een halve maand aanwezigheid in de kantoren en werkplaatsen van A. in België en dat dit contract bijgevolg, in zoverre het aan dwingende wetsbepalingen is onderworpen, niet aan de

Belgische wetten is onttrokken,

terwijl, 1^o) de wetten betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit een arbeidsongeval of uit een ongeval op de weg naar of van het werk, die de werknemers beschermen, op dwingende wijze de aard, het bedrag en de toekenningsvoorwaarden van deze vergoedingen vaststellen ; zij aldus deze materie aan de wilsvrijheid onttrekken en als wetten van politie en veiligheid moeten worden beschouwd ; daaruit volgt dat de patronale waarborg in deze materie geregeld wordt door de wet van de plaats van het ongeval en dat de rechters in hoger beroep, ten deze, nu het litigieuze ongeval in Zaïre gebeurde, de Belgische wetgeving wettelijk niet mochten toepassen op de verplichtingen van de werkgever ten overstaan van de rechthebbenden van de getroffene vast te stellen (schending, inzonderheid, van artikel 3, vooral eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, en, voor zover als nodig, van de artikelen 6 van dit wetboek, 1 en 21 van de genoemde wetten gecoördineerd bij koninklijk besluit van 28 september 1931, genoemd artikel 1, gewijzigd bij artikel 1 van de besluitwet van 9 juni 1945, 1 van de genoemde besluitwet van 13 december 1945) ; 2^o) in de onderstelling dat het anders was en dat de vergoeding van de gevolgen van het arbeidsongeval of van het ongeval op de weg van of naar het werk beschouwd moest worden als een rechtstreeks gevolg van het contract, dan deze vergoeding nog geregeld zou worden door de wet die het geheel van de gevolgen van het contract beheerst ; zulks de wet is van de gewone plaats waar het contract moet worden uitgevoerd en de clauses van het op 15 september 1965 tussen eiseres en Omer M. gesloten contract, inzonderheid de artikelen 2a, 5 en 10, A en B, aantonen dat de contracterende partijen de gewone plaats van de uitvoering in Zaïre gewild hebben, daaruit volgt dat de rechters in hoger beroep de Belgische wet niet mochten toepassen op het geschil dat hen werd voorgelegd en dat het vonnis, benevens de miskenning van de dwingende gevolgen van genoemd contract (schending van de artikelen 1134 en 1135 van het Burgerlijk Wetboek) en van de bewijskracht van zijn bewoordingen (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek), de andere in het middel aangeduide wettelijke bepalingen overtreedt ; 3^o) het vonnis niet gepast antwoordt op de in hoofd- en bijkomende orde door eiseres genomen conclusies in hoger beroep waarvoor betoogd werd met betrekking tot de toepasselijke wet, dat het hier de toepassing betrof van een stelsel van sociaal recht en dus van een wet van politie of veiligheid waarvan de toepassing uiteraard beperkt blijft tot het grondgebied van de Staat die het heeft uitgevaardigd ; het ongeval in Zaïre gebeurde tijdens de uitvoering van een contract in Zaïre ; het contract werd en moest worden uitgevoerd in Zaïre ; het geen uitvoering betrof van welbepaalde prestaties of van een tijdelijke opdracht ; de partijen overeengekomen zijn de Zaïrese wetten toe te passen aangezien artikel 10 van hun contract uitdrukkelijk bepaalt dat de Zaïrese decreten zouden worden toegepast op een eventueel arbeidsongeval ; de partijen erkend hebben dat het contract onderworpen was aan de Zaïrese wet : inschrijving van wijlen M. bij de I.N.S.S., verzoek tot tussenkomst bij dit organisme en toekenning van een rente door dit organisme ; de wet van 17 juli 1963 betreffende de overzeese sociale zekerheid bepaalt dat de Belgische wetgeving betreffende de sociale zekerheid niet toepasselijk is op de werknemers die tewerk zijn gesteld in de landen, waaronder Zaïre, door de Koning aangewezen, met uitzondering evenwel voor de prestaties die zes maanden belopen met een eventuele verlenging van zes maanden, op voorwaarde dat de

werknemer geen tussenkomst van de R.M.Z. geniet (schending, inzonderheid van artikel 97 van de Grondwet) :

Overwegende dat de eisende vennootschap in conclusie betoogde dat, zelfs als men haar als werkgever van M. beschouwde, ten deze de Zaïrese wet betreffende de vergoeding van de schade voortvloeiende uit arbeidsongevallen en uit ongevallen op de weg naar of van het werk, de toepasselijke wetgeving moest zijn ;

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat M., op het ogenblik van het ongeval in dienst stond van eiseres die haar zetel in België had ; dat het contract bepaalde dat de uitvoering deels in Zaïre deels in België zou gebeuren ; dat artikel 10 geenszins uitsluitend naar de Zaïrese wetgeving verwijst doch bepaalde dat indien een vergoeding werd toegekend op grond van de Zaïrese decreten inzake de vergoeding van de arbeidsongevallen van niet-inwoners, de aan de getroffen in Zaïre betaalde bedragen, in stede van hem ten goede te komen, afgetrokken moesten worden van de bedragen die krachtens de groepsverzekering worden uitgekeerd ; dat het vonnis beslist dat het litigieuze contract, in zoverre het aan dwingende wetsbepalingen onderworpen is, niet aan het Belgische recht is onttrokken ;

Dat het vonnis aldus gepast antwoordt op de conclusie van eiseres en noch de bewijskracht noch de bindende kracht van het contract miskend heeft ;

Overwegende dat de rechter op grond van de macht die hij heeft om het contract en de wil van de partijen te beoordelen, uit het geheel van zijn overwegingen wettelijk kon afleiden dat het contract niet onttrokken was aan het Belgisch recht ;

Dat de rechtbank, bijgevolg, door te beslissen «dat de Belgische wet betreffende de vergoeding van de schade voortvloeiende uit arbeidsongevallen en uit ongevallen op de weg naar of van het werk dus ten deze toepasselijk is», de op 28 september 1931 gecoördineerde wetten op de vergoeding van de schade voortvloeiende uit arbeidsongevallen juist heeft toegepast, nu de omstandigheid dat het ongeval in Zaïre gebeurde volgens de genoemde gecoördineerde wetten niet volstond om de toepassing van de Belgische wet uit te sluiten ;

Dat geen onderdeel van het middel kan worden aangenomen ;

(...)

NOOT — *Toepasselijke wet bij arbeidsongeval in de vreemde*
Een Belgische man overlijdt ten gevolge van een verkeersongeval hem in Zaïre overkomen op de weg naar zijn werk. Zijn echtgenote vordert namens haarzelf en de drie minderjarige kinderen, in België, de vergoedingen voor begrafeniskosten en rente op grond van de Belgische gecoördineerde wetten op de arbeidsongevallen.

Tussen de werknemer, M. en de Belgische naamloze vennootschap A was een overeenkomst gesloten, waardoor de betrokkene gedurende 21 maanden, in Zaïre, ter beschikking werd gesteld van de Zaïrese vennootschap C. Hij was er directeur van een werkplaats. De Belgische vennootschap verbond zich, aldus de rechtbank, in naam van de Zaïrese partner. M. zou echter voortaan uitsluitend contractueel met C. verbonden zijn. Hij zou na zijn verblijf in Zaïre, gedurende veertien dagen bij A. in België werken. Nadien zou hij hier zijn vakantie nemen.

De rechtbank te Charleroi, verklaarde de Belgische wet op de arbeidsongevallen van toepassing. Er werd uitgegaan van de overweging dat M. van zijn Belgische werkgever het bevel had gekregen tijdelijk een andere opdracht uit te voeren. De ondergeschiktheid t.a.v. de eerste werkgever bleef dus bestaan en toezicht bleef wettelijk mogelijk.

Op grond van de interpretatie van het contract en van de door de partijen uitgedrukte intenties, werd geoordeeld dat het arbeids-

contract niet aan het Belgische recht werd onttrokken, althans in zoverre het imperatieve Belgische wetten betrof. De rechtbank voegde daaraan toe dat het ongeval op de weg naar het werk plaatsvond en dat het niet vergoed werd volgens Zaïres arbeidsongevallenrecht. Klaarblijkelijk voortdenerend met de wet van het arbeidscontract, werd dan overwogen dat de Belgische wetten ter zake van arbeidsongevallen van toepassing waren.

Het Hof van Cassatie beslist dat de rechtbank geen tegenstrijdig oordeel uitsprak. Bovendien wordt gesteld dat het vonnis de bewijskracht van het contract niet schendt. De rechtbank mocht van een arbeidsongeval gewagen ten overstaan van A. Zij oordeelde immers dat een band van ondergeschiktheid bestond.

Het hoogste Hof beaamt eveneens de toepassing van *het internationaal privaatrecht*. Het vermoeden van de door de contractanten gemaakte keuze voor Belgisch recht, wordt verzoenbaar verklaard met de termen van het contract. De feitenrechter mocht soeverein beslissen dat bij de partijen de bedoeling niet had vorgelegen zich van het Belgisch recht af te wenden.

Het Hof laat het niet bij de vaststelling dat het vonnis a quo voldoende gemotiveerd was. Een overweging — waarvan het belang niet mag worden onderschat — geeft aan hoe het Hof de collisie van arbeidsongevallenwetten wil zien opheffen : door Belgisch recht toe te passen heeft de rechtbank «de op 28 september 1931 gecoördineerde wetten op de vergoeding van schade voortvloeiende uit arbeidsongevallen juist (...) toegepast, nu de omstandigheid dat het ongeval in Zaïre gebeurde volgens de genoemde gecoördineerde wetten niet volstond om de toepassing van de Belgische wet uit te sluiten» (cursivering van J.E.).

Levert de contractwet tevens de reglementering ter zake van arbeidsongevallen — of dringen de imperatieve Belgische wetsbepalingen ter zake zich rechtstreeks op ?

De rechtbank had uitdrukkelijk gesteld dat het arbeidscontract niet aan Belgisch recht werd onttrokken «in zoverre het aan dwingende wetsbepalingen is onderworpen». Maar dit was gebeurd in de passus waar de indicieën werden aangehaald voor de localisering van de arbeidsovereenkomst in België. De contractwet omvatte ogenschijnlijk de compensatie voor arbeidsongevallen.

Het Hof acht de band tussen contract en ongeval niet ten onrechte gelegd («de rechtbank, bijgevolg, (...) juist heeft toegepast») ; zal echter de klemtoon opvallend verleggen. De dwingende omschrijving van het eigen toepassingsgebied van de ter zake geldende wet, beslist autoritatief over de wettoepassing en is een voldoende rechtvaardiging voor de uitschakeling van de verwijzing.

De unilaterale internationale bevoegdheidsomschrijving, die «juist toegepast» moet worden, is de onderhands bekende «règle d'application immédiate» (zie P. GOTHOT, «Le renouveau de la tendance unilatérale en droit international privé», *Rev. crit. d.i.p.* 1971, 1, 209 en 415).

De Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 omschrijft haar toepassingsgebied (artt. 1 en 2) door verwijzing naar de wetten van 10 januari en 7 februari 1945 en van 27 juni 1969, betreffende resp. de sociale zekerheid van mijnwerkers, zeelieden van de handelsvloot en arbeiders. Uitdrukkelijk worden daarenboven ingelijfd de reders die hun eigen schip exploiteren. Art. 76 van de Arbeidsongevallenwet neemt de wet van 30 december 1929 op de vergoeding voor arbeidsongevallen van zeelieden over. Deze wet stond al bekend als een voorbeeld van een «règle d'application immédiate» omdat zij moet worden toegepast op tewerkstelling, in België of in het buitenland, van hen die ingeschreven zijn in de Pool van de zeelieden, en, voor hen die het vak aanleren, zelfs aan boord van een vreemd schip.

Voor de voorliggende casus eist de Belgische Arbeidsongevallenwet, juncto art. 3 van de wet van 27 juni 1969, haar toepasselijkheid rechtstreeks op voor «de werknemers die in België in dienst zijn van een in België gevestigde werkgever of verbonden zijn aan een in België gevestigde exploitatiezetel».

De nietigheid van de arbeidsovereenkomst kan niet worden ingeroepen om toepassing te ontlopen (art. 6 Arbeidsongevallenwet). Dit benadrukt weer de onafhankelijkheid t.a.v. de contractuele verbintenis ; en dus, t.a.v. het wettenstelsel dat deze beheerst.

Bestaat, in termen van onze wet op de sociale zekerheid van arbeiders, voldoende aanraking met België, dan is de contractwet zo min als de delictwet geroepen de colisie van wetten op te heffen.

Het is dus geen «Hineininterpretierung» te besluiten dat het Hof van Cassatie de aanknoping bij de contractwet als techniek niet afdoend vond in de behandelde casus ; dat — algemeen gesproken — een dergelijke verwijzing moet buigen voor een Belgische «rechtstreeks toepasselijke» wetgeving. De minzame bejegening van de beslissing a quo laat wel veronderstellen, dat de hoogste rechters de aansluiting bij de contractwet, de gunstigste verwijzing vinden, althans, zolang geen Belgische imperatieve regel zich opdringt.

Er werd niet onderzocht hoe de Zaïrese wetgeving zich precies uitlaat over de op haar grondgebied plaatsgevonden arbeidsongevallen. Wellicht mag nog uit het arrest worden afgeleid, dat het Hof daaraan weinig belang hechtte, gezien de kracht van de Belgische wettekst. Semi-publiekrecht van het forum zou dan buitenlands imperatief recht primeren.

In de uitspraak kan niet worden gelezen of buitenlands imperatief recht (het komt uit de contractwet of uit de wet van een derde land) moet worden gerespecteerd, indien het ongeval niet binnen het toepassingsgebied van de Belgische gecoördineerde wetten ligt.

Op minstens nog één punt is het besproken arrest van uitzonderlijk belang. De eiseres in cassatie had er precies op gedrukt dat het ging om een aspect van de bescherming van de werknemers; dat de sociaalrechtelijke materie dwingend geregeld wordt door wetten van politie en veiligheid, in de zin van art. 3, 1e lid, B.W. Naar de betekenis, aan dit artikel, eerder, door het Hof van Cassatie zelf gegeven (17 mei 1957, *Pas.*, I, 1111), zijn *alle politionele regels* territoriaal van gelding. De wetgever van de plaats van een voorval is dienaangaand bevoegd. Men weet dat de geciteerde uitspraak de verwijzingsregel voor een auto-ongeval aangaf, als zijnde de *lex loci delicti commissi*.

Er werd later gesuggereerd, dat de algemeenheid van de toen gemaakte aanknopng met het territorium, onze rechtspraak parten zou spelen (P. GOTHOT, «Le droit internationale privé du louage de services ou, si l'on préfère, de la relation de travail — droit social international belge», noot bij Cass., 27 maart 1968, *R.C.J.B.*, 1970, 110 voetnoot 47). De eiseres kon deze rechtspraak nu inroepen, om de Zaïrese wet van de plaats van het ongelukkig voorval te betrekken.

Het Hof verwerpt deze zienswijze terecht. Meteen werd aange- toond hoe gebrekkig het arrest van 17 mei 1957 was op dit punt, door de algemeenheid van de bewoording. Niet alleen de localisering van feiten op het grondgebied van een staat is aanknopingspunt voor het toepassen van dwingende — politionele — bepalingen. Een band als deze in casu voorhanden — de werknemer was verbonden aan een in België gevestigde exploitatiezetel — volstaat evenzeer, althans, nu de *lex fori* dit wil. Men neemt aan dat, algemeen, de intensiteit van de contacten met een bepaald land enerzijds, en de kracht waarmee de verschillende wetgevingen hun toepassing opeisen anderzijds, de elementen zijn, op grond waarvan naar de imperatieve wetten moet worden verwezen. Het arrest van 17 mei 1957 blijft hoogstens nog voor de onrechtmatige daad gelden — hoewel precies in auto-ongevallen ondertussen een verdragsregeling van kracht werd.

Johan Erauw
R.U.G.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 7 MAART 1979

Eerste voorzitter : de h. Wauters
Raadsheer-rapporteur : de h. Sury
Procureur-generaal : de h. Dumon
Advocaten : mrs. De Bruyn en Simont

Onrechtmatige daad—Oorzakelijk verband—Vervulling van een door de wet opgelegde verplichting—Aanvaring—Bergingskosten—Voorrecht van art. 23, § 1, 4°, Zeewet.

Ten aanzien van de voor een aanvaring aansprakelijke scheepseigenaar, wiens schip gezonken is en die zich op de afstand van scheepsvermogen beroept, maakt de Staat voor zijn schuldvordering betreffende de bergingskosten aanspraak op het voorrecht van art. 23, § 1, 4°, Zeewet, dat geldt voor «vergoedingen verschuldigd ter zake van aanvaring».

Wanneer het bestuur kosten maakt alleen om zich te kwijten van zijn verplichtingen in verband met waterwegen of havens, vervult het een wettelijke verplichting. Door de

loutere vervulling van die verplichting lijdt het geen schade die in oorzakelijk verband staat, in de zin van art. 1382 B.W., met het verzuim van de scheepseigenaar die nalaat zijn gezonken schip te lichten.

Hoewel het bestuur gerechtigd is de bergingskosten van het gezonken schip te verhalen op de scheepseigenaar die in gebreke blijft zijn schip te lichten, kan zulks slechts krachtens het K.B. van 15 oktober 1935 geschieden, maar niet krachtens de artt. 1382 en 1383 B.W.

De door het bestuur uitgegeven bergingskosten worden niet door de bepalingen van art. 23, § 1, 4°, Zeewet bedoeld.

Belgische Staat t/ mr.
Deckers q.q. en N.V. P.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 september 1977 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het *middel* afgeleid uit de schending van de artikelen 23, § 1, 4°, 46, § 1, 272, 273 van de wet van 21 augustus 1879 houdende boek II van het Wetboek van Koophandel, genoemde artikelen gewijzigd respectievelijk door de artikelen 1 van de wet van 28 november 1928 (II), 1 van de wet van 28 november 1928 (I), 11 van de wet van 2 april 1965 en 2 van de wet van 28 november 1928 (I), 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 49, 50, 51, 102, (artikel 2, koninklijk besluit van 22 december 1951) 102bis (enig artikel, besluit van de Regent van 18 september 1945) van het koninklijk besluit van 15 oktober 1935, houdende het algemeen reglement van de scheepvaartwegen van het Koninkrijk, en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest eisers vordering ongegrond verklaart, strekkende tot het opnemen in het bevoorrechte passief van het afgestane scheepsvermogen van het gezonken binnenschip «Ubangi» van de schuldvordering wegens de onkosten gemaakt voor het van ambtswege uitgevoerde lichten van voormeld gezonken schip en de lading ervan, op grond dat : 1°) artikel 23, § 1, 4°, van boek II van het Wetboek van Koophandel niet van toepassing is omdat het alhier geen vergoeding betreft verschuldigd wegens schade veroorzaakt door een aanvaring of aan kunstwerken, dokken of waterwegen; de gedane bergingskosten noodzakelijk geweest zijn omdat de scheepseigenaar heeft nagelaten zijn wettelijke verplichting, neergeschreven in de artikelen 49 en volgende van het koninklijk besluit van 15 oktober 1935, uit te voeren; anderzijds niet wordt bewezen «dat schade werd veroorzaakt aan kunstwerken, dokken of waterwegen» (redenen van het beroepen vonnis), en 2°) de bergingskosten «niet zijn opgenomen in de opsomming van de voorrechten in artikel 23 van de Zeewet»; de gemaakte bergingskosten niet onder het begrip «vergoedingen verschuldigd ter zake van aanvaring» vallen (artikel 23, § 1, 4°) «daar de schuldvordering dienaangaande niet steunt op de aanvaring zelf, doch wel op de verplichting die bij de voor de aanvaring aansprakelijk verklaarde scheepseigenaar ... berust» om zijn gezonken schip te lichten, en dat alhier het bevoorrecht karakter zou worden gevraagd «van de bergingskosten van het voor de aanvaring aansprakelijk zijnde schip, dat zelf tot zinken kwam en zich beroept op afstand van scheepsvermogen» (eigen redenen van het arrest),

terwijl, eerste onderdeel, het tegenstrijdig en onverenigbaar is vast te stellen in feite dat de kwestieuze bergingskosten werden uitgegeven voor het lichten van een schip dat tot zinken kwam «ten gevolge van een aanvaring», en vervolgens te oordelen, met ontkenning van het krachtens voormeld

artikel 23, § 1, 4°, gevraagde bevoorrecht karakter van de schuldvordering wegens de kosten welke het bestuur van de waterwegen was gedwongen te maken voor het lichten van dat gezonken schip waarvan het wrak de bevaarbare waterweg belemmerde, dat voormelde schuldvordering niet bevoorrecht is bij toepassing van voormeld artikel 23, § 1, 4°, omdat het alhier geen vergoeding betreft verschuldigd wegens schade «veroorzaakt door een aanvaring», wanneer er niet kan worden overwogen zonder tegenstrijdigheid, tegelijkertijd dat dezelfde uitgaven zijn gedaan «ingevoelge een aanvaring» en dat de wegens die kosten gevorderde schadeloosstelling niet verschuldigd is «wegens schade veroorzaakt door een aanvaring», en terwijl, derhalve, de beslissing die steunt op voormelde tegenstrijdige en met elkaar onverenigbare vaststellingen en overwegingen aldus niet met redenen is omkleed naar de eis van de wet (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

tweede onderdeel, de gronden van het arrest, die verklaren dat de door de Belgische Staat uitgegeven bergingskosten noodzakelijk zijn geweest omdat de aansprakelijke scheepseigenaar «heeft nagelaten zijn wettelijke verplichting tot bergen, voorgeschreven in de artikelen 49 en volgende van het koninklijk besluit van 15 oktober 1935 uit te voeren», en dat de kwestieuze vordering «niet steunt op de aanvaring zelf, doch wel op de verplichting die bij de voor de aanvaring aansprakelijk verklaarde scheepseigenaar berust, om zijn schip dat ten gevolge van een aanvaring tot zinken kwam, te lichten», miskennen dat de verplichting, bij de wet opgelegd aan het bestuur, dat de bewaker van de bevaarbare waterweg is, van ambtswege en op kosten van de aansprakelijke scheepseigenaar het wrak van het schip «Ubangi» te lichten, waarvan de aanwezigheid op de bodem van de waterweg een gevaar voor de scheepvaart uitmaakte, niet zou zijn ontstaan indien de aanvaring met het motorschip «Capelle» zich niet had voorgedaan, zoals zij had plaatsgegrepen en met de gevolgen welke zij heeft gehad, met name het zinken van het schip «Ubangi» ten gevolge van deze aanvaring, en ook miskennen dat het noodzakelijk verband van oorzakelijkheid dat tussen deze aanvaring en bedoelde verplichting van het bestuur bestaat niet wettelijk is kunnen worden verbroken door de daad of de fout van de aansprakelijke scheepseigenaar, die had nagelaten het lichten van het gezonken schip zelf uit te voeren, en terwijl derhalve de beslissing, die weigert wegens de hierboven aangeklaagde redenen aan eisers schuldvordering het karakter toe te kennen van een schuldvordering van vergoedingen, «verschuldigd ter zake van aanvaring» en het voordeel van het bijzonder voorrecht ten behoeve van dit soort van schuldvorderingen, ingesteld door artikel 23, § 1, 4°, van boek II van het Wetboek van Koophandel, zodoende de evengenoemde wetsbepaling schendt alsmede de artikelen 46, § 1, 272, 273 van hetzelfde boek II, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 49, 50, 51, 102 en 102bis van hoger- vermeld koninklijk besluit van 15 oktober 1935,

derde onderdeel, de door het arrest ten overvloede gegeven gronden, die erop wijzen, enerzijds, «dat alhier het bevoorrecht karakter wordt gevraagd van de bergingskosten van het voor de aanvaring aansprakelijk zijnde schip dat zelf tot zinken kwam en dat zich beroept op afstand van scheepsvermogen», en, anderzijds, dat niet wordt bewezen «dat schade werd veroorzaakt aan kunstwerken, dokken of waterwegen» de eerste irrelevant, en de tweede in feite verkeerd zijn, en deswege geen van beide wettelijk de beslissing kunnen dragen die weigert aan eisers schuldvordering het voordeel van het gevraagde voorrecht toe te kennen ; terwijl nochtans eisers

schuldvordering wegens de kosten uitgegeven door het bevoegde bestuur dat van ambtswege en op kosten van de aansprakelijke scheepseigenaar heeft doen overgaan tot het lichten van het schip «Ubangi», hetwelk, tot zinken gekomen ten gevolge van een aanvaring, op de bodem van de waterweg lag en daar een gevaar voor de scheepvaart uitmaakte, uiteraard en in de wettelijke zin van voormeld artikel 23, § 1, 4°, hoewel een schuldvordering zijnde jegens de eigenaar van het schip dat zelf kwam te zinken, een schuldvordering van vergoedingen is, verschuldigd «ter zake van aanvaring» dan wel «ter zake van andere scheepvaartongevallen, alsmede wegens schade veroorzaakt aan ... bevaarbare wateren», nu het zinken van een schip op zichzelf een «scheepsongeval» oplevert, en nu het wrak van het gezonken schip, dat op de bodem van de waterweg ligt en daar een gevaar voor de scheepvaart uitmaakt, uiteraard en naar het wettelijke begrip «een schade veroorzaakt aan bevaarbare wateren» uitmaakt, en terwijl daaruit volgt dat het arrest ten deze verkeerdelijk en op gronden waarvan geen enkele de uitspraak naar de eis van de wet draagt, beslist dat niet wordt bewezen «dat schade werd veroorzaakt aan ... waterwegen», en dat het voorrecht, bepaald door voormeld artikel 23, § 1, 4°, ten deze niet van toepassing was, daar het alhier geen vergoedingen betreft, «verschuldigd ter zake van aanvaring» of van «andere scheepvaartongevallen» of ergens «schade veroorzaakt aan bevaarbare wateren», hetgeen ten deze niet wettelijk kon worden gevonnist (schending van alle vooraan in het middel aangeduide wetsbepalingen, en inzonderheid van de artikelen 23, § 1, 4°, 272 van boek II van het Wetboek van Koophandel, 49 en 102 van voormeld koninklijk besluit van 25 oktober 1935) :

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat de door het onderdeel aangevoerde grief, hoewel eiser daarin van strijdigheid gewaagt, in werkelijkheid erop neerkomt het arrest te verwijten zijn beslissing, volgens welke eiser zich niet kan beroepen op het voorrecht bedoeld door artikel 23, § 1, 4°, van de Zeewet omdat de bergingskosten geen «vergoeding verschuldigd ter zake van aanvaring» zijn in de zin van voormelde wetsbepaling, niet wettelijk kon laten steunen op het motief dat deze bergingskosten werden gemaakt voor het lichten van een schip dat tot zinken kwam «ten gevolge van een aanvaring» ;

Overwegende dat een dergelijke grief niets heeft uit te staan met artikel 97 van de Grondwet, de enige wetsbepaling waarvan de schending wordt aangevoerd ;

Dat het onderdeel derhalve niet ontvankelijk is ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat wanneer het bestuur kosten doet alleen om zich te kwijten van zijn verplichting in verband met waterwegen of havens, het een wettelijke verplichting vervult ; dat het derhalve, door de loutere vervulling van die verplichting, geen schade lijdt die in oorzakelijk verband staat, in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, met het verzuim van de scheepseigenaar die nalaat zijn gezonken schip te lichten ;

Overwegende dat, zo het bestuur weliswaar gerechtigd is de bergingskosten van het gezonken schip te verhalen op de scheepseigenaar die in gebreke blijft zijn schip te lichten, zulks enkel krachtens de door het middel ingeroepen artikelen van het koninklijk besluit van 15 oktober 1935 kan geschieden, doch niet krachtens de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek ;

Overwegende, voor het overige, dat het protocol van ondertekening van het internationaal verdrag tot het vaststellen van enige eenvormige regelen betreffende de voorrechten en hypotheeken op zeeschepen van 10 april 1926, dat samen met dit verdrag door de wet van 20 november 1928 werd goedgekeurd, bedingt dat de wetgeving van elke Staat vrij blijft... 2° «om aan de administraties van de havens, dokken, lichttorens, en bevaarbare waterwegen, die een wrak of andere de scheepvaart belemmerende voorwerpen hebben doen wegruimen..., in geval van niet-betaling, het recht toe te kennen om het schip, het wrak of de andere voorwerpen te weerhouden, te verkopen en zich voor andere schuldeisers op de opbrengst ervan schadeloos te stellen» ;

Dat deze bepaling, voor zover als nodig, bevestigt dat de door het bestuur ten deze uitgegeven bergingskosten door de bepalingen van artikel 23, § 1, 4°, van de Zeewet niet worden bedoeld ;

Dat het onderdeel naar recht faalt ;

Wat het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat, in strijd met de aanvoering van eiser, het arrest niet onderzoekt of het ten deze gaat om vergoedingen verschuldigd wegens schade «aan kunstwerken van havens, dokken en bevaarbare vaarwateren» ; dat immers eiser in conclusie voor het hof van beroep uitdrukkelijk toegaf dat de bergingskosten «niet onder te brengen zijn onder het begrip schade aan kunstwerken van havens, dokken en bevaarbare vaarwateren» en enkel aanspraak maakte op het voorrecht wegens «vergoedingen verschuldigd ter zake van aanvaring» ;

Dat het onderdeel dienaangaande, dat op geen dwingende of de openbare orde rakende wetsbepalingen steunt, nieuw is en dan ook niet ontvankelijk ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening.

NOOT—Zie Cass., 24 april 1978, R.W., 1978-79, 1695, met conclusie van de procureur-generaal DUMON.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 25 OKTOBER 1978

Voorzitter : de h. Legros

Raadsheer-rapporteur : de h. Sace

Procureur-generaal : de h. Dumon

Advocaten : mrs. Simont en De Bruyn

Verkeer—Verplichting voorrang te verlenen—Voorranghebbende bestuurder brengt voertuig opnieuw in beweging na gestopt te hebben—Verlies van voorrang—Vereisten.

Krachtens art. 12.3.2 Wegverkeersreglement verliest de voorranghebbende bestuurder die stopt en dan zijn voertuig opnieuw in beweging brengt, zijn voorrang daardoor niet indien zijn manoeuvre door de andere weggebruiker niet kon waargenomen worden.

R. t/ B.

Gelet op het bestreden vonnis, op 20 juni 1978 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Charleroi ;

Over het *middel*, afgeleid uit de schending van de artikelen 12, meer bepaald 12.3.2, 12.4 en 12.5 van het koninklijk besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer, 97 van de Grondwet, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 3 en 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering,

doordat, na te hebben aangenomen dat — zoals eiser in zijn conclusie had betoogd — de nieuwe weg waarop deze reed vóór hij bij het kruispunt van de chaussée de Bruxelles kwam, een openbare weg is in de zin van artikel 1 van het koninklijk besluit van 1 december 1975, en na erop te hebben gewezen dat eiser toegegeven heeft bij het kruispunt van die twee wegen te hebben gestopt en er enige tijd te hebben gewacht alvorens zich opnieuw in beweging te zetten, het bestreden vonnis beslist dat artikel 12.3.2 van voormeld koninklijk besluit enkel slaat op de bestuurder «die voorrang heeft en stopt», zonder dat daarbij sprake is van «een uitzondering krachtens welke de voorrang niet verloren zou gaan in geval de voorrangplichtige bestuurder het stoppen van de voorranghebbende niet effectief heeft waargenomen», dat eiser door te stoppen zijn voorrang rechts verloren heeft en dat zijn gedraging derhalve onder toepassing valt van de artikelen 12.4 en 12.5 van gezegd koninklijk besluit,

terwijl, zoals eiser in zijn conclusie aanvoerde, een voorranghebbende weggebruiker die bij een kruispunt stopt, zijn voorrang slechts verliest indien de andere weggebruiker zijn manoeuvre heeft gezien of heeft kunnen zien ; eiser heeft betoogd dat verweerder op geen enkel ogenblik heeft gezien dat hij stopte ; verweerder zulks heeft toegegeven door te verklaren dat eisers wagen het kruispunt opgereden is zonder te stoppen en dat hij het stoppen overigens niet had kunnen zien doordien het zicht ter plaatse van het ongeval beperkt was ten gevolge van het nachtelijk duister,

waaruit volgt dat waar het voormeld verweermiddel verwerpt op grond van de enkele overweging dat wanneer een voorranghebbende weggebruiker stopt, zulks voldoende is om hem die voorrang te doen verliezen, het bestreden vonnis een schending inhoudt van dat artikel 12.3.2 en derhalve ook van de artikelen 12.4 en 12.5, en derhalve noch de strafrechtelijke noch de burgerrechtelijke veroordelingen ten laste van eiser wettelijk verantwoordt ;

Overwegende dat, na te hebben aangenomen dat eiser ten opzichte van verweerder voorrang rechts genoot, het vonnis oordeelt dat eiser die voorrang verloren heeft doordat hij bij het kruispunt van die twee openbare wegen gestopt heeft en er enige tijd gewacht heeft alvorens zich opnieuw in beweging te zetten ; dat het vonnis overigens vermeldt dat «de bewoordingen van artikel 12.3.2 van het koninklijk besluit van 1 december 1975 ... volkomen duidelijk zijn en geen enkele beperking inhouden» en dat het geval waarbij de voorrangplichtige bestuurder het stoppen van de voorranghebbende niet effectief heeft waargenomen, niet van de in dat artikel neergelegde regel is uitgezonderd ;

Overwegende dat krachtens dat artikel 12.3.2, de voorranghebbende bestuurder die stopt en dan zijn voertuig opnieuw in beweging brengt, zijn voorrang daardoor niet verliest indien zijn manoeuvre door de andere weggebruiker niet kon worden waargenomen ;

Overwegende dat door eiser met een beroep op de artikelen 12.3.2, 12.4 en 12.5 van het koninklijk besluit van 1 december 1975 te veroordelen op grond dat hij door te stoppen zijn voorrang verloren had ongeacht of verweerder dat manuever al dan niet had waargenomen, het vonnis met die wettelijke bepalingen in strijd is ;

Dat het middel gegrond is ;

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 24 APRIL 1978

Voorzitter : de h. Naulaerts

Raadsheer-rapporteur : de h. Meeùs

Advocaat-generaal : de h. Duchatelet

Advocaat : mr. Fally

Gerechtskosten—Verwijzing van de in het ongelijk gestelde partij in de kosten—Bijzondere wetten—Art. 1382 B.W.

Artikel 1382 B.W. is in de zin van art. 1017 Ger. W. een bijzondere wettelijke bepaling krachtens welke de kosten ten laste kunnen gelegd worden van de partij door wier schuld zij zijn veroorzaakt, zelfs indien de andere partij in het ongelijk is gesteld.

V.Z.W. I. t/ B.

Gelet op het bestreden arrest, op 12 februari 1976 door het Arbeidshof te Luik, afdeling Namen, gewezen ;

Over het *middel* afgeleid uit de schending van de artikelen 1017, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, gewijzigd bij artikel 15 van de wet van 24 juni 1970, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 8, eerste lid, van het koninklijk besluit van 19 december 1967 houdende algemeen reglement in uitvoering van het koninklijk besluit nr. 38 van 27 juli 1967, houdende inrichting van het sociaal statuut der zelfstandigen en 97 van de Grondwet,

doordat, nu eiseres, sociale verzekeringskas voor zelfstandigen, betoogd had dat zelfs indien verweester, haar aangeslotene, voor de jaren 1972 en 1973 geen bijdragen verschuldigd was omdat zij einde 1971 alle beroepsbezigheid als zelfstandige had gestaakt, de kosten van de door eiseres tot betaling ervan ingestelde rechtsvorderingen niettemin door verweester moesten worden gedragen aangezien die rechtsvorderingen noodzakelijk waren geworden door de fout die zij had begaan door de staking van alle beroepsbezigheid als zelfstandige niet mede te delen aan eiseres, als vereist ingevolge voornoemd koninklijk besluit van 19 december 1967 en door bovendien niet te antwoorden op de waarschuwingen die haar voor de rechtspleging werden toegestuurd, het arrest, met bevestiging van de beslissing van de eerste rechter, eiseres in de kosten van die rechtsvorderingen veroordeelt en ook in de kosten van het hoger beroep, en die beslissing voornamelijk baseert, met verwijzing naar de motieven van de eerste rechter en op grond van zijn eigen motieven, op het feit dat eiseres de kosten van haar rechtsvorderingen moet dragen omdat zij in het ongelijk werd gesteld, overeenkomstig de regel van artikel 1017 van het Gerechtelijk Wetboek, die moet worden toegepast zolang de wetgever

geen sanctie bepaald zal hebben voor de verzekerde die nalaat de kas waarbij hij is aangesloten in te lichten over de staking van alle beroepsbezigheid als zelfstandige, en op het feit dat de schade die eiseres door die nalatigheid geleden heeft, ten deze de kosten van de rechtsvorderingen die ongegrond werden verklaard, slechts vergoed zou kunnen worden door een andere rechtsvordering die steunt op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

terwijl de bepalingen van de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek afwijken van de regel dat de partij die in het ongelijk wordt gesteld in de kosten wordt veroordeeld, zodat die regel niet belet dat de kosten van een rechtsvordering, die ongegrond wordt verklaard doch die noodzakelijk werd door de schuld van de winnende partij, ten laste van laatstgenoemde zouden worden gelegd, zelfs wanneer die fout niet speciaal door de wet wordt bestraft (schending van de artikelen 1017, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek) ; het arrest dat impliciet aanneemt, of althans niet ontkent dat verweester te kort is gekomen aan haar wettelijke verplichting eiseres in te lichten over de toestand die de verwerping heeft veroorzaakt van de door laatstgenoemde ingestelde rechtsvorderingen en, bijgevolg, dat ze door haar schuld noodzakelijk werden, dus niet kon steunen op de voornoemde regel om te weigeren nu reeds de kosten van die rechtsvorderingen ten haren laste te leggen (schending van al de in het middel aangehaalde wettelijke bepalingen, behalve artikel 97 van de Grondwet) en de veroordeling van eiseres zowel in de kosten van eerste aanleg als van hoger beroep niet regelmatig met redenen omkleedt (schending van artikel 97 van de Grondwet) :

Overwegende dat eiseres voor het arbeidshof betoogde dat, zelfs wanneer zij in het ongelijk werd gesteld in haar rechtsvorderingen tot betaling van de bijdragen in de sociale verzekeringen voor zelfstandigen, de kosten ten laste van verweester moesten worden gelegd omdat ze werden veroorzaakt door de fout van laatstgenoemde die met name verzuimd had de verplichting in acht te nemen die haar werd opgelegd ingevolge artikel 8 van het koninklijk besluit van 19 december 1967 houdende algemeen reglement in uitvoering van het koninklijk besluit nr. 38 van 27 juli 1967 houdende inrichting van het sociaal statuut der zelfstandigen, aan haar kas de staking van alle beroepsbezigheden als zelfstandige mede te delen ;

Overwegende dat het arrest die aanspraak verwerpt op grond, enerzijds, dat genoemd artikel 8 geen enkele straf bepaalt en, anderzijds, met overname van de motieven van de eerste rechter, dat de schade die eiseres zou hebben geleden enkel vergoed zou kunnen worden wanneer zij een nieuwe rechtsvordering instelde die gebaseerd was op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek ;

Overwegende dat naar luid van artikel 1017, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 24 juni 1970, tenzij bijzondere wetten anders bepalen, ieder eindvonnis, zelfs ambtshalve, de in het ongelijk gestelde partij in de kosten verwijst, onverminderd de overeenkomst tussen partijen, die het eventueel bekrachtigt ;

Overwegende dat artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, in de zin van voornoemd artikel 1017, eerste lid, een bijzondere wettelijke bepaling is krachtens welke de kosten ten laste kunnen gelegd worden van de partij door wier schuld zij zijn veroorzaakt, zelfs indien de andere partij in het ongelijk is gesteld ;

Overwegende dat de motieven van het arrest zijn beslissing dus niet wettelijk verantwoord ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

NOOT—De gewezen zelfstandige die gedagvaard wordt tot betaling van bijdragen en die na zijn activiteit gestaakt te hebben, nagelaten heeft zijn fonds hiervan te verwittigen, moet tot de kosten veroordeeld worden, hoewel de vordering niet gegrond verklaard wordt. Het fonds werd inderdaad verplicht onnodige kosten te doen (Arbh. Brussel, 8 februari 1973, T.S.R., 1973, 272). Er werd zelfs beslist dat de verzekerde die met betrekking tot zijn bijdrageverplichting krachtens het sociaal statuut van zelfstandigen de verjaring pas opwerpt na betekening van de dagvaarding, in de kosten moet worden verwezen (Arbrb. Brussel, 5 februari 1974, R.W., 1973-74, 2452).

J.L.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 14 FEBRUARI 1979

Voorzitter : de h. Poupart

Raadsheren : de h. Kebers en mevr. Declerck

Openbaar ministerie : de h. Geyskens

Advocaten : mrs. Bervoets en Isenbaert loco Ceairain

Echtscheiding—Op grond van bepaalde feiten—Voorlopige maatregelen—Bewaringsrecht t.a.v. de kinderen—Schoolkeuze—Taalregime.

De echtgenoot aan wie tijdens de echtscheidingsprocedure het hoederecht over de gemeenschappelijke kinderen voorlopig in gemeen overleg werd toegewezen, heeft een voorkeurrecht met betrekking tot de keuze. De andere echtgenoot kan in geval van misbruik van dat recht een beroep doen op gerechtelijke controle.

Ten deze strookt het met het hoogste belang van de nog jonge kinderen, die te Brussel de lagere school in het Frans volgden, dat de moeder, die zich samen met de kinderen zonder verzet vanwege de vader in een Vlaamse stad heeft gevestigd, hen de lessen laat volgen in een dicht bij hun woning gelegen Nederlandstalige school, te meer nu blijkt dat zij zich behoorlijk aanpassen.

Op de H. t/ I.

Overwegende dat bij deurwaardersexploot van 11 augustus 1978 geïntimeerde I. zijn echtgenote O.D.H. dagvaardde ten einde voorlopige maatregelen te horen bevelen betreffende een vordering tot echtscheiding wegens bepaalde redenen door deze laatste op 8 april 1976 ingesteld ;

Dat de twee gevorderde maatregelen betrekking hebben op de gemeenschappelijke kinderen van partijen, het voorlopig bewakingsrecht dat volgens de vader aan de moeder zou moeten worden toegekend, doch onder voorwaarde de kinderen de lessen te laten volgen in een school van het Franstalig regime en het bezoekerrecht van de vader jegens zijn kinderen ;

Overwegende dat de eerste rechter het voorlopig hoederecht aan de moeder toekende en dat hij het afhankelijk stelde van de door de vader geëiste voorwaarde ;

Overwegende dat het hoger beroep beperkt is tot de verplichting die aan de moeder wordt voorgeschreven om haar kinderen onderwijs te laten volgen in een school van het Franstalig regime ;

Overwegende dat uit het huwelijk van partijen drie kinderen geboren werden : A. I., geboren op 16 februari 1967, A. I., geboren op 8 december 1967, N. I., geboren op 8 oktober 1970 ;

Overwegende dat partijen sinds 1967 feitelijk gescheiden leven en appellante sedert dat ogenblik de materiële hoede over de kinderen uitoefende, terwijl geïntimeerde regelmatig het bezoek van de kinderen ontving ;

Dat de kinderen tot en met het einde van het schooljaar 1977-1978 de lessen volgden in een school van het Franstalig regime te Brussel, stad waar de echtelijke woonplaats vastgesteld was ;

Dat appellante zich onlangs met de drie kinderen te Mechelen is gaan vestigen, stad waarvan ze oorspronkelijk afkomstig was en waar haar familieleden woonachtig zijn ;

Dat als gevolg van deze verhuizing naar het Nederlandstalig landsgedeelte, de moeder van zins was haar kinderen vanaf september 1978 te laten inschrijven in een school van het Nederlands taalregime ;

Overwegende dat appellante tegen het bevelschrift aanvoert dat zij praktisch verplicht was de kinderen van school te veranderen gelet op de onmogelijkheid te Mechelen Fransstalig onderwijs te volgen ; dat ondanks de aanpassingsmoeilijkheden, die slechts kortstondig zijn, het voor de kinderen beter is in Mechelen naar school te gaan en dat de door de eerste rechter opgelegde verplichting voor haar bijzonder zware financiële en materiële lasten zou meebrengen ;

Overwegende dat de echtgenoot aan wie het hoederecht over de gemeenschappelijke kinderen voorlopig in gemeen overleg werd toegewezen, een voorkeurrecht heeft met betrekking tot de schoolkeuze ;

Dat de andere echtgenoot echter in geval van misbruik van dat recht een beroep kan doen op gerechtelijke controle (Hof Brussel, 29 juni 1967, J.T., 1967, 609 ; Hof Brussel, 31 oktober 1972, Pas., 1973, II, 44) ;

Overwegende dat terzake de moeder geen enkel verwijt kan toegestuurd worden in verband met de door haar gedane schoolkeuze, gevolg van haar vestiging samen met de kinderen en zonder verzet vanwege de vader, in een stad gelegen in het Nederlandstalig landsgedeelte ;

Dat haar beslissing de kinderen niet te ver van huis naar school te laten gaan, in de gegeven omstandigheden, met het hoogste belang van deze nog jonge kinderen, die het lager onderwijs volgen, strookt ;

Dat vermoeiende verplaatsingen vóór en na de lessen, die op zichzelf reeds een voldoende inspanning vergen, op deze manier vermeden worden en dat tevens een zware financiële last bespaard wordt ;

Dat de moeilijkheden die de kinderen ontegensprekelijk ondervinden wegens de wijziging van het taalstelsel van het genoten onderwijs, niet opwegen tegen het voordeel de lessen te mogen volgen in de onmiddellijke nabijheid van hun woonplaats ;

Dat, daarenboven, volgens het getuigschrift opgemaakt op 5 januari 1979 door de directeur van de school van de Stad Mechelen, waar de drie kinderen de lessen volgen, deze laatsten zich behoorlijk aanpassen, dat ze kans hebben van slagen in hun onderscheiden klassen van het lager onderwijs en dat hun uitslagen gedurende de eerste vier maanden van

het schooljaar 1978-1979 niet beter of slechter zijn dan hun resultaten in hun vorige school ;

Dat de voorwaarde waaraan de eerste rechter het voorlopig hoederecht van de moeder verbonden heeft moet worden afgeschaft ; dat zulks in overeenstemming is met het grootst belang van deze kinderen ;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gehoord de heer Geyskens, substituut-procureur-generaal, in de lezing van zijn gelijkvormig advies ter openbare terechtzitting van 31 januari 1979 ;

Verklaart het hoger beroep toelaatbaar en gegrond binnen de hiervoren aangeduide perken ;

Doet de bestreden beschikking teniet voor zover ze het voorlopig bewind over de persoon en de goederen van de drie minderjarige kinderen van partijen verbindt aan de verplichting voor appellante deze kinderen de lessen te laten volgen in een school van het Franstalig onderwijs ;

Hieromtrent wijzigend,

Laat appellante toe de gemeenschappelijke kinderen in te schrijven in het Nederlandstalig onderwijs te Mechelen ;

Veroordeelt geïntimeerde tot de kosten van het hoger beroep.

NOOT—Vgl. Hof Brussel, 30 december 1974, R.W., 1975-76, 1941.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e KAMER — 14 DECEMBER 1978

Voorzitter : de h. De Préter

Raadsheren : de hh. Carsau (rapporteur) en Devos

Advocaat-generaal : de h. D'Haenens

Advocaat : mr. D'Hoore

Valsheid in geschrifte—Verwisselen van prijskaartjes op te koop aangeboden producten.

Het verwisselen van een prijskaartje vermeldende een verkoopaanbod tegen een kaartje vermeldende een lagere prijs, is een valsheid in handelsgeschriften die onder de toepassing van de artt. 193, 196 en 197 Sw. valt.

D.

Conclusie van het openbaar ministerie

1. Beklaagde bekent, op 21 november 1977, in de zelfbediening-kledingzaak C & A te Kortrijk een prijskaartje van 295 fr. te hebben omgewisseld tegen een kaartje van 990 fr. en zich aan de kassa te hebben aangemeld met een damespull, ter waarde van 990 fr., waarop ze bedrieglijk het prijskaartje vermeldend 295 fr. had aangebracht, met de bedoeling zich dit kledingstuk te doen overhandigen tegen voormelde prijs, die lager was dan de werkelijke prijs waartegen het koopaanbod gedaan werd.

Het bedrog werd aan de kassa ontdekt.

Beklaagde betaalde uiteindelijk voor de damespull de oorspronkelijk aangeduide prijs van 990 fr.

2. Wegens deze feiten werd beklaagde vervolgd voor de Correctionele Rechtbank te Kortrijk onder de tenlastelegging : poging tot diefstal.

Bij vonnis op tegenspraak van 14 maart 1978 werd zij vrijgesproken onder de motivering dat de aangeklaagde feiten noch als poging tot diefstal, noch als oplichting, noch als misbruik van vertrouwen, noch als valsheid in geschrifte kunnen worden gekwalificeerd en, meer algemeen, dat ze geen enkel strafbaar karakter hebben.

Aangezien de rechtbank de feiten heeft onderzocht in het licht van alle strafrechtelijke kwalificaties en beslist heeft dat ze geen enkel strafbaar karakter hebben, zou het principe van het gewijsde (ne bis in idem) zich verzetten tegen nieuwe strafvervolgingen onder welke kwalificatie ook.

Door de procureur des Konings te Kortrijk werd, op regelmatige wijze, hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van 14 maart 1978 op 23 maart 1978. Het rechtsmiddel is tijdig ingesteld en derhalve toelaatbaar.

3. Overwegende dat de Correctionele Rechtbank te Kortrijk terecht besliste dat de aangeklaagde feiten noch als poging tot diefstal, noch als oplichting, noch als misbruik van vertrouwen kunnen worden omschreven ;

Overwegende evenwel dat die feiten wel tenlasteleggingen van valsheid in geschrifte en van gebruik van vervalste geschriften opleveren ;

Overwegende immers dat de prijsaanduiding op een te koop aangeboden artikel in een tekensysteem, nl. een cijfergegeven dat de prijs weergeeft, een geschrift uitmaakt dat een gedachte uitdrukt (J. Vanhalewyn en L. Dupont, Valsheid in geschriften, A.P.R., nrs. 41 en 56) ;

Overwegende bovendien dat de aldus uitgedrukte gedachte een *juridische draagwijdte* heeft en *zich aan het openbaar vertrouwen opdringt* :

dat inderdaad de prijsaanduiding die ingevolge artikel 2, § 1, van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken verplicht is voor iedere handelaar die, in het raam van een beroepswerkzaamheid, de verbruiker producten te koop aanbiedt, een *koopaanbod* uitmaakt en voor de verbruiker het recht scheidt het bedoelde artikel te verwerven tegen de getekende prijs (L. Fredericq, *Belg. Handelsrecht*, I, 1976, blz. 445-446, nr. 410 ; A. De Caluwé, A. Delcorde en X. Leurquin, *Les pratiques du commerce*, I, blz. 146, nrs. 85-86, en blz. 154, nr. 92 ; vlg. J. Schoentjes-Merchiers, *R.C.J.B.*, 1971, 228, nrs. 8 en 9) ;

dat bovendien voor het innen van de prijs aan de kassa, de kassier gehouden is het artikel aan de koper te overhandigen tegen de som op het prijskaartje vermeld ; dat de prijskaart gehecht aan het artikel voor hem het bewijs levert van het koopaanbod tegen de erop vermelde prijs, zodat hij derhalve gerechtigd is het juridisch feit van het koopaanbod, zoals vastgelegd in het hem voorgelegd geschrift, nl. het prijskaartje, als waar te beschouwen ; dat door het bedrieglijk omwisselen van de prijskaartjes door de koper het openbaar vertrouwen gekrenkt wordt ;

Overwegende derhalve dat de aangeklaagde feiten de tenlasteleggingen opleveren van valsheid in handelsgeschriften (het bedrieglijk omwisselen van prijskaartjes) en gebruik van vervalste geschriften (het bedrieglijk aanbieden aan de kassa van het omgewisselde prijskaartje) ; dat evenwel, na te hebben vastgesteld dat de tenlaste gelegde feiten onder de toepassing vallen van de artikelen 193, 196 en 197 Sw., en derhalve strafbaar zijn met *criminele* straf, de correctionele rechtbank

zich *onbevoegd* had dienen te verklaren wegens het ontbreken van correctionalisering door het onderzoeksgerecht overeenkomstig de artikelen 2 en 6 van de wet van 4 oktober 1867 op de verzachtende omstandigheden ;

Om die redenen,

Behage het aan het Hof,

Het bestreden vonnis te niet te doen en opnieuw wijzend, met eenparigheid van stemmen, vast te stellen dat de feiten de misdaad opleveren omschreven door de artikelen 193, 196 en 197 Sw., en zich, om de hierboven aangegeven redenen, onbevoegd te verklaren «ratione materiae».

Arrest

Naar het oordeel van het hof dient het ten laste van beklagde gelegd feit op de onderstaande wijze heromschreven te worden : «Verdacht te Kortrijk op 21 november 1977 valsheid te hebben gepleegd in authentieke en openbare geschriften en/of handels- of bankgeschriften of private geschriften, hetzij door valse handtekeningen, hetzij door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of ontlastingen van schuld valselijk op te maken of door ze achteraf in de akten toe te voegen, hetzij door toevoeging of vervalsing van bedingen, van verklaringen of van feiten, welke deze akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen, de valsheid ten deze erin bestaande in de zelfbedieningszaak C & A het op een pull gehechte prijsetiket, vermeldende een verkoop aanbod tegen de prijs van 990 fr. bedrieglijk te hebben vervangen door een prijsetiket, vermeldende een verkoop aanbod tegen de prijs van 295 fr. en de pull met dit laatste prijsetiket aan de kassa met het oog op de betaling te hebben aangeboden, en aldus van die valse akte of dit vals stuk gebruik te hebben gemaakt».

Deze misdrijven worden bedoeld en gestraft bij de artikelen 196, 197, 213 en 214 van het Strafwetboek. Daarop is een criminele straf gesteld.

Bij gebreke van correctionalisatie is het hof niet ter zake bevoegd.

Op die gronden,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak,

Gelet op artikelen 211 van het Wetboek van Strafvordering en 24 der wet van 15 juni 1935, welke wetsbepalingen door de heer voorzitter ter terechtzitting van heden werden aangeduid ;

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk en erover beslissend ;

Doet het bestreden vonnis teniet en opnieuw wijzend met eenparige stemmen :

Stelt vast dat de feiten dienen omschreven te worden als volgt : «Verdacht van te Kortrijk op 21 november 1977 valsheid te hebben gepleegd in authentieke en openbare geschriften, en/of in handels- of bankgeschriften of private geschriften, hetzij door valse handtekeningen, hetzij door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of ontlastingen van schuld valselijk op te maken of door ze achteraf in de akten toe te voegen, hetzij door toevoeging of vervalsing van bedingen, van verklaringen of van feiten, welke deze akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen, de valsheid ten deze erin bestaande in de zelfbedieningszaak C & A het op een pull gehechte prijsetiket, vermeldende een verkoop aanbod tegen de prijs van 990 fr.

bedrieglijk te hebben vervangen door een prijsetiket, vermeldende een verkoop aanbod tegen de prijs van 295 fr. en de pull met dit laatste prijsetiket aan de kassa met het oog op de betaling te hebben aangeboden en van het aldus van die valse akte of dit vals stuk gebruik te hebben gemaakt.»

Verklaart zich derhalve onbevoegd ratione materiae.

Laat de kosten van beide aanleggen gevallen aan de zijde van het openbaar ministerie ten laste van de Staat.

NOOT—*Het verwisselen van prijskaartjes in een warenhuis*

1. Wie zich aan de kassa aanmeldt met een voorwerp waarvan hij het prijskaartje heeft verwisseld of vervalst, pleegt geen diefstal omdat hij zich het goed nog niet heeft toegeëigend en hij maakt zich ook niet schuldig aan misbruik van vertrouwen omdat hij zich nog niet als bezitter van de zaak gedraagt. Het gekozen of uit het rek genomen voorwerp dat de klant in het mandje meedraagt of in het winkelkarretje voortduwt, is nog niet zijn eigendom zolang hij de kassa niet voorbij is of tenminste zolang hij geen daad heeft gesteld die erop wijst dat hij zich de zaak heeft toegeëigend.

2. Wie een voorwerp door middel van prijsvervalsing tegen een lagere prijs verkregen heeft, maakt zich ongewijfeld schuldig aan oplichting. Het verwisselen van de prijskaartjes is een listige kunstgreep die determinerend is bij de totstandkoming van de verkoopovereenkomst, want zonder deze verwisseling zou de verkoper niet hebben ingestemd met de levering van het goed tegen deze lage prijs.

De oplichting behelst het voorwerp zelf dat de winkelier nooit tegen deze lage prijs zou hebben afgegeven of geleverd indien er geen bedrog was gepleegd en het zou onjuist zijn het verschil tussen de betaalde prijs en de verkoopwaarde van het goed daarvoor in aanmerking te nemen. Het prijsverschil zal enkel een rol spelen bij het bepalen van de benadeling en bij de toekenning van de schadevergoeding.

3. Wie oplichting ten laste legt, dient ook te bewijzen dat het misdrijf voltrokken was op het ogenblik van de vaststelling der feiten. Meestal zal het de kasjuffrouw zijn die vaststelt dat er met de prijsaanduiding werd geknoeid, en op dat moment is de koopwaar nog niet afgegeven of geleverd in de zin van artikel 496 Sw.

De afgifte van de zaak, de overhandiging van het goed of de levering volgt pas na de betaling aan de kassa en het bedrog bij prijsverwisseling of vervalsing is dan nog maar een poging tot oplichting, die door onze verouderde strafwet niet strafbaar is gesteld.

4. Het ontslag van rechtsvervolging dat de eerste rechter voor deze feiten verleende zat het openbaar ministerie blijkbaar dwars en er werd dan ook gezocht naar een andere incriminatie om deze bedrieglijke praktijken alsnog te beteugelen.

De prijsverwisseling wordt beschouwd als een valsheid in geschrifte op de overweging dat de prijs «een gedachte uitdrukt die een juridische draagwijdte heeft en zich aan het openbaar vertrouwen opdringt», terwijl aan de prijsaanduiding en het daaruit afgeleid verkoop aanbod — pour les besoins de la cause — een overdreven juridisch belang wordt gehecht.

Het vervalste prijskaartje of het verwisselde etiket kunnen ongewijfeld de argeloze kasjuffrouw misleiden of verschalken, maar daarom is deze listige kunstgreep nog geen valsheid in geschrifte.

5. Het aanbrengen van een prijsetiket van de ene koopwaar op de andere of de verwisseling van de prijskaartjes, zonder dat enigerlei gegeven vervalst of nagemaakt werd, leveren niet de bij de artikelen 193 en volgende van het Strafwetboek strafbaar gestelde vervalsing van een akte of een stuk of gebruik van een valse akte of een vals stuk op (cf. Cass., 22 oktober 1968, *Arr.Cass.*, 1969, 220 ; Cass., 22 juli 1970, *Arr.Cass.*, 1970, 1032 ; Cass., 1 december 1970, *Arr.Cass.*, 1971, 319).

6. Ik meen dat de bestraffing eerder moet worden gezocht onder de bedriegerij. Artikel 499 van het Strafwetboek bestraft hen die door het aanwenden van listige kunstgrepen de koper of de verkoper omtrent de hoeveelheid van de verkochte zaak bedriegen.

In beginsel wordt alleen de vervalsing van het gewicht of het volume van de verkochte zaak bedoeld, maar ook de prijs van een koopwaar is een «hoeveelheid» en de wetgever heeft alle vormen van bedrog willen beteugelen : «toutes les fraudes que la mauvaise foi

pourrait inventer» (*Législation criminelle*, III, p. 685 ; J. NYPELS en J. SERVAIS, *Le code pénal belge interprété*, IV, p. 147, nr. 1 ; G. BELTJENS, *Le code pénal*, art. 499, nr. 1).

7. De artikelen 498, 499 en 500 Sw. vereisen niet dat de levering is geschied, dat de prijs werd betaald of dat de medecontractant werd benadeeld. Uit de parlementaire voorbereiding, uit de rechtsleer en uit de rechtspraak blijkt voldoende dat het misdrijf voltrokken is op het ogenblik van de misleiding, van de fraude of van de verschalking. De listige kunstgrepen zijn dan voltooid en hebben de verhoopde uitwerking gekregen.

Art. 499 Sw. vermeldt geen afgifte of levering van de verkochte zaak : een loutere wilsovereenstemming betreffende de prijs, de hoeveelheid of de aard van de verkochte zaak is reeds voldoende om de wettelijke bescherming tegen bedriegerij te genieten.

8. Wanneer de prijsverwisseling geschiedt inzake voedingsmiddelen, kan eventueel ook art. 500 Sw. toepasselijk zijn want de vervalsing van voedingsmiddelen betreft niet alleen de kwaliteit en de zuiverheid van de produkten, maar ook de waarde en de prijs (J. NYPELS en J. SERVAIS, *o.c.*, IV, p. 156, nr. 3 ; G. BELTJENS, *o.c.*, art. 500, nr. 4 ; Hof Gent, 27 maart 1872, *Pas.*, 1872, II, 234).

De strafwet bedreigt niet alleen de verkoper of degene die de vervalste voedingsmiddelen te koop stelt, maar elkeen die zich aan vervalsing ervan schuldig maakt. De koper wordt bij de bestraffing niet uitgesloten, ook al heeft de wetgever in art. 500 Sw. nagelaten de koper uitdrukkelijk te vermelden zoals hij achteraf bij de wet van 17 juni 1896 gedaan heeft voor art. 499 Sw.

9. De rechtspraak zal moeten uitmaken welke de meest aangepaste kwalificatie is van dit nieuwsoortig misdrijf. Indien zou blijken dat de strafwet onvoldoende elastisch is om de betuiging van deze bedrieglijke handelwijze te garanderen, dan moet de wetgever maar de nodige wijzigingen aanbrengen in artikel 499 Sw. om de oneerlijke klant te bestraffen.

A. Vandeplass

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4e KAMER — 13 DECEMBER 1978

Voorzitter : de h. Blockx

Raadsheren : de hh. Spaas en Van Nuffel

Advocaten : mrs. Willems en Lambrechts loco Demal

Cheque—Diefstal van chequeboekje—Aansprakelijkheid van de eigenaar van het boekje.

Met betrekking tot de toepassing van art. 35bis Chequewet verwijt de eigenaar van het ontvreemde chequeboekje de bank ten onrechte dat het verzet tegen de uitbetaling van de ontvreemde chequeformulieren geen nuttig gevolg heeft gehad, nu het voor de bank onmogelijk was de uitbetaling te verhinderen aangezien de chequeformulieren uitgeschreven werden onder de waarborg van de eurochequebankkaart die samen met het chequeboekje ontvreemd werd. Ook het risico van de ontvreemding van de kaart is ten laste van de eigenaar, die bij de ontvangst ervan een verklaring ondertekend heeft waarbij hij alle aansprakelijkheid op zich nam voor het eventueel misbruik dat van de kaart zou worden gemaakt.

A. t/ Bank X

Overwegende dat de doelstelling van de oorspronkelijke vordering van geïntimeerde, alsmede de feitelijke toedracht van het geschil voldoende omstandig in het bestreden vonnis zijn toegelicht, zodat het hof desaan gaande naar de uiteenzetting van de eerste rechter verwijst ;

Overwegende dat de eerste rechter om motieven door het

hof beaamd en door beroepsconclusies niet weerlegd, terecht de vordering van geïntimeerde heeft ingewilligd en de tegenvordering van appellante als ongegrond heeft afgewezen ;

Overwegende dat artikel 35bis van de wet van 1 maart 1961 stelt dat «de eigenaar van een chequeboekje aansprakelijk is voor de orders gegeven op de chequeformulieren uit zijn boekje. Hij draagt alle gevolgen die voortvloeien uit het verlies, de diefstal of het verkeerd gebruik van die formulieren, tenzij hij bewijst : ofwel dat aan de betrokkene (bank) bedrog of grove schuld te wijten is, ofwel dat de cheque verloren, gestolen of vervalst werd nadat de wettige geadresseerde hem ontvangen had» ;

Overwegende dat appellante noch bedrog noch grove schuld in hoofde van geïntimeerde (betrokkene) aantoonde ; dat evenmin aangetoond wordt en trouwens strijdig is met de feitelijke gegevens van de zaak, dat de chequeformulieren vervalst werden nadat de geadresseerde ze ontvangen had ;

Overwegende dat appellante aan geïntimeerde verwijt dat het gedane verzet tegen de uitbetaling van de ontvreemde chequeformulieren geen nuttig gevolg heeft gehad ; dat appellante in dat verband immers volledig uit het oog verliest dat het voor geïntimeerde onmogelijk was de uitbetaling van de ontvreemde chequeformulieren te verhinderen aangezien deze uitgeschreven werden onder de waarborg van de eurochequebankkaart van appellante, die samen met de chequeboekjes ontvreemd werd ;

Overwegende dat waar het risico van de diefstal van de chequeboekjes ten laste van appellante is, dit eveneens geldt voor de ontvreemding van de eurochequebankkaart, zoals blijkt uit de ondertekende verklaring van 17 september 1973 waarbij appellante alle aansprakelijkheid op zich heeft genomen voor het eventueel misbruik dat van haar eurochequebankkaart zou worden gemaakt ;

Overwegende dat de diefstal van de chequeboekjes samen met de bankkaart door appellante niet als overmacht kan worden ingeroepen ; dat integendeel het aan haar onvoorzichtigheid zelf te wijten is dat samen met haar chequeboekjes ook haar bankkaart ontvreemd werd aangezien zij deze stukken gezamenlijk geborgen had in haar handtas, die zij in haar argeloosheid in een onbeheerd gelaten voertuig achtergelaten had ; dat zowel de diefstal van de chequeformulieren als de diefstal van de bankkaart konden worden vermeden ;

Overwegende dat appellante tevergeefs aan geïntimeerde het verwijt maakt het risico van de gebeurlijke diefstal van chequeformulieren en eurochequebankkaart onvoldoende verzekerd te hebben ; dat immers uit niets blijkt dat geïntimeerde enige verplichting had om in voordeel van appellante een dergelijke verzekering aan te gaan ; dat integendeel appellante zich zeer gelukkig moet achten dat geïntimeerde een dergelijke verzekeringspolis afgesloten had, waardoor het door haar geleden nadeel met 247.500 fr. beperkt werd ;

Overwegende dat de door appellante ingestelde tegeneisen alle grond missen ; dat vooreerst niet aangetoond is dat geïntimeerde niet gerechtigd zou zijn de ontvangen storting van 24.566 fr., terugbetaling B.T.W., aan te rekenen op de debetstand van de zichtrekening van appellante ; dat geïntimeerde daarenboven gerechtigd is interesten aan te rekenen op de debetstand van de zichtrekening van appellante, dit ingevolge de bestaande reglementering inzake het openen van een zichtrekening ;

(...)

NOOT—Bovenstaand arrest bekrachtigt Kh. Hasselt, 8 december 1976, R. W., 1976-77, 1525.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE VEURNE

15 MAART 1979

Voorzitter : de h. Deschepper
Rechters : de hh. Welvaert en Vandenbulcke
Procureur des Konings : de h. D'Hoore
Advocaat : de h. Vandenbussche

Afstamming—Erkenning—Overspelig kind—Machtiging door de rechtbank—Verzoek uitgaande van de vader alleen—Ontvankelijk.

Het verzoekschrift tot machtiging tot erkenning van een (in casu a patre) overspelig kind is ontvankelijk ook al gaat het slechts uit van een van de ouders.

I.

Overwegende dat het verzoek ertoe strekt aan verzoeker machtiging te verlenen om het kind Inga, geboren te V. op 23 september 1975, te erkennen.

Verzoeker was op 21 november 1959 gehuwd met S. S.

Bij vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge van 20 december 1974 werd de echtscheiding uitgesproken ; dit vonnis werd definitief door overschrijving in de registers van de burgerlijke stand te G. op 6 juni 1975.

Het proces-verbaal van niet-verzoening dateert van 3 oktober 1972.

Verzoeker trad opnieuw in het huwelijk op 10 april 1976 met Marie-Jeanne T. Deze erkende het kind Inga geboren op 23 september 1975, vóór haar huwelijk met verzoeker ; deze erkenning werd op 29 september 1975 ingeschreven ten rande van de geboorteakte.

Op 27 september 1976 werd voor notaris V. te K. een adoptieakte verleden waarbij verzoeker en Marie-Jeanne T. met wederzijdse toestemming het kind Inga T. wettigen door adoptie.

Deze adoptieakte werd echter niet gehomologeerd.

Thans is er een echtscheidingsprocedure aanhangig tussen verzoeker en Marie-Jeanne T.

Het kind Inga T. wordt, zoals blijkt uit de ingewonnen inlichtingen, thans opgevoed door verzoeker en zijn bijzit terwijl Marie-Jeanne T. niet in staat lijkt de zorg over het kind waar te nemen.

Overwegende dat het kind geboren werd méér dan 300 dagen na het P.V. van niet-verzoening van 3 oktober 1972 opgemaakt tijdens de echtscheidingsprocedure tussen verzoeker en S. S. ;

Overwegende dat het kind, door erkenning, de staat van natuurlijk kind van verzoeker zou verkrijgen ;

Dat niets zich hiertegen verzet aangezien het kind in feite reeds wordt opgevoed en verblijft bij verzoeker ;

Overwegende dat artikel 335 B.W. voor de procedure van erkenning verwijst naar artikel 331 B.W. dat een gezamenlijke procedure van beide ouders regelt ;

Dat echter kan worden aangenomen dat ook één der natuurlijke ouders alleen deze procedure kan voeren (M. Van Balberghe, R.W., 1957-58, 1948) ;

Dat het verzoek derhalve kan worden ingewilligd ;

Om die redenen,

De Rechtbank, wijzende in burgerlijke zaken, in eerste aanleg,

Machtigt verzoeker om het kind I. T., geboren te V. op 23 september 1975, te erkennen.

Beveelt dat zal overgegaan worden tot de inschrijving van deze erkenning ten rande van de geboorteakte zoals wettelijk voorzien.

NOOT—Zie in volgend nummer een andersluidende beslissing van Rb. Hasselt, 10 april 1979 met noot van P. Senaevé.

VREDEGERECHT TE KORTRIJK

1e KANTON — 21 AUGUSTUS 1978

Rechter : de h. Meersschaert
Advocaat : mr. Remmerie

Huwelijk—Gemeenschap—Feitelijke scheiding—Verzegeling.

Nog voordat de echtscheidingsprocedure is ingeleid kan de vrederechter op verzoek van een der feitelijk gescheiden echtgenoten op grond van art. 1148 Ger. W. tot verzegeling van de roerende goederen van de gemeenschap overgaan en kan hij op grond van art. 1174 Ger. W. aan elke persoon die aan de gemeenschap titels, sommen of waarden verschuldigd is, verbod opleggen deze terug te geven, te betalen of over te dragen.

X. t/ Y.

Verzoekschrift

Dat verzoekster ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand te O. op 20 augustus 1956 onder het stelsel van de wettelijke gemeenschap in het huwelijk is getreden met de genaamde Y, ... ;

Dat uit dit huwelijk twee kinderen zijn geboren (...) ;

Dat de verstandhouding tussen de echtgenoten ingevolge het wangedrag van de man volledig teloor is gegaan ;

Dat verzoekster immers herhaaldelijk door haar echtgenoot zwaar werd geslagen en onophoudelijk de zwaarste scheldwoorden naar het hoofd geslingerd krijgt ;

Dat hij zich werkelijk als een bruuft tegenover zijn echtgenote gedraagt en haar volledig tiranniseert ;

Dat verzoekster in deze omstandigheden zich op 16.08.78 verplicht zag voor haar eigen veiligheid de echtelijke woning te ontvluchten om aan de mishandelingen en beledigingen van haar echtgenoot te ontsnappen ;

Dat zij momenteel een onderkomen gevonden heeft met een van de kinderen bij haar zuster ;

Dat verzoekster niet meer durft naar de echtelijke woning terug te keren en dat een procedure in echtscheiding wordt ingeleid ;

Dat verzoekster slechts met de meeste moeite haar persoonlijke klederen en linnen met de hulp en de tussenkomst van de politie heeft kunnen afhalen ;

Dat in deze omstandigheden de man in het bezit is gebleven van al de goederen van de huwgemeenschap ;

Dat hij bovendien niet nalaat overal te verkondigen dat verzoekster op niets meer hoeft te rekenen van de kwestieuze goederen wanneer zij het aandurft een echtscheidingsprocedure tegen hem in te leiden ;

Dat de goederen van de huwgemeenschap een belangrijke waarde vertegenwoordigen, aangezien zij o.m. bestaan uit een belangrijke veestapel (45 à 50 dieren) voor een waarde van circa 3 miljoen frank ;

Dat naast deze belangrijke veestapel nog van de huwgemeenschap afhangt : een vrachtwagen, een melkmachine, een melkkoeltank, een personenwagen Mercedes, een kleuren-T.V., een frigo, een vaatwasmachine, een wasmachine, een diepvries en allerlei andere huisraad dat de echtelijke woning stoffeert ;

Dat gelet op de verklaringen en het gedrag van de man terecht te vrezen is dat hij in deze omstandigheden de gemeenschappelijke goederen zal wegmaken en dat het derhalve hoogst dringend voorkomt de rechten van verzoekster te vrijwaren ;

Dat inderdaad het zeer gemakkelijk is een veestapel van de hand te doen zodat het te vrezen is dat de maatregel van inventaris die in de procedure in kort geding zal worden bevolen te laat zal komen om resultaat op te leveren ter vrijwaring van de rechten van mijn verzoekster ;

Dat gelet op de aanwezigheid van dit ernstig belang, verzoekster met toepassing van art. 1148 Ger. W. gerechtigd is de verzegeling te vragen van al de roerende goederen die in onverdeeldheid toebehoren aan de echtgenoten ;

Dat art. 1174 Ger. W. verzoekster eveneens machtigt om aan elke persoon die aan de gemeenschap of onverdeeldheid, titels, sommen of waarden schuldig is, daarvan bewaring heeft of ze onder zich houdt voor andermans rekening, te verbieden deze terug te geven, te betalen of over te dragen ;

Dat deze machtiging kan worden gegeven aan elke persoon die bevoegd was om de verzegeling te vorderen ;

Dat de echtgenoot van verzoekster immers op zijn naam een rekening heeft staan bij de bank (...) met gelden die aan de gemeenschap toebehoren ;

Dat verder bij het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (...) volgende depositoboekjes werden geopend met gelden van de gemeenschap (...);

Dat het geen twijfel lijdt dat de man deze gelden zou wegmaken, gelet op het feit dat hij thans reeds de volmacht van verzoekster over deze rekeningen heeft ingetrokken ;

Dat het derhalve duidelijk is dat om al het hierboven vermelde de zaak een dringend karakter vertoont ;

Dat verzoekster vraagt dat zou worden overgegaan, met toepassing van art. 1148 Ger. W. tot de onmiddellijke verzegeling van de goederen, behorende tot de huwgemeenschap ;

Dat verzoekster eveneens vraagt dat met toepassing van art. 1174 Ger. W. voor recht zou worden gezegd dat bovengemelde bankinstelling en het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet, verbod wordt opgelegd de titels, sommen of waarden die zij bewaren of voor rekening van de gemeenschap onder zich houden, aan de echtgenoot van verzoekster terug te geven, uit te betalen of over te dragen ;

Om die redenen,

Behage het U voor recht te zeggen dat tot de verzegeling zal overgegaan worden van al de goederen behorende tot de gemeenschap ;

Voor recht te zeggen dat aan de personen die aan de gemeenschap titels, sommen of waarden schuldig zijn, in

bewaring hebben of ze onder zich houden, verbod zou worden opgelegd deze terug te geven, te betalen of over te dragen.

Dag en uur te bepalen van voornoemde bewerkingen.

Het bevelschrift uitvoerbaar te verklaren bij voorraad niettegenstaande elk verhaal en zonder borg.

Beschikking

Gezien bovenstaand verzoekschrift, neergelegd op onze griffie, op 21 augustus 1978 ;

Gezien de artt. 1148 e.v., alsook art. 1174 Ger. W. ;

Zeggen dat wij zullen overgaan tot de bewerkingen van verzegeling op dinsdag, 22 augustus 1978 om 9.30 uur voormiddag.

Zeggen voor recht dat aan alle personen, die aan de gemeenschap titels, sommen of waarden verschuldigd zijn, in bewaring hebben of ze onder zich houden, verbod wordt opgelegd, deze terug te geven, te betalen of over te dragen.

NOOT—Nogmaals in verband met verzegeling en feitelijke scheiding

1. De verzegeling van de roerende goederen van de gemeenschap tijdens de feitelijke scheiding der echtgenoten was onderwerp van enkele recentelijk verschenen noten.

In de hiervoor gepubliceerde beschikking van de vrederechter van het eerste kanton te Kortrijk wordt een daartoe strekkende vordering ingewilligd op grond van art. 1148 Ger. W.

Voor een verzegeling tijdens een feitelijke scheiding der echtgenoten geldt inderdaad artikel 1148 Ger. W., dat geen onderscheid maakt al naar gelang men in een procedure van echtscheiding of scheiding van tafel en bed gewikkeld is of niet. Bij het nagaan der wetgeschiedenis van dit artikel constateert men dat de wetgever geen onderscheid heeft willen maken : telkens als een ernstig belang van bewaring aanwezig is, kan men zijn toevlucht nemen tot de verzegeling. (zie *Parl. Doc., Senaat*, 1964-65, nr. 170, p. 168 ; Ch. VAN REEPHINGEN, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, 1964, uitgave Belgisch Staatsblad, p. 450 ; C. DE BAECK, *Ontwerp van wet tot invoering van het Gerechtelijk Wetboek*, Brussel, 1966, p. 166 ; C. PANIER, «De l'apposition des scellés sur les biens composant le patrimoine des époux», *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 389, noot bij Vred. Borgerhout, 6 september 1977 ; zie eveneens Vred. Seraing, 4 oktober 1978, *Jur. Liège*, 1978-79, 110). De tekst van de wet maakt geen onderscheid. Waarom dient de rechtspraak er dan/een te maken ?

2. Wij menen derhalve ons te moeten aansluiten bij de zienswijze van de auteurs, die de principiële mogelijkheid van verzegeling tijdens feitelijke scheiding aannemen (zie C. DE BUSSCHERE, noot bij Vred. Oostende, 5 april 1978, *R. W.*, 1978-79, 1246 ; verg. C. PANIER, o.c. ; anders A. DE BIÈVRE, *R. W.*, 1978-79, 1867). Het criterium is : is een ernstig belang aanwezig ?

Volgens de uitzetting van vrederechter De Bièvre is de verzegeling een archaische instelling en dient zij in de mate van het mogelijke geweerd te worden. Volgens hem kunnen de echtgenoten wel een beroep doen op artikel 223 B.W. maar daar gaat het om een contradictoire procedure, waarbij de andere echtgenoot dagen vooraf weet wat wordt gevorderd, zodat hij de tijd heeft om eventueel alles weg te maken. In dat geval (art. 223 B.W.) is er wel de door artikel 1253septies, lid twee, Ger. W. geboden mogelijkheid : de echtgenoot die het vervreemden of in pand geven van goederen of schuldvorderingen wil verhinderen kan verzet doen in handen van de andere echtgenoot of van een derde ; hierdoor beschikt men ook over een door een deurwaarder opgemaakte inventaris en de andere echtgenoot kan niets meer straffeloos wegmaken. In die zin dient de stelling van vrederechter De Bièvre bijgevalen te worden. Daarbij zijn de volgende bedenkingen te maken : 1) welk is de waarde van die inventaris ? 2) beschermt deze maatregel wel degelijk de echtgenoot ?

De vraag is of in het verzoekschrift de roerende goederen niet opgesomd moeten worden en vaak kent men de omvang van de roerende goederen niet, bijv. de titels en waarden neergelegd in een bankkluis. Kan vanuit dit oogpunt de beschikking van de vrederechter te Kortrijk reeds niet aangenomen worden ?

3. Maar een ander belangrijk argument pleit o.i. ook voor de verzegeling op basis van artikel 1148 Ger. W. Voor de toepassing van artikel 1174 Ger. W., — het verbod aan elke persoon die aan de gemeenschap titels, sommen of waarden schuldig is, daarvan bewaring heeft of ze onder zich houdt voor andermans rekening, ze terug te geven, te betalen of over te dragen — dient een zegellegging te geschieden. De vrederechter kan het verbod van artikel 1174 Ger. W. — men denke aan notarissen, banken en effectenmakelaars — niet opleggen zonder eerst de vordering tot zegellegging te hebben toegevoegd, toch wel o.i. een belangrijk argument voor de toepasselijkheid van artikel 1148 Ger. W. tijdens de feitelijke scheiding der echtgenoten (zie tevens hieromtrent de wetsgeschiedenis: verslag Senaat, *Pasin.*, 1967, 476; M. DONNAY, «Code judiciaire — Ap- position et levée des scellés — Inventaire», R.G.E.N., 1968, 161).

4. *Besluit*: een principiële afwijzing van elke vordering tot verzegeling tijdens feitelijke scheiding dient vermeden te worden om de hierboven uiteengezette redenen. De verzoeker dient telkens in concreto aan te tonen dat een ernstig belang van bewaring aanwezig is. Er zou een voldoende belang zijn wanneer bewezen is dat een der echtgenoten reeds goederen van de gemeenschap verduisterd heeft of reeds samenleeft met een bijzit, hetgeen in het verzoekschrift dan aangestipt dient te worden.

Ingrid Vanstraelen
Assistente K.U.Lewen

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 12 maart 1979

Arbeidsovereenkomst—Definitie—Arbeidsovereenkomst voor een bepaalde taak—Mogelijkheid tot weigeren van een opdracht.

I. werd het slachtoffer van een ongeval terwijl hij met de hakselmachine van De K. maaide op de weide van een landbouwer. De K. is aannemer van landbouwwerk en heeft een collectieve verzekering tegen arbeidsongevallen aangegaan «voor het personeel belast met het uitvoeren van alle landbouwwerken met machines». Hij factureert het uigevoerd werk aan de landbouwers.

De bedienaars van de landbouwmachines staan niet permanent ter beschikking van De K. maar krijgen een opdracht naar gelang er werk uit te voeren is.

T.a.v. de wetsverzekeraar besliste het Arbeidshof te Gent op 3 november 1977 en 18 mei 1978 dat I. en De K. aan een arbeidsovereenkomst gebonden waren. Het Hof van Cassatie bekrachtigt.

«Overwegende dat, voor het bestaan van een arbeidsovereenkomst, vereist is dat een verbintenis tot het verrichten van bepaalde arbeid, in ondergeschiktheid en tegen loon, is aangegaan; dat zodanige verbintenis kan worden aangegaan met het oog op de verrichting van een bepaalde taak op een bepaald tijdstip en dat daaraan niets afdoet de mogelijkheid op een ander ogenblik de verrichting van een andere taak te weigeren;

«Overwegende dat, met de considerans dat eiseres 'te vergeefs voorhoudt dat de getroffene niet verplicht was het werk te aanvaarden, nu een ieder op een bepaald ogenblik een arbeidsovereenkomst voor een bepaald werk kan aangaan en op een ander ogenblik een gelijkaardige overeenkomst kan weigeren', het arbeidshof aan dit principe herinnert; dat het arbeidshof uit dezelfde considerans niet afleidt dat daardoor de band van ondergeschiktheid bewezen wordt, maar haar enkel aanhaalt om de conclusie van eiseres te weerleggen; dat deze considerans evenmin strijdig is met de vaststellingen dat De K., voor wie de getroffene werkte, 'de opdrachten gaf waar en wanneer de landbouwwerken moesten worden uitgevoerd' vermits dit, in de context van het arrest, enkel betrekking heeft op de plaats waar en het tijdstip waarop de reeds aangegeven verbintenis tot het verrichten

van een bepaalde taak in ondergeschiktheid en tegen loon moest worden nageleefd;

«Overwegende dat het arrest vooreerst verscheidene feitelijke gegevens aanhaalt, met name onder meer 1) dat De K. aannemer was van landbouwwerken en, in die hoedanigheid, verscheidene landbouwmachines in gebruik had; 2) dat hij een collectieve verzekeringspolis tegen arbeidsongevallen had afgesloten 'voor het personeel belast met het uitvoeren van alle landbouwwerken met machines'; 3) dat in bedoelde polis van 'lonen' gewag wordt gemaakt; 4) dat het De K. was die de uitgevoerde werken factureerde; 5) dat de getroffene van augustus 1972 tot de datum van het ongeval, met name tot 2 oktober 1973, '1800 uren voor De K. gewerkt had'; 6) dat de getroffene op het ogenblik van het ongeval in de weide van een derde 'gras maaide met een hakselmachine toebehorend aan De K.';

«Overwegende dat het arrest, op grond van dit geheel van feitelijke gegevens en zonder desaan gaande in het middel zelf te worden aangevochten, de hypothesen uitsluit dat de getroffene 'als helper zelfstandige' werkte, zelf 'een aanneming van werken uitvoerde' of werken uitvoerde in ruil voor een of andere vriendendienst;

«Overwegende dat het arrest slechts dan, op grond van dezelfde feitelijke gegevens en van de verwerping van bovenvermelde hypothesen, tot de vaststelling komt dat de getroffene, op het ogenblik van het ongeval, tegen loon en onder het gezag van De K., arbeidsprestaties verrichtte;

«Dat, voor zover het middel erop neerkomt de feitelijke beoordeling van de rechter te kritiseren, het niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter: de h. Gerniers—Raadsheer-rapporteur: de h. Châtel—Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts—Advocaat: mr. Houtekier—In de zaak: N.V. A. t/ C.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 12 maart 1979

Arbeidsongeval—Begrip—Uitvoering van de arbeidsovereenkomst—Terugkeer met vrachtwagen naar het bedrijf—Onderbreking van de uitvoering van de overeenkomst.

«Overwegende dat het arrest, om de vordering van eiseres af te wijzen, oordeelt dat het ten deze niet om een arbeidsongeval ging, zulks op grond van een dubbele reden met name: 1° dat het ongeval zich voordeed tijdens een onderbreking van de arbeidsovereenkomst; 2° dat, 'voor zover als nodig', het ongeval niet is gebeurd door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst;

(...)

«Overwegende dat de omstandigheid dat een werknemer, zelfs indien voor zijn terugkomst geen vast uur was bepaald, op het ogenblik van een ongeval de vrachtwagen van zijn werkgever bestuurde op de geografische normale weg naar het bedrijf, niet uitsluit dat dit ongeval zich heeft kunnen voordoen tijdens een onderbreking van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, onder meer wanneer de verplaatsing op het ogenblik van het ongeval voor eigen nut of genoegen geschiedt;

«Overwegende dat het arbeidshof ten deze steunt op het tijdsverschil tussen het overschrijden van de Belgische grens en het ongeval, op de alcoholhemie van 2,82 pro mille en op het onder meer daaruit voortvloeiend oordeel dat de getroffene 'vanaf omstreeks 19 uur tot op het ogenblik van het ongeval zijn tijd uitsluitend heeft gebruikt om herbergen te bezoeken'; dat het arrest hieruit in feite en derhalve onaantastbaar kon afleiden dat de getroffene 'de uitvoering van de arbeidsovereenkomst heeft onderbroken en het ongeval zich heeft voorgedaan tijdens deze onderbreking'.»

(Voorzitter: de h. Gerniers—Raadsheer-rapporteur: de h. Châtel—Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts—Advocaat: mr. Houtekier—In de zaak: N.V. D. t/ A.)

BALIELEVEN

Congres van het Verbond van Belgische Advocaten

Het volgend Congres van het Verbond van Belgische Advocaten zal plaatsvinden te Nijvel op zaterdag, 6 oktober 1979 met als thema: «De Advocaat in 1980: licht- en schaduwzijden».

BERICHTEN

Algemene vergadering van de Nederlandse Juristenvereniging

Op vrijdag 8 en zaterdag 9 juni 1979 wordt in de Schouwburg te Middelburg de algemene vergadering van de Nederlandse Juristenvereniging gehouden.

Twee onderwerpen zullen worden behandeld, nl.: "Dient verandering te worden gebracht in de wijze van voorbereiding en totstandkoming van wetgeving?" en "Algemene Voorwaarden".

Preadviseurs zijn voor het eerste onderwerp mrs. J.M. Polak en M. Scheltema en voor het tweede onderwerp mrs. J.H. Dalhuisen en E.H. Hondius.

De preadviezen zijn zojuist verschenen bij W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle (Handelingen 1979 der Nederlandse Juristen-Vereniging, deel I, eerste en tweede stuk).

Colloquium van de Revue Générale des Assurances et des Responsabilités

Naar aanleiding van het feit, dat de Revue Générale des Assurances et des Responsabilités in haar aflevering van februari 1979 de tienduizend gepubliceerde artikelen en rechterlijke beslissingen had overschreden besliste het redactiecomité een colloquium te organiseren.

Dit colloquium vindt thans plaats op 8 juni 1979 in de lokalen van het "Institut de Sociologie" van de U.L.B., Johannaalaan te 1050-Brussel.

Het programma is als volgt:

- 9.30 uur tot 10.15 uur
"Doctrine, source de droit?" (invloed van de R.G.A.R. op de evolutie van ons recht door R.O. Dalcq)
- 10.15 uur tot 11.00 uur
"L'évaluation des incapacités." door dr. Haelewyck de Heusch
- 11.00 uur tot 11.15 uur
Bespreking
- 11.15 uur tot 11.30 uur
Pauze
- 11.30 uur tot 12.30 uur
"Liaison entre l'indemnisation de droit commun et l'application du droit social." door mevrouw Simone David
- 12.15 uur tot 12.30 uur
Bespreking
- Eetmaal
- 14.30 uur tot 15.15 uur
"Inflatie en Vergoeding." door mr. Luc Schuermans
- 15.15 uur tot 15.30 uur
Bespreking
- 15.30 uur tot 16.15 uur
"Analyse et critique des méthodes d'évaluation du préjudice corporel." door mr. J.L. Fagnart
- 16.15 uur tot 16.30 uur
Bespreking

- 16.30 uur tot 17.15 uur
Besluit door professor André Tunc.

Receptie voor alle deelnemers

De inschrijvingskosten (eetmaal en receptie inbegrepen) bedragen 1.250 F, te storten op p.c.r. nr. 000-0658552-19 van de "a.s.b.l. Fondation Jean Fonteyne" te Brussel met de vermelding: "Colloquium van 8 juni".

Vereniging der verzekeringsjuristen (A.J.A.)

Contacten tussen Rechtsfaculteiten en Verzekeringsondernemingen

Op donderdag 31 mei 1979 te 17 u 30 houdt de heer Eric Causin, Assistent aan de Rechtsfaculteit van de Facultés Universitaires Saint-Louis te Brussel, een spreekbeurt in het Huis der Verzekering (7e verdieping), de Meeûsquare 29 — 1040 Brussel, met als onderwerp: «L'interprétation des contrats d'assurance en droit belge».

Al wie belang stelt is welkom.

Benoemingen in het Benelux-gerechthof

Met ingang van 1 juli 1979 is benoemd tot rechter in het Benelux-Gerechthof te Brussel mr. W.L. Haardt, raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden. Hij is op dit ogenblik plaatsvervangend rechter. Eveneens met ingang van 1 juli is als plaatsvervangend rechter in het hof te Brussel benoemd mr. S.K. Martens, raadsheer in de Hoge Raad.

De benoemingen zijn gedaan op 23 maart 1979 door het Comité van Ministers van de Benelux Economische Unie en houden verband met het ontslag per 1 juli a.s. van mr. C.W. Dubbink, president van de Hoge Raad, als rechter in het Beneluxhof.

Studiedag te Leuven: Crisiswetgeving en sociale zekerheid

Het Instituut voor Sociaal Recht (K.U.-Leuven) organiseert op vrijdag 5 oktober 1979 een studiedag over: «Crisiswetgeving en sociale zekerheid. Een analyse van de sociaalrechtelijke bepalingen uit de programma-, herstel- en anti-crisiswetten (1976-1979)».

Sinds het begin van de economische crisis wordt, inzake sociale zekerheid (en op andere domeinen) een beroep gedaan op niet-traditionele wetgevende technieken, zoals de «programmawetten», de «herstelwet» van 30 maart 1976 en de «anti-crisiswetten» van 4 en 5 augustus 1978. Omtrent die praktijk kunnen een aantal bedenkingen worden gemaakt, zowel op formeel als op inhoudelijk vlak: de onoverzichtelijke en fragmentarische opbouw van de sociale zekerheidswetgeving wordt in de hand gewerkt, juist in een tijd waar de sociale zekerheid voor een grote uitdaging wordt geplaatst en tot het nemen van basisopties wordt verplicht.

Welke krachtlijnen inzake sociaal beleid kunnen gehaald worden uit het kluwen van wetten en uitvoeringsbesluiten uit de laatste jaren, hoe kunnen deze beleidslijnen geëvalueerd worden, dienen ze te worden doorgetrokken naar de toekomst?

Over deze vragen wil de voorgestelde studiedag zich bezinnen. Het programma is zo opgesteld, dat, na een eerste informatief gedeelte, zoveel mogelijk ruimte wordt gelaten voor discussie.

Programma

- 10.00 u: Verwelkoming en probleemstelling door prof. J. Van Langendonck (K.U.-Leuven)
- 10.15 u: «Nieuwe gelijkheden en nieuwe ongelijkheden. Krachtlijnen uit vier jaar crisisbeleid op het vlak van de presaties», door D. Simoens (e.a. assistent K.U.-Leuven)
- 10.45 u: «Geïmproviseerd karakter van een aantal bepalingen, wijzigingen die afbreuk doen aan de mechanismen van de organieke wetten, verband tussen sociale zekerheid en tewerkstellingsbeleid, maatregelen m.b.t. herverdelend effect, onopgelost blijven van fundamentele problemen», door prof. G. De Broeck (K.U.-Leuven)
- 11.15 u: Pauze

- 11.45 u : Commentaar op beide referaten door prof. U. Deprez (R.U.G.), door prof. H. Deleeck (U.F.S.I.A. en K.U.-Leuven), door prof. J. Van Langendonck (K.U.-Leuven)
 12.30 u : Middagmaal
 14.00 u : Interventies van de deelnemers en debat.

Personen die wensen op de studiedag (namiddagdeelte) een mededeling te doen over een of ander aspect (van welke aard ook) van het crisisbeleid inzake sociale zekerheid uit de laatste jaren, kunnen het onderwerp van hun interventie vóór 15 juni mededelen aan : Instituut Sociaal Recht, t.a.v. D. Simoens, Tiensestraat 41, 3000 Leuven (016/23.93.38).

Op hetzelfde adres kunnen alle verdere inlichtingen bekomen worden, alsmede het inschrijvingsformulier.

Een studiedag over de onafhankelijkheid en het isolement van de magistratuur

Op zaterdag 15 september 1979 wordt te Bergen (Mons) een studiedag georganiseerd door de Rijksuniversiteit, de werkgroep «Magistrature Réflexion», de balie en de Conférence du jeune Barreau de Mons over het thema «Le magistrat, son indépendance, son isolement tant à l'intérieur de l'appareil judiciaire que vis-à-vis du monde extérieur».

Inschrijvingen en inlichtingen bij de heer Christian Jassogne, juge au Tribunal de Commerce, 70 rue de Nimy, 7000 Mons.

TIJDSCHRIFTEN

Inter Universitair Studententijdschrift
 1979, nr. 1.

Marcel Storme, Ten geleide—Joëlle Colaes en Luc van Dorpe, Geografische beperkingen aan de gelding van de strafwet—H. De Man, Ph. De Clippel en J. Blockhuys, Het sociaal statuut van de psychiatrische instelling en patiënt—Beatrijs De Coninck, Hoe groot zijn grootouders?—Jan Van der Veken, Verslag studienamiddag—Evaluatie van menselijke schade—Bernard Van Parijs, Christine Heyvaert en Jaak van Malleghem, Interview Stroobant (dekaan VUB)—Christine Heyvaert en Jaak Van Malleghem, Interview Sennelle (dekaan RUG).

Nederlands Juristenblad

ig. 54, 20 januari 1979, nr. 3.
 C. I. Dessaur en L.G.H. Gunther Moor, Criminaliteit in de nabije toekomst—R. van Rooij, De toetreding van Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk tot het Europees Jurisdicte- en Executieverdrag van 1968—M.S. van Oosten en J. Rammelink, In memoriam P.Z.—E. Bos, Testamentaire voogdij op de helling—M.J.C. Koens, Naschrift—Rubrieken.

ig. 54, 27 januari 1979, nr. 4.
 M.C. Burkens, Algemene grondwetsherziening : een instrument voor de toekomst?—A.H.J. van den Biesen, Het einde van de huurbescherming—Verslagen van de vergadering van de Vereniging voor de vergelijkende studie van het Belgisch en Nederlands recht.

ig. 54, 3 februari 1979, nr. 5.
 C.F.J. de Jongh, Burger, overheid en rechtsbescherming in Engeland : van «remedy» tot remedie?—R. van Rooij, Het Haags verkeersongevallenverdrag van 1971—Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, Worden advocaten gemuilkorfd?—M.C. Burkens, Algemene en bijzondere beperkingen van grondrechten—R. de Winter, Recht en wiskunde.

ig. 54, 10 februari 1979, nr. 6.
 A.M. van de Wiel, De relatie in het recht - enkele actualia—E. Cohen Henriquez, Antidiscriminatie en huwelijk—J.C.F. Talman, Verslag vergadering VAR—H. Th. J.F. van Maarseveen, Verslag seminar anarchisme en recht.

ig. 54, 17 februari 1979, nr. 7.
 J.M. Polak, Ministeriële interpretaties—J. Th. Smalbraak, Wie zijn x's erfgenamen?—L.H.P. Sins, Verdediging buitenlandse verdachte—H. van den Biesen, In memoriam mr. I. Dufour—H.H. Kirchheiner, Garanties in Zweden tegen het afluisteren van telefoongesprekken.

Rechtsgeleerd magazijn

Themis 1979, nr. 1.
 Gedragsregels—Th. W. van Veen, De voorwaardelijke invrijheidsstelling in de rechtspraak van het Hof te Arnhem—Boekbesprekingen—Kroniek.

Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie

ig. 110, 13 januari 1979, nr. 5460.
 H.J.M. Boukema, Meijers en Spinoza—C.G.J. Piron, Notities rondom de tegenwoordiging van de gemeente bij buitengerechtelijke rechtshandelingen—A.L.G.A. Stille, Recente rechtspraak.

ig. 110, 20 januari 1979, nr. 5461.
 J.B.M. Huybers, Naar een eenvoudige wettelijke algehele huwelijksgemeenschap—L. Bioch en mr. W.L. de Bruijn, Overdrachtsbelasting en anti-speculatiebeding—Th. M. de Jongh : Was Vasao Was?

ig. 110, 27 januari 1979, nr. 5462.
 C.A. Kraan en A.A. van Velten, Angelsaksische rechtsstelsels voor de overdracht van onroerende zaken ; het daarin ontbreken van de notaris en het ontstaan van de titelverzekering (Deel I—Algemene inleiding en het rechtssysteem van de Verenigde Staten)—B.P.J.A.M. van der Pol, Enige opmerkingen over bijstandsverhaal en artikel 402a Boek 1 BW—G.J. Scholten, Boekbespreking van het proefschrift van mr. S.C.J.J. Kortmann over «derdenwerking» van aansprakelijkheidsbedingen.

ig. 110, 3 februari 1979, nr. 5463.
 G.J. de Jongh, Angelsaksische rechtsstelsels voor de overdracht van onroerende zaken ; het daarin ontbreken van de notaris en het ontstaan van de titelverzekering (Deel II—Overdracht van onroerend goed in Engeland)—N.J. Haverkamp, Jurisprudentie over de directeur-B.V. in de sociale verzekeringswetten—H.C.F. Schoordijk, Boekbespreking van de Molengraaffbundel, keuze uit de verspreide geschriften van mr. W.L.P.A. Molengraaff met levensbeschrijving en bibliografie.

ig. 110, 10 februari 1979, nr. 5464.
 G.J. de Jongh, C.A. Kraan en A.A. van Velten, Angelsaksische rechtsstelsels voor de overdracht van onroerende zaken ; het daarin ontbreken van de notaris en het ontstaan van de titelverzekering (Deel III—Samenvatting en conclusies)—P.A.E.M. Hochtin Boes, Hoe ver reikt de werking van artikel 11, lid 2, Succeswiewet 1951 met naschrift van Mr. J.H. Linders—P. Abas, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Verbintenissenrecht (Huurrecht).

ig. 110, 17 februari 1979, nr. 5465.
 E.C. Henriquez, Onduidelijkheid over onduidelijkheden—P. Abas, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Verbintenissenrecht (Huurrecht).

Ars Aequi

ig. 28, januari 1979, nr. 1.
 A.P.M. van der Linden, Zuiveringseedperikelen en partijfinanciering—Ben Van der Beek, Marc Groenhuijsen, Reactie op «vrijwilligheid en politie» — H. Drogen, Justitie en het overmannen van vrouwen—Onderwijs—Witte stukken—Wetgeving—Jurisprudentie—Rechtsvragen—Boekaankondigingen.

Advocatenblad

ig. 59, 12 januari 1979, nr. 1.
 Het afluisterschandaal—El Specialisissimo—Jaarvergadering Vereniging voor Bouwrecht—Europees Advocatenpaspoort.

ig. 59, 26 januari 1979, nr. 2.
 Advocatenarchieven—Relatie : Advocaat/Procureur-client—Rapport Commissie Alimentatienormen.

ig. 59, 9 februari 1979, nr. 3.
 Gedragsregels voor advocaten, het Rapport van de «commissie-Dirkzwager».